

T.C.
GAZİOSMANPAŞA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**ORTA ÇAĞ'DA KIBRIS'IN SİYASİ, SOSYO-KÜLTÜREL VE
EKONOMİK YAPISI**

Hazırlayan
Banu ÜNAL

Tarih Ana Bilim Dalı
Orta Çağ Tarihi Bilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

Danışman
Doç. Dr. Pınar ÜLGEN

TOKAT-2017

ORTA ÇAĞ'DA KIBRIS'IN SİYASİ, SOSYO-KÜLTÜREL VE
EKONOMİK YAPISI

Tezin Kabul Ediliş Tarihi: 06 / 12 / 2017

Jüri Üyeleri (Unvanı, Adı Soyadı)

Başkan : Doç.Dr.Pınar ÜLGEN

Üye : . Yrd.Doç.Dr.Murat SERDAR

Üye : . Yrd.Doç.Dr.Fatma İNCE

İmzası

[Handwritten signature in blue ink]

Bu tez, Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun
04 / 12 / 2017 tarih ve 51-10 sayılı oturumunda belirlenen jüri tarafından kabul
edilmiştir.

Enstitü Müdürü: .Prof.Dr.Mustafa ÇOLAK

BİLİMSEL ETİK SAYFASI

Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü tez yazım kılavuzuna göre, Doç. Dr.Pınar ÜLGEN danışmanlığında hazırlamış olduğum“Ortaçağ’da Kıbrıs’ın Siyasi, Sosyo-Kültürel Ve Ekonomik Yapısı” adlı Yüksek Lisans tezimin bilimsel etik değerlere ve kurallara uygun, özgün bir çalışma olduğunu, aksinin tespit edilmesi halinde her türlü yasal yaptırımını kabul edeceğimi beyan ederim.

06/12/2014

Tez Yazarı

Banu ÜNAL

imza

TEŞEKKÜR

Bu çalışmada, üniversite hayatımın en güzel zamanlarımı geçirdiğim, en güzel heyecanlarımı yaşadığım, beni tüm varlığıyla cesaretlendiren, bana enerji ve huzur veren, benim için büyük bir sabır ve özveri gösteren, bana güç veren, desteğini hiç esirgemeyen, öğrencisi olmakla gurur duyduğum, bende yeri eşsiz olan çok kıymetli hocam ve Danışmanım Doç. Dr. Pınar ÜLGEN'e çok teşekkür ediyorum. Bana her konuda destek olan Prof.Dr. Munir ATALAR hocama ve benden yardımlarını esirgemeyen Yrd. Doç. Dr Murat SERDAR hocama, eşim Mücahit Alper ÜNAL'a, annem Emine ÇETİN, babam Nihat ÇETİN ve kardeşlerime ve de bana her konuda çok yardımcı olan dostum Nurşen Gülnur ÖZER'e teşekkürü bir borç bilirim.

ÖZET

Akdeniz'in üçüncü büyük adası olan Kıbrıs, Anadolu, Mısır ve Filistin bölgelerine hakim bir noktada bulunması ve Doğu Akdeniz ticareti bakımından önemli bir konumda bulunması nedeniyle tarih boyunca birçok devletin egemenliği altına girmiştir. Kıbrıs'a hakim olan devletler kendi kültürlerini de Ada'ya getirmiş ve bütün bu kültürlerin birbiriyle kaynaşması sonucu Kıbrıs'a has bir kültür mozaği oluşmuştur. Bu kültür mozaği içerisinde Kıbrıs, her uygarlık tarafından birçok farklı isimle anılmıştır. Kıbrıs, farklı devletler tarafından el değiştirmiş ve her devletin yönetimde farklı sosyal, kültürel ve ekonomik katkıları olmuştur.

Kıbrıs, ticaretiyle, şehirleriyle, limanlarıyla, Ada'da yaşayan topluluklarıyla tam anlamıyla bir bütündür. Ada farklı kültürlerin egemenliğini ile bütünleşmiştir. Adanın yaşadığı olumlu ve olumsuz özellikler çalışmamızda geniş bir biçimde anlatılmıştır. Çalışmamızda Ortaçağ Kıbrıs'ı bütün yönleriyle ele alınmış ve geniş bilgiler içermektedir.

Anahtar Kelimeler:Ortaçağ, Kıbrıs, Bizans, Haçlılar,Luzinyanlar.

ABSTRACT

Cyprus which is the third largest island of the mediterranean, has been under the sway of many government since it is in a location that could control Anatolia, Egypt and Palestine and its location is an important factor for east mediterranean trade. Those civilizations who ruled over Cyprus also brought their own culture to the island and as a result combination of all these cultures Cyprus has aculturediversity which is unique to itself. Within this cultural mosaic, Cyprus has been known by every civilization with many different names. Cyprus has been changed by different states, and each state has had different social, cultural and economic contributions to the administration.

Cyprus is a whole, with its trade, with its cities, its ports, with the communities that live in the island. The island is integrated with the sovereignty of different cultures. The positive and negative characteristics of the island are widely explained in our study. In our work, Medieval Cyprus is covered in all its aspects and has extensive information.

Key Words: Medieval Age, Cyprus, Byzantium, Crusaders, Lusignans.

İçindekiler

	<u>Sayfa</u>
Bilimsel Etik Sayfası.....	i
Teşekkür.....	ii
Özet.....	iii
Abstract.....	iv
İçindekiler.....	v
Ekler Tablosu.....	x
Kısaltmalar.....	xi
BÖLÜM 1: KIBRIS'TA İLKÇAĞ UYGARLIKLARI	3
1.1.I.MISIR HAKİMİYETİ	5
1.2.HİTİT EGEMENLİĞİ.....	6
1.3.AKALARIN EGEMENLİĞİ	6
1.4.KIBRIS'TA MİKEN KÜLTÜRÜ.....	7
1.5.FENİKE EGEMENLİĞİ.....	8
1.6.ASUR EGEMENLİĞİ	9
1.7.II.MISIR EGEMENLİĞİ	10
1.8.PERS HAKİMİYETİ	10
1.9.MAKEDONYA EGEMENLİĞİ.....	12
1.10.III.MISIR (PTOLEMY) EGEMENLİĞİ	13
1.11.ROMA İMPARATORLUĞU DÖNEMİ	15
BÖLÜM 2: ORTAÇAĞ'DA KIBRIS'A HAKİM OLAN DEVLETLER	18
2.1.BİZANS DÖNEMİ	18
2.2. MÜSLÜMAN AKINLARI VE KIBRIS.....	20
2.3. HAÇLI SEFERLERİ VE KIBRIS İLİŞKİSİ	23
2.4 .KIBRIS'TA İNGİLİZ İŞGALİ	26
2.4.1.ASLAN YÜREKLİ RICHARD KIBRIS'TA	26
2.5. KIBRIS'TA TAPINAKÇILAR DÖNEMİ (1191-1192).....	32
2.6.KIBRIS'TA LUZİNYAN DÖNEMİ (1192-1194)	35
2.7.LUZİNYANLAR DÖNEMİNDE İNŞA EDİLEN BAZI ESERLER.....	40

2.7.1.ST. SOPHIA KATEDRALI.....	40
2.7.2.GİRNE KALESİ	40
2.7.3.ST.NİCHOLAS KATEDRALI.....	41
2.7.4.BUFAVENTO KALESİ	41
2.7.5.GİRNE BEYLERBEYİ MANASTIRI (BELLAPAİS MANASTIRI)	42
2.8.KIBRIS'TA CENEVİZLİLER DÖNEMİ (1373-1464).....	42
BÖLÜM 3: KIBRIS'IN ÖNEMLİ ŞEHİRLERİ.....	44
3.1. LEFKOŞA (NİCOSİA) ŞEHİRİ	44
3.2.FAMAGOSTA(MAGOSA)ŞEHİRİ	45
3.3. KYRENİA (GİRNE)ŞEHİRİ	47
3.4.NİMONA(LİMASOL) ŞEHİRİ	48
3.5.LARNAKA ŞEHİRİ.....	49
3.6.PAPHOS (BAF) ŞEHİRİ	50
BÖLÜM 4: KIBRIS'IN ÖNEMLİ LİMANLARI	52
4.1.GİRNE LİMANI	53
4.2.GAZİMAĞUSA LİMANI:	55
4.3.LARNAKA LİMANI:.....	58
4.4.LİMASOL LİMANI:	59
4.5.BAF LİMANI:	60
BÖLÜM 5: KIBRIS'TA YAŞAYAN TOPLULUKLAR	62
5.1.KIBRIS'TA YAŞAYAN RUMLAR:	62
5.2.KIBRIS'TA YAŞAYAN YAHUDİ TOPLULUKLARI:	63
5.3.KIBRIS'TA YAŞAYAN MARUNİ(MARONİT) TOPLULUKLARI.....	65
5.4.KIBRIS'TA YAŞAYAN ERMENİLER.....	67
5.5. KIBRIS'TA DİNİ YAPILANMA:	69
BÖLÜM 6: KIBRIS'TA SOSYO-KÜLTÜREL VE EKONOMİK HAYAT	73
6.1. SOSYAL VE KÜLTÜREL YAŞAM	73
6.1.1. Kıbrıs'ta Kadınların Giyim Kuşamları:	75
6.1.2. Engadi Bağları:	75
6.1.3. Kıbrıs'ın Şarapları Üzerine:	76
6.1.4. Kıbrıs'ta Avcılık:	77
6.1.5. Ortaçağ Kıbrıs'ında Kölelik:	78
6.1.6. Kıbrıs'ın Mucizevi Kedileri:	80

6.1.7. Kıbrıs'ta Çekirge İstilas:	81
6.2. ORTAÇAĞ KIBRIS'INDA EKONOMİK HAYAT	81
6.2.1. Meyve Bahçeleri:	82
6.2.2. İpek Üretimi:	83
6.2.3. Harnup İhracatı:	83
6.2.4. Hayvancılık Faaliyetleri:	84
6.2.5. Şeker ve Pamuk Üretimi:	84
6.2.6. Tahıl Ürünleri ve Diğer Ürünler:	84
ORTAÇAĞ'DA KIBRIS'IN TARİHSEL SÖZLÜĞÜ	87
Bizans Dönemi (M.S.330-1191)	87
Frenk Dönemi(M.S. 1191-1571):.....	88
KAYNAKLAR	89
EKLER.....	96

EKLER TABLOSU

	<u>Sayfa</u>
<u>EK 1: Kıbrıs'ta kurulan kolonilerin haritası.....</u>	96
<u>EK 2: Aya İrini'de bulunan Heykel</u>	97
<u>EK 3: yukarıda gördüğümüz resim Pers Dönemi Eseri Vuni Sarayı kalıntılarıdır</u>	98
<u>EK 4:Kıbrıs'taki Hala Sultan Tekkesi.....</u>	99
<u>EK 5: Aslan Yürekli Richard'ın Mührü.....</u>	100
<u>Ek 6: St. Sophia Katedralinin görüntüsü.....</u>	101
<u>EK 7:Kıbrıs'taki St. Nicholas Katedrali genel görüntüsü</u>	102
<u>EK 8: Kıbrıs'taki St. Nicholas Katedralinin iç görüntüsü.....</u>	103
<u>EK 9: Kıbrıs'taki Bufavento Kalesinin görüntüsü</u>	104
<u>EK 10: Kıbrıs'ın Girne şehrinde bulunan Bellapais Manastırı</u>	105
<u>Ek 11: Magusa'da bulunan Othello Kalesinin görünümü.....</u>	106
<u>Ek 12: Girne Kalesi genel görünümü.....</u>	107
<u>Ek 13: Limasol şehrinin sokakları.....</u>	108
<u>Ek 14: Girne Limanı'nın yuvarlak taş kulesi</u>	109
<u>Ek 15: Girne Limanı'nın eski tarihli görünümü.....</u>	110
<u>Ek 16: Gazimağusa Limanı'nın daha eski tarihli görünümü.....</u>	111
<u>Ek 17: Limasol Limanının iskelesinin görünümü.....</u>	112
<u>Ek 18: Kıbrıs'ta bulunan Muflon adı verilen koç türüdür.....</u>	113

KISALTMALAR LİSTESİ

Bk. Bakınız

c. Cilt

Çev. Çeviren

Ed. Editör

M.Ö. Milattan Önce

M.S. Milattan Sonra

s. Sayfa

S. Sayı

Yay. Yayınları

GİRİŞ

Kıbrıs konusunda var olan çalışmalarını incelediğimizde genel olarak adanın siyasi yapısı, adanın eski çağ tarihi, son dönemlerde gerçekleşen Kıbrıs sorunları, AB ve Türkiye arasında meydana gelen sorunlar ve de 1900'li yıllarda adada yaşanan sosyal ve ekonomik yapısı hakkında bilgiler içermekte olduğunu görmekteyiz. Bu çalışmada ise Kıbrıs Adası'nın Ortaçağına ait bilgiler bulunmaktadır.

Çalışmamızda Bener Hakkı Hakeri'nin "*Başlangıcından 1878'e dek Kıbrıs Tarihi*", Ata Atun'un araştırıp düzenlediği "*Milat Öncesinden Günümüze Kıbrıs Tarihi Üzerine Belgeler*" ve Claude Delaval Cobham tarafından çevrilen ve düzenlenen "*Excerpta Cypria Kıbrıs Yazıları M.S. 23- 1866*" isimli eserler ana kaynak olarak kullanılmıştır. Bener Hakkı Hakeri'nin eseri, Kıbrıs tarihini çok eski çağlardan 1878 yılına kadar detaylı bir şekilde ele alması nedeniyle oldukça önemli bir kaynaktır. İkinci ana kaynağımız olan eser, Ata Atun tarafından düzenlenmiştir. Bu eserde Milat öncesi ve Milattan Sonra 1550'li yıllara kadar Ada'ya ziyarete gelen Hristiyan hacıların, seyyahların ve keşişlerin adada gezip gördükleri yerleri, yaşadıkları olayları ve anılarını kaleme aldığı notların derlenip bir kitap haline getirilmesiyle çok önemli bir kaynak haline gelmiştir. Üçüncü kullandığımız ana kaynak ise M.S. 23-1866 yılları arasını kapsamakta ve yine adaya gelen hacılar, seyyahlar ve keşişlerin kaleme aldığı notların kitap haline getirilmesiyle oluşturulmuştur. Eser, Claude Delaval Cobham tarafından çevrilmiş ve düzenlenmiştir. Araştırmamızda bu üç ana kaynağın yanında birçok İngilizce ve Türkçe eser de kullanılmıştır.

Çalışmamızın ilk kısmında adanın geçmiş yüzyıllardaki tarihi hakkında bilgiler yer almaktadır. İlk bölümün devamında adada var olan uygarlıklar ve onların adadaki ticari ilişkilerine yer verdik. Ayrıca onların adaya geliş nedenleri ve buranın onlar için önemini anlattık. İkinci bölümde ise Ortaçağ'da adanın kimlerin istilasına uğradığı, hangi topluluklar ve devletlerin hüküm sürdüğü, ada halkının nasıl baskılara maruz kaldığı, sosyal, kültürel ve ekonomik hayattaki gelişmeler ve son olarak da adanın neden bu kadar önemli olduğu şeklindeki sorulara cevap bulmaya çalışacağız.

Üçüncü bölümde adanın altı ana şehri hakkında Ortaçağ dönemiyle ilgili bilgiler vereceğiz. Dördüncü bölümde limanlar ile bilgiler bulunmaktadır. Ada'nın limanları,

Kıbrıs'ın bu denli önem kazanmasının en önemli faktörüdür, bu nedenle bu bölümde limanlar yoluyla yapılan ticari ilişkiler ve ihraç edilen ürünler hakkında bilgilere yer vereceğiz.

Bilindiği üzere Kıbrıs çok kültürlü bir adadır. Birçok dini, ırkı, topluluğu bünyesinde barındırması nedeniyle zaman içerisinde farklı bir oluşum meydana getirmiştir. Beşinci bölümde adada yaşayan farklı topluluklar hakkında bilgilere değineceğiz. Bu toplulukların nasıl yaşadığı, nelere maruz kaldığı, hangi dinleri benimsediği gibi bilgiler vereceğiz. Ayrıca bu bölümde adanın dini yapılanması hakkında bilgiler mevcuttur. Ada eski çağlardan günümüze kadar farklı kültürleri bünyesinde barındırdığı gibi tabii ki farklı dinlere de ev sahipliği yapmıştır. Bu bölümde Hristiyanlığın ilk yayıldığı ada olması özelliği taşıdığı ve ayrıca Ortodoks ve Katolikler arasında yıllar boyunca nasıl bir ilişki yaşandığı sorularının cevaplarını bulmaya çalışacağız.

Altıncı ve son bölüm aslında bütün bölümlerin genel bir birleşimi haline getirilmiştir. Bu bölümde adadaki sosyal, kültürel ve ekonomik yaşam tüm ayrıntılarıyla ele alınacaktır. Adada yaşayan halkın nasıl bir hayat sürdürdüğü, Ortaçağ'da ekonominin nasıl olduğu, ekilen ve ihraç edilen ürünleriyle hatta Adada yaşamış olan hayvan türleri dahil Kıbrıs'ı Ortaçağda birçok yönüyle ele alacağız.

BİRİNCİ BÖLÜM

1.KIBRIS'TA İLKÇAĞ UYGARLIKLARI

Kıbrıs adası, stratejik olarak büyük önem taşımaktadır. Bu noktada öncelikle Ada'nın isminin nerden geldiğiyle ilgili farklı varsayımlar vardır. Örneğin Türkçe'de "Kıbrıs", Arapça'da "Kubrus", Hitit kaynaklarında "Alasya (Alaşya)", Asurlularda "Yatnana" veya "Ya", İbranice'de "Kopher", Akadca "Zabar" olarak geçmektedir. Bazılarına göre Ana Tanrıça Kibele'nin adının zamanla değişim geçirerek adada Tanrıça'ya "Kipris" denildiği ve Adanın isminin oradan geldiği iddia edilmektedir. Bunun yanında kimilerine göre Latince'deki "Cypress" kelimesinin de adaya isim olarak verildiği düşünceleri vardır¹. Başka varsayımlara göre, Yunan güzellik Tanrıçası Afrodit Kıbrıs'ta doğduğu için adaya "Afrodisia" adı verilmiştir².

Bunlardan başka Kıbrıs, tarihte başka isimlerle de anılmıştır. Havasının güzelliğinden dolayı "Aeria", bakır madenlerinden dolayı "Eroza", önemli şehirlerinin deniz seviyesinden dolayı "Koloni" halkının mutlu olduğu dönemlerde "Makarya" yada adanın zengin olmasından dolayı Yunanca'da geçen "Makaria" ismi, işgal eden milletlerin isimlerine göre de "Mionis" ve "Esfekis" ve bir şehir adından dolayı "Pafos" denilmiştir.³

Doğu Akdeniz'in en büyük, Sicilya ve Sardunya'dan sonra Akdeniz'in en büyük üçüncü adası olan Kıbrıs, stratejik açıdan da çok önemli bir konumda olup, çok eski ve zengin bir tarihe sahiptir⁴. Ada, tam bir Akdeniz iklimine sahiptir. Yazlar, sıcak ve kurak, kışlar ise ılık ve yağışlı geçmektedir. Kıbrıs'ın hacim olarak küçük; fakat işlevsel olarak büyük olmasının en büyük sebebi stratejik önemidir⁵.

¹ Bener Hakkı Hakeri, *Başlangıcından 1878'e dek Kıbrıs Tarihi*, KKTC Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı Yayınları, Lefkoşa, 1993, s.7-8

² *Osmanlı İdaresinde Kıbrıs (Nüfusu-Arazi Dağılımı ve Türk Vakıfları)*, T.C. Başbakanlık Yayınları, Ankara, 2000, s.4-5

³ Enver Yetkili (Düzenleyen), *Kıbrıs Limanlarının Dünü, Bugünü ve Stratejik Önemi*, Comment Grafik ve Yayıncılık, Girne, 2013, s.30

⁴ İsmail Şahin, "Geçmişten Günümüze Kıbrıslı Rumlar: Dil, Din ve Kimlikleri" *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, c.VIII, S.39, 2015. s.341

⁵ *Büyük Larousse Sözlük Ve Ansiklopedisi*, İnterpress Basın ve Yayıncılık, c.XIII, s.6679

Aslında Kıbrıs, bugüne kadar ve hatta günümüzde hala üzerinde stratejik planlar yapılan bir adadır. Dört tarafının denizlerle çevrili bir yer olması ve Akdeniz’de bulunması bakımından ticari faaliyetler açısından Kıbrıs’ı ele geçirmek tarihin her döneminde hep önemli olmuştur. Yüzyıllar boyunca Ortadoğu’da egemen güç olmak isteyen devletler, Ortadoğu’yu elde etmek için Kıbrıs’ın alınması gerektiğinin bilincindeydiler.

Tarih boyunca Kıbrıs, coğrafi konumu, stratejik önemi bakımından, Avrupa ve Asya kıtalarının önemli geçiş noktasında bulunmuş ve büyük uygarlıkların merkezinde yer alması sebebiyle de birçok uygarlık, devlet ve halkların da ilgi odağı olmuştur. Ada, çok uzun ve köklü değişimlere maruz kalmıştır. Eski çağlardan günümüze kadar yaşanan kültürel gelişimler adanın önemini giderek arttırmış ve tabii ki önemli bir ticaret merkezi olduğu için birçok uygarlığın dikkatini çekmiştir. Bu kültürel gelişimler, Kıbrıs için her ne kadar bir avantaj olarak görülse de zamanla uygarlıkların adaya hâkim olma isteği, istilalar gibi olumsuz durumlar ada halkına ve adaya bir hayli zarar vermiş ve zamanla bu bir dezavantaja dönüşmüştür. Adanın korunmak için güçlü surlarının olmayışı, adaya hâkim olmak isteyen uygarlıklar ve devletler için bulunmaz bir nimet idi. Neolitik dönemde adaya gelen ilk insanların dışarıdan geldikleri düşünülmektedir. Bu dönemde büyük olasılıkla Filistin’den gelen sömürgecilerin sayısı artmıştır⁶.

Daha öncede belirttiğimiz gibi ada, özellikle bulunduğu stratejik durum nedeniyle bazen de ekonomik ve kültürel sebeplerin etkisiyle farklı dönemlerde, farklı kültürlerin mücadelesine sebep olmuştur. Bu durum, adanın hakimiyetinin sürekli el değiştirmesine ve adada farklı kültürlerin harmanlanmasını sağlamıştır⁷. Adaya ilk işgaller, genellikle ticari amaçlı olarak yapılmış; fakat sonraki işgaller, daha çok siyasi amaçlı olarak gerçekleşmiştir. Anlaşıldığı üzere Kıbrıs, ilk çağlarda çeşitli uygarlıklara ev sahipliği yapmıştır⁸.

Kıbrıs, Mısırlılar, Hititler, Fenikeliler, Asurlular, bağımsız krallıklar daha sonra da ikinci kez Mısırlılar, Persler, Makedonlar ve üçüncü kez Mısırlılar , Romalılar,

⁶ William Mallinson, *Cyprus: A Historical Overview*, Press and Information Office, Kıbrıs, 2011, s.8.

⁷ Ömer Turan, *Türk Dünyasının Dini Meseleleri*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 1998, s.243.

⁸ Emine Yıldırım- Ali Coşkun, “Mağusa’da Dini Hayat”, *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, c.XVII, S.2, 2015, s.68.

Bizanslılar, Haçlı Şövalyeleri, Luzinyanlar, Venedikliler ve de Osmanlılar gibi devletlerin egemenlikleri altında yaşamıştır⁹.

Kıbrıs'ta tarih öncesi dönemleri incelediğimizde Neolitik çağın en erken M.Ö.9000'li yıllarda başladığı düşünülmektedir¹⁰. Ada'da taş araç gereçlerin kullanılması ve çömlek işçiliğinin başlangıcı, M.Ö. 5000'li yıllara dayanmaktadır. ¹¹. Bu durum, adada Neolitik dönem yerleşimlerinin olduğunu ispatlamaktadır. Zamanla adanın önemli tarım alanları, stratejik önemi, Orta Doğu'ya hâkim olma düşüncesi, adada var olan bakır madeni, önemli limanları ve en önemlisi ticaret yapma isteği uygarlıklar açısından Ada'yı cazip hale getirmiştir. Bu uygarlıkların buraya kültürel bakımdan neler kazandırdıkları ve bu kültürel kazançların yanında neler kaybettirdiklerini anlamak açısından bu uygarlıklar hakkında şunları söyleyebiliriz:

1.1.1.MISIR HAKİMİYETİ

Kalkolitik devir olarak adlandırılan dönemde bakırın gelişmesiyle birlikte, Kıbrıs, önde gelen ticaret ve ihracat merkezi olmuş ve uygarlıkların akınına uğramıştır. Bu dönemin sonlarına doğru, Mısır etkisinin bölgede var olmaya başladığı görülmektedir. Ayrıca bu dönemde Mısır'la ticaret yapılmıştır¹².

Kıbrıs, yüzyıllar boyunca çoğu zaman bir yönetim altında toplanmış, kimi zaman bağımsız bir yönetime sahip olmuştur. Bener Hakkı Hakeri, eski dönemlerden beri Kıbrıs'ın Mısır ile ticari ilişkiler içerisinde olduğundan ve Firavun III.Tutmosis döneminde Ada'nın Mısır koruması altına girdiğinden bahsetmektedir¹³. III. Tutmosis, Girit ve Biblos gemilerinden bir donanma kurmuş ve Doğu Akdeniz'e hakim olabilmek

⁹ Talip Atalay, *Geçmişten Günümüze Kıbrıs İdari Yapılanma ve Din Eğitimi*, Mehir Vakfı Yayınları, Konya, 2003, s.30.

¹⁰ Eric Solsten(Düzenleyen), *Cyprus a Country Study* , Federal Research Division Library of Congress, Washington, 1993, s.5.

¹¹ Farid Mirbagheri, *Tarihsel Kıbrıs Sözlüğü*, (Çev:Kıyal Eresen), Kalkedon Yayıncılık, İstanbul,2016, s.48

¹² William Mallinson, *aynı eser*, s.9.

¹³ Bener Hakkı Hakeri, *Başlangıcından...*, s.40.

için Kıbrıs'ın işgal edilmesi gerektiğini anlamış ve bunu da başarmıştır. Mısırlılar, Kıbrıs'a yerleşme amacı taşımamışlar, sadece yönetimi elinde tutmuşlardır¹⁴.

1.2.HİTİT EGEMENLİĞİ

Bener Hakkı Hakeri, “Başlangıcından 1878’e Kadar Kıbrıs Tarihi” adlı eserinde Hitit egemenliği konusunda geniş bilgilerin olmadığı ve daha fazla araştırma yapılması gerektiği konusuna vurgu yapmıştır. Yazar, Hititlerin, Kıbrıs ile ilgilendiklerinden ve hatta bir müddet egemenlik kurmayı başardıklarından bahsetmektedir¹⁵. Hititlerin adaya egemen oldukları yıllarda bakır ihtiyaçlarını buradan karşıladıkları ve bunun yanında burayı sürgün yeri olarak kullandıkları da ifade edilmektedir¹⁶. Hakeri, Hititlerin burada buldukları yüz yirmi yıl içerisinde yerli halk ile pek iyi anlaşamadıkları ve Kıbrıslıların Hititlere karşı sürekli isyanlar çıkardıklarından da bahsetmektedir¹⁷.

Hitit egemenliği, Hitit devletinin son bulmasına kadar devam etmiştir. Hakeri adada yapılan kazılarda Hititler ile ilgili eserler ortaya çıktığını ifade etmektedir. Fakat ilginç bir şekilde başka yazarlar da bu eserlerin Hitit eserleri olmadığını belirtmektedirler. Örneğin bulunan bir fildişi ayna sapının Hititlere ait olduğu düşünülürken, Kıbrıslı Vasos Karageorgis “*Bu, Ege ve Doğu unsurlarının bir karışımıdır*” derken buna karşılık aynı esere kazı bilimci Casson “*Bu bir Hitit eseridir*” demiştir¹⁸.

1.3.AKALARIN EGEMENLİĞİ

İlk başta Minos uygarlığı burada etkinken daha sonra yerini deniz egemenliğini elinde bulunduran Miken Akalarına bırakmıştır. Arkeolojik araştırmalara göre Homeros'ta “Akhaioi” adıyla anılan Akalar, Mykenler'in izlerine Batı Anadolu kıyısındaki Miletos, Ephesos, Müskabi, Colophon, Smyrna, Klazomenai gibi

¹⁴ Ahmet Gözlü, Kıbrıs Eskiçağı ve Jeopolitiği, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, Konya, 2011, s.301-302.

¹⁵ Bener Hakkı Hakeri, *Başlangıcından...*, s.41.

¹⁶ Ahmet Gözlü, aynı tez, s.304-305.

¹⁷ Bener Hakkı Hakeri, *Başlangıcından...*, s.42.

¹⁸ aynı eser, s.45.

merkezlerde rastlanmıştır¹⁹. Hakeri, Kıbrıs'ta bıraktıkları izlerden dolayı Kıbrıs adasının kuzey sahillerine günümüzde de Akalar Sahili denildiğini ifade etmektedir. Ayrıca Hitit egemenliğinden sonra Akaların Anadolu ve Kıbrıs'a göç ettiklerinden de bahsetmektedir²⁰. Akalar, Kıbrıs'ta bazı koloniler kurmuşlardır. Bunlar, Salamis, Soli ve Baf isimli kolonilerdir²¹.

1.4. KIBRIS'TA MİKEN KÜLTÜRÜ

Kıbrıs'ta Bronz devrine baktığımızda Ege'den gelen sömürgeciler, Girit ve Miken kültürlerini buraya taşımışlardır²². Girit'ten Kıbrıs'a gelen tüccarlar ile ticaret ilişkisi zamanla artmış ve bu ticaret ilişkileri, adaya Minos uygarlığının etkilerini yansıtmış ve hatta bu dönemde tüccarlar, Kıbrıs'a, yerel halk ile rahat anlaşabilmek için ticarete kullanmak amacıyla yaptıkları alfabeyi getirmişlerdir. Miken medeniyeti, Kıbrıs'ta oldukça uzun süre varlığını korumuştur. Ayrıca Mikenler, M.Ö. XIII. yüzyılda Kıbrıs'ta etkin şekilde ticari aktivitelerde bulunmuşlardır²³. Ada'nın en ücra köşelerinde Miken çömlekleri olduğu aynı zamanda en çok Alaşya ve Kition gibi merkezlerde bulunduğu ifade edilmektedir. Ada'da 100 den fazla Miken çömleği bulunduğu iddia edilmektedir. Kıbrıs'a ithal edilen Miken çömleklerinin çoğunun, Kuzeydoğu Mora Yarımadası'nda üretildiği belirtilir²⁴.

Kıbrıs'ta Tunç çağında bakırın işlenmesiyle Yakın Doğu, Mısır ve Ege'deki halklarla ticari ilişkiler başlamıştır. Miken tüccarlar ve eski Yunanlar topluluk halinde Kıbrıs'a yerleşmişler ve büyük bir kültür değişikliğine sebep olmalarının yanında, aynı zamanda Ada'da kendi dil, din, gelenek ve göreneklerini de yaymışlardır. Kıbrıs'ın kontrolünü ele geçirerek Kition, Kurion, Salamis ve Baf gibi yerlerde ilk şehir krallıkları kurmuşlardır²⁵. Anlaşılacağı üzere Mikenli tüccarların, yerleştikleri şehirler refah içinde yaşamış ve planlı bir şekilde büyüme göstermiştir.

¹⁹ Ahmet Gözlü, aynı tez, s.242.

²⁰ Bener Hakkı Hakeri, *Başlangıcından...*, s.51.

²¹ aynı yer.

²² Bener Hakkı Hakeri, *Başlangıcından...*, s.16-18.

²³ Ahmet Gözlü, aynı tez, s.249.

²⁴ Ahmet Gözlü, aynı tez, s.254.

²⁵ Farid Mirbagheri, *aynı eser*, s.48.

Kıbrıs'ta yapılan kazılarda saf Miken formları dışında Doğu'dan esinlenilmiş üçgen formda fincanlar, yatay kulp ve mercek şekilde gövdesi olan mataralar da bulunmuştur. Kıbrıs'ta bulunan Miken Çömleklerinin üzerinde at arabası, savaşçılar, hayvanlar, kuş, balık...vb figürler de mevcuttur²⁶.

M.Ö. 1100 yıllarında Kıbrıs, önemli bir ticaret merkezi olmaya başlamıştır. Miken medeniyeti, Dor istilasından sonra gerileme dönemine girdi. Büyük kentler ve krallıklar ortadan kalktı. Doğu ve Ege dünyası arasındaki ticari ilişkiler kesildi. Doğu Akdeniz'de Fenikeliler üstünlük kazanmaya başladı²⁷. Mısırlılar, Hititler ve Akalar gibi Dorlar da Kıbrıs'ta koloni kurmuşlardır. Dorların Kıbrıs'ta kurdukları koloni Kurium isimli kolonidir. Bu koloni, Yunanlıların Salamis, Soli ve Baf'tan sonra Kıbrıs'ta kurdukları ilk Dor kolonisidir²⁸.

Ada'da Miken kültürünün var olduğu zamanlarda, bu kültürün egemen olmasının bir sonucu olarak, her ne kadar Ada'da başka kültürler var olmaya ve egemenlik kurmaya çalışsa da Ada'daki Yunan kültürünün izleri kolay kolay silinmemiştir²⁹.

1.5. FENİKE EGEMENLİĞİ

Kıbrıs'a yerleşmiş olan bir başka uygarlık ise Fenike uygarlığıdır. Aslında Fenike koloniciliği, Yunan koloniciliğinden önce başlamıştır. Fenikeliler de diğer birçok uygarlık gibi ticaret amacıyla adaya yerleşmişlerdir ve burada bazı sömürgeler kurmuşlardır. Kıbrıs'ta kurdukları ilk sömürge Kition'dur. Diğer sömürgeler ise Golgoi, İdalion, Tamassos, Marion ve Lapethostur³⁰.

Ek-1 “Kıbrıs'ta kurulan kolonilerin haritası.”³¹

²⁶ Ahmet Gözlü, aynı tez, s.255.

²⁷ aynı tez, s.251.

²⁸ aynı tez, s.260.

²⁹ William Mallinson, *aynı eser*, s.10.

³⁰ Güneş Girgin, Fenikeliler'de Akdeniz Ticareti, yüksek lisans tezi, Konya, 2006, s.36.

³¹ Bakınız Ekler Tablosu, Ek 1.

Fenikelilerin etkisi, kazılarda bulunan sütun başlıkları, kült objeleri, çanak çömlek üslupları ve heykelcikler büyük benzerlik göstermektedir³². Moscati, özellikle Kition'da kaba hatlı ve alt kısmı geniş, tipik silindir şeklinde bedenlere sahip yüzlerce pişmiş topraktan kadın heykelcik bulunduğunu anlatmaktadır. Bunun yanında sadece kadın değil erkek heykelciklerin de varlığı hakkında bilgi vermektedir. Örneğin kazılarda bulunan elinde küçük bir hayvan tutan uzun giysili ve sivri başlıklı bir rahip heykelciliğin bulunduğu bahsetmektedir. Aynı zamanda bu heykel, Fenikelilerin burada VII. yüzyıl sonlarına kadar yaşadığının da somut kanıtı olarak ifade edilmektedir³³.

Ek-2 "Kazılarda bulunan elinde küçük bir hayvan tutan uzun giysili ve sivri başlıklı rahip bir heykel"³⁴.

Ada'da her ne kadar Miken kültürü baskın gibi görülse de Fenike kültürünün de etkisi fazladır. Kıbrıs'ta bulunan eşyalarda Yunan kültürü ve Fenike kültürüne ait eşyaların ayırımı kolayca yapılmıştır. Ayrıca Fenikeliler, ticarete daha rahat edebilmek için ünlü harf içermeyen alfabelerini Kıbrıs'ta kullanmışlardır. Yani tam anlamıyla kültürlerini buraya taşımışlardır. Hatta çoğu zaman Fenikelilere Ada'nın yerlileri denilmiştir³⁵. Buradaki Fenikelilerin egemenlikleri Asurluların gelişiyile son bulmuştur.

1.6. ASUR EGEMENLİĞİ

Hakeri, Yunanlıların Ege ve Kıbrıs'ı sömürgeleştirmeye başladıklarında, Asurluların Mezopotamya'da üstünlük kurduklarını ve güçlerini Akdeniz'de kanıtlamaya çalıştıklarını ve ayrıca Asurluların savaşçı bir ulus olduğunu ve askeri alanda demirden yararlanan ilk ulus olduğunu ifade etmektedir³⁶. Asur kralı II. Sargon, M.Ö. 722'de tahta çıkmış, M.Ö 709 yılında Fenikelileri yenilgiye uğratarak Kıbrıs'ı ele

³² Sabatino Moscati, *Fenikeliler*(Çev:Sinem Gül), Dost Kitabevi Yayınları, Ankara, 2004,s.153

³³ Sabatino Moscati, *aynı eser*, s.155

³⁴ Bk Ekler Tablosu, Ek 2.

³⁵ Bener Hakkı Hakeri, *Başlangıcından...*, s.25

³⁶ Bener Hakkı Hakeri, *İlginç Olaylar ve Tarihi Eserlerle 1570'e dek Kıbrıs Tarihi*, Hakeri Yayınları, Lefkoşa, 1991, s.41

geçirmiş ve M.Ö. 669'a kadar Kıbrıs'ın yönetimini elinde bulundurmuştur. M.Ö. 709 yılında ise Kıbrıs, Asur krallarına vergi ödemek zorunda kalmıştır³⁷.

Bener Hakkı Hakeri “İlginç Olaylar ve Tarihi Eserlerle 1570'e dek Kıbrıs Tarihi” isimli eserinde Asur belgelerinde Kıbrıs'tan “Yatnana” ya da kısaca “Ya” diye söz edildiği anlatılmaktadır. Hatta belgelerden birinde II. Sargon'un “Yatnanayı Denizde balık gibi avladım...yedi kralını itaat altına aldım.” ifadeleri yer almaktadır³⁸. Fakat II. Sargondan sonra yerine geçen oğlu Sanherip kendini Ninova'yı güzelleştirmeye, tarımsal bakımdan verimli hale getirmeye adanmış. Hakeri, Sanherip'in bunlara rağmen sarayda çıkan bir ayaklanma sonucu oğullarından birisi tarafından öldürdüğünden ve kısa bir süre iç savaş çıktığından ve tabii ki bu iç savaş sonrası Asur düzeninin bozulduğundan ve bu durumun Kıbrıs'ın ellerinden çıkmasıyla sonuçlandığından bahsetmektedir³⁹.

1.7. II.MISIR EGEMENLİĞİ

Asurlular güç kaybettiğinden dolayı Doğu Akdeniz bölgesinde tekrar Mısırlılar egemen olmaya başlamışlardır. Enver Yetkili, Firavun Apries'in M.Ö.588–569 yıllarında güçlü savaş gemilerinden oluşan filolarının bulunduğunu ve bu filolarıyla Fenike ve Kıbrıslıların ortak kurdukları donanmayı yenilgiye uğrattığını belirtmektedir. Enver Yetkili, Kıbrıs'ın, Asur döneminde olduğu gibi Mısır döneminde de haraç ödeyerek varlıklarını sürdürdüğünü ifade etmektedir⁴⁰.

1.8. PERS HAKİMİYETİ

Ada'da uzun yıllar hüküm süren bir başka Uygarlıkta Perslerdir. İran'da bir uygarlık meydana getiren Persler, Med devletine son vererek tarih sahnesinde boy

³⁷ *Osmanlı İdaresinde Kıbrıs(Nüfusu-Arazi Dağılımı ve Türk Vakıfları)*, s.9

³⁸ Bener Hakkı Hakeri, *İlginç ...*s.41

³⁹ Bener Hakkı Hakeri, *Başlangıcından...*, s.55-56

⁴⁰ Enver Yetkili, *aynı eser*, s.21

göstermiştir⁴¹. Persler M.Ö.2.Binyıl başlangıcında Hazar denizinin doğusundan gelmişler ve Urumiye gölü çevresine yerleşmişlerdir⁴².

Kıbrıs'ta Mısır egemenliği, Pers kralı Cambyses'in Mısır ele geçirmesiyle son bulmuştur. M.Ö. 525 yılında Pers egemenliğine giren Kıbrıs adası, Asur ve Mısır döneminde olduğu gibi, pers döneminde de Kıbrıslı krallar Perslere vergi ödeyerek hayatlarını devam ettirmişlerdir. Bu dönemde Kıbrıs'ta bir birlik sağlanmış ama aynı zamanda Ada bu dönemde pasifleşmiştir. Zaman içinde ödenen vergiler Kıbrıslılara ağır geldiğinden dolayı onları bunaltmıştır. Kıbrıslı krallar ve özellikle Ada'nın en zengin bölgesi olan Salamis şehri kralları sahip oldukları zenginlikleri Persler ile paylaşmak istemedikleri için Salamis şehir kralları ve Kıbrıs kralları Perslere karşı isyan başlatmışlardır⁴³.

Perslere karşı ilk isyan Salamis şehrinde M.Ö. 499 yılında baş göstermiştir. Bu sırada Salamisi kral Gorgos, yönetiyordu. Gorgos'un Onesilos adında bir kardeşi vardı. İsyana Salamis şehri kralı Onesilus liderlik yapmış ve kardeşi Gorgos'u da Perslere karşı ayaklanması için kışkırtmıştır. Ancak Gorgos isyana öncülük yapmadığı için şehirden kovulmuş ve yerine geçen kardeşi Onesilus isyana önderlik etmiştir. Onesilus isyanda ölünce sonucu halk tarafından kahraman ilan edilmiştir⁴⁴. Ardından Ada, Fenikelilerin ve Kıbrıs halkının bir kısmının desteğini alarak Pers egemenliğinde kalmıştır⁴⁵.

Evagoras, Kıbrıs'ta M.Ö.411-374 yılları arasında egemenlik kurmuştur. Evagoras kendisinin Salamis'in kurucusu olarak bilinen Teucer'in soyundan geldiğini iddia etmiştir⁴⁶. 4 yıl kadar Kilikia'da sürgünde olan Evagoras yanında destekçileriyle M.Ö.411 yılında Kıbrıs'a döndü. Bir gece baskın yaparak Kıbrıs kralını tahtından indirmiş ve Perslerinde desteğini alarak Salamis'in yeni kralı olmuştur. Aile kökeninden

⁴¹ Yavuz Arslan, *Perslerin Yönetim Politikası*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü(Yüksek Lisans Tezi), Konya, 2010, s.5

⁴² Eray Karatekir, "Pers Kralı II.Kyros'un(Büyük Kyros)(M.Ö 559-530)Soyağacı, Ailesi ve İsmi''*Tarih ve Gelecek Dergisi*, c.II, S.3, 2016, s.69

⁴³ Enver Yetkili, *aynı eser*, s.21

⁴⁴ Ahmet Gözlü, *aynı tez*, s.331

⁴⁵ Enver Yetkili, *aynı eser*, s.21

⁴⁶ Ahmet Gözlü, *aynı tez*, s.334

dolayı Helen olan Evagoras, Helen kültürünün Ada'da yerleşmesi için bir hayli çaba sarf etmiş ve Yunanlılar ile sürekli ilişkiler kurmuştur ⁴⁷.

Evagoras, Grek sanatkarları ve bilim insanlarını bir araya getirmiş, Kıbrıs'a özgü hece işaret listesinin (syllabary) yerine, Yunan alfabesinin getirilmesinde öncü olmuş ve Yunan tasarımlı para bastırmıştır. Kıbrıs'taki Helen kültürünü daha üst boyutlara taşımış ve bu kültürün kaynaşmasında etkili olmuştur. Bütün bu özelliklerinden dolayı Evagoras, Kıbrıslı Rumların ataları olarak kabul edilmiş ve yıllar boyunca büyük bir saygıyla anılmıştır ⁴⁸.

Persler döneminde tahmin edileceği üzere çok parlak zamanlar yaşanmamıştır. Fakat Ada'da bol miktarda ihracat ve ithalat yapılmıştır. Evagoras zamanında bu ticaret doruk noktasına ulaşmıştır. Kıbrıs'ta yapılan kazılarda bol miktarda altın eşya bulunmuştur. Bulunan bu eşyalar o dönemde zengin ve maddi anlamda ferah bir hayat sürüldüğünün kanıtıdır. Ayrıca bu dönemde bakır, buğday, gemi yapımında kullanılan malzemeler, dokuma işleri ve pahalı sayılabilecek nesnelere satılmaktaydı ⁴⁹.

Ayrıca bu dönemde Heykel sanatında Grek ustaların etkisi fazlaca kendini göstermiştir. Dönemin mezarları kayaları oyulmuş odalar şeklindeydi ⁵⁰. Ada'da pers egemenliği döneminden kalan en değerli eser Vuni Sarayı'dır. Vuni Sarayı harabeleri arasında Kıbrıs halkına ait paralar, heykeller, seramikler, bronzdan yapılmış eşyalar ve gümüşten süs eşyaları bulunmuştur⁵¹. Bütün bu bilgiler doğrultusunda Persler döneminde yaşanan olayların sıkıntılarla dolu olduğu ve isyanların halka zarar verdiği sonucu çıkarılabilir. Bunu yanında bulunan altın, gümüş eşyalar ve basılan altın paralar Persler döneminde Ada'da zengin bir hayat sürdürüldüğüne işaret etmektedir. Kıbrıs'ta Pers egemenliği M.Ö.333'de Büyük İskender'in Persleri yenmesiyle son bulmuştur.

Ek-3 "Persler döneminden kalan Vuni Sarayı"⁵².

1.9. MAKEDONYA EGEMENLİĞİ

⁴⁷ Enver Yetkili, *aynı eser*, s.21.

⁴⁸ Ahmet Gözlü, *aynı tez*, s.335.

⁴⁹ Bener Hakkı Hakeri, *Başlangıcından...*, s.66.

⁵⁰ *aynı eser*, s.67.

⁵¹ Bener Hakkı Hakeri, *Başlangıcından...*, s.67-68.

⁵² Bk Ekler Tablosu, Ek 3.

Aleksandros (Büyük İskender) Kıbrıs'ta pers egemenliğine son vererek kendi egemenliği ilan etmiştir. Çanakkale boğazı kıyıları ve Nil nehrine kadar ele geçirdiği için Perslerin denizlerdeki egemenliğine de son vermiştir. İskender Hindistan'a ilerlediğinde ordusunda Fenikeliler, Kıbrıslılar ve Mısırlılar bulunuyordu. Ayrıca Hint seferi dönüşünde İskender'in çevresindekilerin çoğunluğu Kıbrıs'ın en zengin kişilerinden olan Kıbrıslı kralların oğullarından oluşuyordu⁵³. Bu durum bize Fenikeliler ve Mısırlılar gibi Kıbrıslıların da Hint seferine katıldığını göstermektedir.

Makedonyalıların Kıbrıs'taki egemenliği çok uzun sürmemiştir. Aleksandros Ada'da önceki yılların devamı gibi bir hayat sürdürmüştür. Daha önceden Kıbrıslılar tarafından kullanılan bağımsız para basım tekniği yerine Aleksandros'un baskı tekniği kullanılmaya başlanmış, M.Ö. 332'de Salamis ve Kitium'da Aleksandros sikkeleri basılmıştır. Bunun yanında Perslerden kalan birikmişler altınlarla parada bastırmıştır. Oldukça rağbet gören bu paralar Ön Asya ve Akdeniz piyasasına egemen olmuştur⁵⁴.Bütün bunlardan İskender döneminde Ada'nın rahat ve ferah bir hayat yaşadığı, maddi sıkıntılar çekmediği anlamını çıkarabiliriz.

Aleksandros, daha önceden iki yıl kadar ünlü filozof Aristoteles'in öğrencisi olmuş ve ondan çok şeyler öğrenmiştir. Aristoteles'ten esinlenerek bütün dünyayı Helenleştirmeyi amaçlamıştır⁵⁵. Buradan da anlaşılacağı üzere Aleksandros'un Kıbrıs'ta da Helenleştirme politikasına giriştiğini söyleyebiliriz. Zaten Kıbrıs'ta Grek uygarlığının Makedonya'nın yükselişte olduğu dönemde felsefe, yazı ve sanatta en üst düzeye ulaştığı bilinmektedir.

1.10. III.MISIR (PTOLEMY) EGEMENLİĞİ

Kıbrıs'ta Büyük İskender'in ölümüyle Makedon krallığı parçalanmış ve fethettiği topraklar komutanlar arasında paylaşım sebebiyle kavgalara sebep olmuştur. Ptolemy Soter Büyük İskender'in generallerinden biriydi ve Mısır'da kendi hanedanlığını kurmuştu. Ptolemy M.Ö 321'de Kıbrıs'ta bulunan Salamis, Paphos, Soli

⁵³ Bener Hakkı Hakeri, *İlginç...*, s.58

⁵⁴ aynı eser, s.58

⁵⁵ aynı eser, s.56

ve Amathus Kralları ile Kıbrıs'ı ele geçirmek için ittifak yapmıştır. Rakibi Antigonus Cyclops ve ittifakı ile yapılan savaş M.Ö.294'de komutan Ptolemy'nin zaferiyle sonuçlandı ve Kıbrıs uzun bir zaman sonra tekrar tek bir krallık tarafından yönetilmeye başlamıştı⁵⁶.

Köken olarak Helen olan Ptolemyler Kıbrıs'ı büyük ölçüde Helenleştirmiştir. Yunan kültür ve edebiyatı Ada'nın milli kültürü haline gelmeye başlamıştır. Anlaşılacağı üzere Ada'da Yunan Felsefesi hızla yayılmaya başlamıştır. Ada'da Helen kültürünün giderek yükselişe geçmesi ve Fenike kültürünün yerini almasıyla, Roma dönemine geldiğinde Ada tamamıyla Helenleşmiştir⁵⁷.

Ada'da, Mısır egemenliğinden kalma birçok kalıntı bulunmuştur. Mısır ve Kıbrıs arasındaki etkileşime en ilginç örnek Ada'da bulunan Kıbrıslı asillerin Mısır kıyafetli ve yılanlı taçlarını giymiş bir şekilde betimlenen heykelleridir. Bunun yanında çanak çömleklerde de Mısır etkisinin olduğu ifade edilmektedir⁵⁸. Ayrıca Kıbrıs'ın ormanlarının fazlalığı Mısırlıları da cezp etmiş ve Kıbrıs'ta bulunan keresteler özellikle Mısırlılar tarafından gemi yapımında kullanılmıştır⁵⁹. Uygarlıkların Adadaki ormanları farklı sebeplerden kullanması dolayısıyla zamanla ormanlarda azalmalar görülmüştür. Ayrıca Mısır egemenliğinin temel etkisi ticaretin yönünü değiştirerek Mısır'ı, Kıbrıs'ı maden ve kerestenin pazarı haline getirmiştir⁶⁰.

Ptolemy döneminde Kıbrıs'taki şehir krallıkları yerini merkezi bir yönetime bıraktı. M.Ö.320'de Ptolemyler döneminde Kudüs'ün ele geçirilmesiyle, buradaki Yahudi halk Kıbrıs'a yerleştirildi ve bu Yahudi halk bakırcılıkla uğraştı. M.Ö.80 yılında Kıbrıs, Mısır egemenliğinden kurtuldu ve M.Ö.58'de Roma egemenliğine girene kadar bağımsız olarak yönetildiler⁶¹.

⁵⁶ Enver Yetkili, *aynı eser*, s.22.

⁵⁷ İsmail Şahin, *aynı makale*, s.342.

⁵⁸ Ahmet Gözülü, *aynı tez*, s.319.

⁵⁹ Enver Yetkili, *aynı eser*, s.21.

⁶⁰ Eric Solsten(Düzenleyen), *aynı eser*, s.8.

⁶¹ Enver Yetkili, *aynı eser*, s.22.

1.11. ROMA İMPARATORLUĞU DÖNEMİ

Ada'da hüküm süren bir başka devlette Roma imparatorluğuydu. Kıbrıs'ın doğal zenginlikleri ve Ptolemy krallarının dillere destan servetleri burayı Roma için çekici hale getirmiştir. Ptolemylerden Kıbrıs'ı kolaylıkla alan Roma İmparatorluğu, ilk önce Ada'yı Kilikya eyaletinin bir parçası olarak yönetti. Daha sonra yönetim, Roma Senatosuna verildiğinde Ada, bir hükümet tarafından idare edilmiş ve Amathus, Lapithos, Bafos ve Salamis olarak dört bölgeye ayrılmıştır. Roma devleti hem kara hem deniz ulaşım ağını fazlasıyla önemsemiş ve idari yönetimi ele geçirmişti. Ayrıca başkenti Salamis'ten Baf kentine taşımışlar ve Salamis ise ticaret merkezi olarak kalmıştır⁶².

Roma yönetimi sırasında en önemli olay İmparator Claudius döneminde Ada'da Hıristiyanlığın başlamasıydı. Hıristiyanlık öncesi, Ada halkı arasında yaygın bir pagan inancı hakimdi. Bu pagan inancı Yunan, Mısır ve Fenike gibi toplulukların harmanlanması ile ortaya çıkmıştı⁶³. Havari Paul ve Helenize Yahudi soyundan gelen Salamisli Barnabas M.Ö.45 yılında Kıbrıs'ı dolaşarak Hıristiyanlık hakkında vaazlar vererek tanıtmaya başladılar⁶⁴. Ada'nın yönetim merkezi Baf'a geldiklerinde, Roma valisi Sergius Paulus onları sarayına çağırdı. Bu iki misyoner Roma valisine bir şekilde Hıristiyanlığı kabul ettirdi ve böylelikle Roma imparatorluğunda Hıristiyan bir yönetici tarafından yönetilen ilk yer Kıbrıs olmuştur⁶⁵. Roma döneminde Ada'da Hıristiyanlığın oldukça güçlü bir şekilde yayıldığı kesindir. Fakat bu dönemde hala Ada'da güçlü bir pagan inancı hakimdi. Fakat Yahudilerin Adadan çıkarılmasıyla Kıbrıs'ta Hıristiyanlığın daha geniş alanlara yayılmasındaki engel yok olmuştu⁶⁶. Bundan böyle Müslümanların Ada'yı fethettiği döneme kadar burada Hıristiyanlığın etkisi görülecektir. Sergius Paulus döneminde Ada'da birçok kilise ve manastır yapılmıştır. Ayrıca Constantin zamanında Hıristiyanlık devletin resmi dili olduğunda, etkileri Kıbrıs'a da yansımıştır⁶⁷.

⁶² Eric Solsten(Düzenleyen), *aynı eser*, s.9.

⁶³ İsmail Şahin, aynı makale,s.343.

⁶⁴ Eric Solsten(Düzenleyen), *aynı eser*, s.10.

⁶⁵ Bener Hakkı Hakeri, *Başlangıcından...*, s.83.

⁶⁶ İsmail Şahin, aynı makale,s.344.

⁶⁷ Bener Hakkı Hakeri, *Başlangıcından...*, s.86.

Roma, cumhuriyet ve erken imparatorluk döneminde, kendisinden önce Akdeniz'in etrafında yüzyıllardır var olan dünyayı korumak ve zenginleştirmek amacıyla her yere yayılmıştı⁶⁸. Roma döneminde, yeni hükümdarlar Ada'ya uzun süreli kalıcı barışı getirmişler, madenlerin, endüstrilerin ve ticari kuruluşların faaliyetlerinin artmasını sağlamışlar ve böylece Ada'ya refahı getirmişlerdir. Aynı zamanda ticari gelirleri Roma hazinesine aktarmışlardır⁶⁹.

Roma döneminde Augustus zamanında vergiler kaldırılmış ve sosyal işlere bir hayli önem verilmiştir. Dereler ve akarsular üzerine köprüler, yollarda ise kanalizasyon çalışmaları yapılmıştır. Ayrıca yeni yollar yapıldığı gibi onarılmasına da hız verilmiş ve bazı merkezi kentlere sukemeleriyle sular getirmişlerdir⁷⁰.

Bu dönemde Roma tarzında yapılmış birçok yer inşa edilmiştir. Örneğin Salamis kentinde büyük bir pazar yeri inşa edilmiş ve etrafına dükkanlar ve evler yapılmıştır. Ayrıca Pazar yerinin etrafında da tapınaklar vardı. Ada'da bu dönemde heykelticilikte gelişmiştir. Bu dönemde yapılan en ünlü heykel Septimus Severus'un heykelidir ve bu heykel, bugün Güney Kıbrıs Müzesi'ndedir⁷¹.

Augustus döneminde para basımı yapıldığı bilinmektedir. En ilginç olanı da bu dönemde ilk defa Kıbrıslılar Federasyonu adı altında para basılmış olmasıdır. Bu döneme ait gümüş paralar da bulunmuştur. Afrodit Tapınağını ve Salamis'in Tanrularından birini gösteren paralar basılmış ve bu paralar oldukça ilgi çekici ve önemlidir⁷². Bu dönemde birçok yol, köprü, su kemerleri, kilise, tapınak yapılması ve para basılması, ayrıca halka yük olan ağır vergilerin kaldırılması bize Roma döneminde Ada halkının çok rahat ve zengin bir hayat sürmüş olduğunu göstermektedir.

Görüldüğü üzere ilkçağ uygarlıkları, aralarındaki çekişmeler yüzünden Ada ve halk bir hayli zarar görmüştür. Bu dönemde Akdeniz ve Kıbrıs'ın ticaret rotası değişmiştir. Bunun yanında bazı uygarlıklar özellikle ticarete Kıbrıs halkıyla rahatça

⁶⁸ Peter Brown, *Geç Antikçağ Dünyası*, (Çev:Turhan Kaçar), Alfa Yayınları, İstanbul, 2017, s.13.

⁶⁹ Eric Solsten(Düzenleyen), *aynı eser*, s.9.

⁷⁰ Bener Hakkı Hakeri, *Başlangıcından...*, s.85.

⁷¹ *aynı eser*, s.86.

⁷² Bener Hakkı Hakeri, *Başlangıcından...*, s.87.

anlaşabilmek için Ada'ya kendi alfabelerini getirmişlerdir. Görüldüğü üzere birçok uygarlık Ada'da kendinden izler bırakmışlardır. Fakat Kıbrıs şehir krallıkları çoğu zaman tam olarak Ada'da istedikleri egemenliği sağlayamamışlar ve Ada'ya egemen olan uygarlıklara vergi ödeyerek hayatlarını devam ettirebilmişlerdir. Ayrıca Ada'da ticaret yapıldığı için Kıbrıs şehir krallıkları da fazlasıyla zenginleşmiştir. Fakat Roma dönemine baktığımızda Roma hükümdarlarının zenginliklerini Kıbrıs ve halk için fazlasıyla kullandıklarını ve Ada'ya refah bir hayat getirdiklerini görüyoruz.

İKİNCİ BÖLÜM

2. ORTAÇAĞ'DA KIBRIS'A HAKİM OLAN DEVLETLER

2.1.BİZANS DÖNEMİ

İlkçağlarda olduğu gibi Ortaçağ'da da Ada askeri, ticari ve stratejik konumundan dolayı sürekli el değiştirmiştir. Ortaçağların başından beri Bizans, Müslüman fetihleri, Haçlılar, İtalyan(Venedik) ve Osmanlı hakimiyetini tanımışlardır⁷³.

M.S. 394'de Costantin'in ölümüyle Roma İmparatorluğu'nun ikiye ayrılmasından sonra Kıbrıs Doğu Roma İmparatorluğunun(Bizans)payına düşmüştür. Bizans imparatorluğunun kuruluşundan Haçlıların Ada'yı ele geçirmesine kadar geçen 800 yıl boyunca Kıbrıs bu imparatorluğun bir parçası olarak kalmıştır⁷⁴. Bizans hakimiyeti ile Ada'da büyük değişimler yaşanmıştır. Hristiyanlığın resmi dil olarak kabul edilmesiyle Ada'da Ortodoks Kilisesi kurulmuştur⁷⁵.

Biraz geçmişe dönecek olursak, IV.yüzyılın başlarında meydana gelen kavimler göçü, depremler, savaşlar, kuraklık, salgın hastalıklar ve veba salgını Bizans ekonomisini oldukça zor bir duruma sokmuştur⁷⁶. Ekonominin temelini tarıma dayalı olması nedeniyle Ada'da yaşanan kuraklık tahribata sebep olmuş ve ekonomiyi ciddi şekilde hasara uğratmıştır. Kentteki aşırı yoksulluk nedeniyle Kilise yardım dağıtan bir kurum haline gelmiştir⁷⁷.

Kilise, toplumda düşkün, fakir, çaresiz ve muhtaçların sığınağı haline gelmişti. Anlaşılacağı üzere Kilise ibadet edilen bir yer olmasının dışında, yeni sosyal görevler yüklenmişti. Ve tahmin edileceği üzere kilise gittikçe büyüyen bir güç merkezi haline gelmeye başlamıştı. Bu durum bundan sonraki dönemlerde de uzun süre insanların

⁷³ Osman Turan, "Orta Çağlarda Türkiye-Kıbrıs Münasebetleri", *Belleten*, c.XXVIII/110, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1964, s.209

⁷⁴ Eric Solsten(Düzenleyen), *aynı eser*, s.10

⁷⁵ *Osmanlı İdaresinde Kıbrıs(Nüfusu-Arazi Dağılımı ve Türk Vakıfları)*, s.9

⁷⁶ Eric Solsten(Düzenleyen), *aynı eser*, s.10-11

⁷⁷ İsmail Şahin, aynı makale, s.345

hayatlarının şekillenmesine sebep olacaktı. Ankara'da bütün bunlar olurken Ada'da durum hiçte farklı değildi. Her yönüyle dışa bağımlı olan Kıbrıs, Ankara'da olup biten her türlü ekonomik, sosyal ve siyasi gelişmeden nasibini almaktaydı. Tabi ki bütün bu süreçlerden Kıbrıs ve Kıbrıs halkı da etkilenmişti. IV.yüzyılda Kilise güçlenmeye başlarken, kilisenin bu gücü Kıbrıs'ta da aktif olmaya başlamıştı⁷⁸.

Bizans döneminde Kilisenin amacı ve görevlerinin dışına çıkarak, farklı bir misyon üstlenmesi, üzerinde durulması gereken önemli bir konudur. Kilise'nin asıl olan görevi ibadete nezaret etmektir. Ancak kilisenin üzerine fazlasıyla sorumluluk yüklenmiş ve oldukça geniş yetkiler verilmişti. Kiliseye bahşedilen görevler onun dini işlevinin geride kalmasına, ekonomik ve siyasal işlevinin ön plana çıkmasına sebep olmuştu. Kıbrıs kilisesi servetine servet kattıkça halkın dinsel ihtiyaçlarının karşılandığı bir kurum olmaktan çıkıp, Ada'nın ekonomik ve ticari hayatının merkezi konumuna yükselmeye başlamıştı. Kıbrıs kilisesine verilen bu haklar piskoposların yerel otoritesinin güçlenmesine sebep olmuştur⁷⁹.

Bizans döneminde toplumsal yapı hukukta katı ve sistemli şekilde düzenlenmiştir. Constantine tarafından çıkarılmış olan kanuna göre yoksul olan köylü çiftçiler, köle haline getirilmiş ve arazilerini terk etmeleri yasaklanmıştır. Halka böyle davranılırken zengin arazi sahipleri ve tüccar sınıfları için herhangi bir uygulama yapılmamış ve onlar eski ayrıcalıklarını korumuşlardır. Kilise ile ilgili bilgi vermek gerekirse Kilise ve devlet arasındaki bağlantı daha da arttı⁸⁰. Bu dönemde güçlü bir konuma gelen Kilise, devlet görevlileri ve zengin kişiler suiistimale uğradığı zaman devreye giriyordu⁸¹. Dinin etkisiyle bir kilise müziği oluşturulmuş ve bugün hala söylenen dinsel ilahilerde Bizans'ın etkisi vardır⁸².

Bizans döneminde Kıbrıs, Helen dünyasıyla aynı Hristiyan ve Yunan kültürü ve mirasını paylaştı. Ayrıca Bizans döneminde bugüne kadar gelen birçok büyük manastır

⁷⁸ İsmail Şahin, aynı makale,s.345.

⁷⁹ aynı makale, s.346.

⁸⁰ Eric Solsten(Düzenleyen), *aynı eser*, s.11.

⁸¹ *aynı eser*, s.11-12.

⁸² Bener Hakkı Hakeri, *Başlangıcından...*, s.101.

ve kilise inşa edildi. Bu kiliseler ve manastırlar dünya çapında ilgi çeken benzersiz ve mükemmel freskler ve simgelerle süslenmiştir⁸³.

2.2. MÜSLÜMAN AKINLARI VE KIBRIS

Bizans yönetimindeki Kıbrıs'ın, İslam dünyası ile ilişkileri Hz. Muhammed dönemine kadar dayanmaktaydı. Hz. Muhammed'in Kıbrıs'ın fethine işaret etmesi Hz. Ebubekir'i teşvik etmiştir. 632 yılında Ada'ya düzenlenen ilk sefer Hz. Ebu Bekir döneminde yapılmış ve bu sefer sonucunda Kition ele geçirilmiştir. Ancak güçlü bir donanmanın olmamasından dolayı bu hakimiyet kısa sürmüştür⁸⁴.

Ada'nın fethedilmek istenmesinin tek sebebi tabii ki Hz. Muhammed'in hadisleri değildi. Ada üs olmasından dolayı diğer devletler için nasıl önemliyse, Abbasiler için de o denli önemliydi. Abbasiler Doğu Akdeniz'de sahip oldukları kentleri kaybetmeye başlamıştı. Bunun en büyük sebebi Kıbrıs adasının Bizans'ın kontrolünde olmasıydı⁸⁵. Kıbrıs Adası'nın Doğu Akdeniz limanları ile bağlantısının olması, Müslümanlar içinde buranın alınmasının gerekliliğini ortaya koymuştur. Ayrıca Araplar daha önce de bahsettiğimiz zengin ormanlara sahip olan Kıbrıs'a, gemi yapımında kerestelerini kullanmak ve bir donanma kurmak amacıyla sahip olmak istemişlerdir. Fakat Kıbrıs'ın ormanları bu amaç için yetersizdi bu sebeple Araplar Rodos, Kos, Kyzikos gibi adaları da ele geçirdiler⁸⁶.

Halife Osman döneminde gönüllülerden oluşan bir ordu kuruldu. Artık şartlar daha iyiydi ve Müslümanlar güçlü bir ordu kuracak kudrete sahipti. Müslümanlar yetenekli sanatkarları ve teknik elemanları getirterek, ele geçirdikleri eski gemileri tamir ettirmişler ve kuvvetli bir İslam donanması oluşturmayı başarmışlardır. Şam valisi

⁸³ William Mallinson, *aynı eser*, s.12.

⁸⁴ Halil Fikret Alasya, *Kıbrıs Tarihi ve Kıbrıs'ta Türk Eserleri*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1977, s. 25.

⁸⁵ Mehmet Özmenli, "Kıbrıs'ın Stratejik Önemi(I. Haçlı Seferi Esnasında Doğu Akdeniz Liman Kentleri ile Olan İlişkileri)", *KSBD*, 2016, s.23.

⁸⁶ Abdulhalik Bakır, *Ortaçağ Tarih ve Medeniyetine Dair Çeviriler II*, Bizim Büro Basımevi Yayınları, Ankara, 2008, s.330.

Muaviye, Hz. Osman'ın iznini alarak sefer hazırlıklarına başlamış ve bu sefere gönüllü olarak birçok sahabe ve eşleri katılmıştır⁸⁷.

Meşhur sahabelerden olan Ebu Zer, Ebu Derda, Sedat b. Evs ve el-Miktat, Ubade b. Sarnit ve eşi Ümmü Haram (Hala Sultan) gönüllü olarak katılanlardan bazılarıdır⁸⁸. Müslümanların ilk etapta Ada'nın savaşmaksızın teslimini istemelerine rağmen Bizans imparatoru II. Constantin'in bu teklifi reddetti. Bu durum üzerine Bizans ve İslam orduları karşı karşıya geldiler ve savaşı Müslümanlar kazandı. Savaş sonrası İslam orduları Ada'yı zapt etti ve her yeri tahrip ettiler. Bu arada İmparator, Ada'dan kaçmıştı ve imparatorun Ada'dan kaçışıyla, Ada halkı Müslümanlarla barış yapmak istediler. Bu barış teklifini Müslümanlar olumlu karşıladı ve bir barış antlaşması yapıldı⁸⁹.

Anlaşma şartlarına göre;⁹⁰

- a) Kıbrıs her yıl Doğu Roma'ya vermekte olduğu 7200 altını artık Müslümanlara verecektir.
- b) Müslümanların Bizans'a karşı yapacakları saldırılarda Kıbrıs halkı, Bizans'a yardım etmeyecekti.
- c) Müslümanlar istedikleri zaman Kıbrıs limanını üs olarak kullanacaklardı.

Daha öncede bahsettiğimiz gibi Ümmü Haram ve zevcesi Ubade, Kıbrıs seferine katılmış ve Ümmü Haram deveden düşerek şehit olmuştur. Gelelim Ümmü Haram kimdir ve neden bu kadar önemlidir sorusunun cevabına. Jallal-ud- Din Us-Suyuti, Ümmü Haram (Hala Sultan) isimli bir hanımın Hz. Muhammed'in soyundan geldiğini (hatta gerçek halası veya süt halası ya da süt annesi) olabileceğini belirtmekte ve Hala Sultanın bir kaza sonucu şehit olduğunu ve Kıbrıs'ta bulunan Larnaka şehri civarındaki büyük Tuz Gölü'nün en uzak kıyısına gömüldüğünü ifade etmektedir. Burası zamanla Ada'nın en çok ziyaret edilen yerlerinden biri haline gelmiştir. Günümüzde hala

⁸⁷ Hüseyin Algül, "Osmanlılar Devrinde Kıbrıs Seferinin Manevi Cephesi ve Ebussuud Efendi'nin Seferle İlgili Fetvası", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, c.II, S.2, 1987, s.38

⁸⁸ Ömer Turan, *aynı eser*, s.245

⁸⁹ Bener Hakkı Hakeri, *İlginç...*, s.101

⁹⁰ Bener Hakkı Hakeri, *Başlangıcından...*, s.92-93

ziyarete açıktır ve İslam dünyasında kutsal bir yer olarak görülmektedir. Hatta öyle ki Müslüman gemileri oradan geçerken saygı duydukları için bayraklarını yarıya indirmektedirler⁹¹. Böylelikle Ümmü Haram (Hala Sultan) bir deniz savaşında şehit olan ilk Müslüman kadın olmuştur⁹².

Ek-4 “Larnaka’da bulunan Hala Sultan Tekkesi”⁹³.

Müslümanların Ada halkıyla yaptığı anlaşmaya göre Halk Bizans’a yardım etmeyecekti. Ancak, bir süre sonra Kıbrıslıların Bizans’a yardım etmeleri üzerine anlaşma bozulmuş ve İslam orduları Ada’ya yeniden sefer düzenleyerek tekrar bir zafer kazanmışlar ve 653’te anlaşma yenilenmiştir. Müslümanların galibiyetiyle üç asır Kıbrıs’ta hüküm süren İslam hakimiyeti döneminde üretim artmış ve ticaret sayesinde Ada oldukça gelişmiştir⁹⁴. Ayrıca bu ikinci sefer ile Ada’da 120 bin kişiden oluşan bir İslam ordusu bırakıldı. Bırakılan bu ordu için Ada’da yeni bir şehir kuruldu ve Ada’nın çeşitli yerlerinde camiler yapıldı⁹⁵.

Kıbrıs’tan alınan vergiler iki devlet arasında sürekli bir savaş sebebi haline gelmiş ama bu savaşlarda genellikle Müslümanlar galip gelmiştir. Fakat 964’te Bizans İmparatoru II. Nikeforos Fakos tekrar Kıbrıs’ı geri almıştı. Ada’da tekrar Bizans egemenliği sağlanmış olmasına rağmen daha önceden yapılan anlaşmalarla camiye çevrilen kutsal yerler tekrar kiliseye çevrilmedi ve buralar Bizans tarafından kabul gördü⁹⁶. Görüldüğü üzere her ne kadar Ada’da Bizans yeniden hakimiyet kursa da Müslümanların ibadet yerlerine zarar verememeleri, Müslümanlığın izlerinin Ada’da kolay kolay silinmediğine işarettir.

İkinci Bizans yönetimiyle Ada’da ticaret zayıfladı. Artan vergiler halkı iyiden iyiye bunaltmaya başladı. Eğitim ve öğretim alanında da gerileme yaşanmış ve eski

⁹¹ Jallal-ud- Din Us-Suyuti, “Halifelerin Tarihi: M.S.647” *Milat Öncesinden Günümüze Kıbrıs Tarihi Üzerine Belgeler*,(Araştırma ve Çeviri: Ata Atun), c.I, Samtay Vakfı Yayınları, Mağusa, 2005, s.20

⁹² Talip Atalay, *aynı eser*, s.33

⁹³ Bk Ekler Tablosu, Ek 4

⁹⁴ *Osmanlı İdaresinde Kıbrıs (Nüfusu-Arazi Dağılımı ve Türk Vakıfları)*, s.10

⁹⁵ Bener Hakkı Hakeri, *İlginç...*, s.102

⁹⁶ *Osmanlı İdaresinde Kıbrıs (Nüfusu-Arazi Dağılımı ve Türk Vakıfları)*, s.10

hızını yitirdi.⁹⁷ Bizans'ın yavaş yavaş güç kaybetmesiyle İmparator Manuel Comnenus'un yeğeni Vali İsaac Comnenus bu durumdan faydalanıp Bizans'a karşı isyan etti ve halkı da kandırarak egemenliğini ilan etti ve böylece Kıbrıs, İsaac yönetimine geçmiş oldu⁹⁸.

Görüldüğü üzere Doğu Akdeniz'de iki gücün sıra dışı hakimiyet kurma düşüncesi, iki farklı imparatorluğun birbirinin ekonomileri, kültürlerinin birbirlerine bağlanmasına ve birbirlerinden etkilenmelerine sebep olmuştur⁹⁹.

2.3. HAÇLI SEFERLERİ VE KIBRIS İLİŞKİSİ

1100-1400 yılları arasında Ortaçağ Avrupa'sında insanlar Veba, kıtlık ve Avrupa'nın tümünü saran büyük sarsıntılar geçirmişti. Bu kıtlık ve sıkıntılı yıllar o kadar ağır geçmişti ki bu dönem "*Medieval bullion famine*" olarak adlandırılmış ve Avrupa'nın birçok ülkesini etkilemişti¹⁰⁰. Daha öncede belirttiğim gibi anakarada olan her şeyden Kıbrıs'ta etkileniyordu. Çünkü Ada birçok farklı dini, dili, ırkı bünyesinde barındırıyordu. Ve Ada'ya gelen her insan ya da hüküm süren her devlet buraya iyi ya da kötü bir şeyler getiriyordu. Ada bütün bu sıkıntıların, kıtlığın yanında birde kendisi için çok ağır şartlar yaratan ve çok hasar gördüğü Haçlı seferleriyle uğraşıyordu.

Haçlı Seferlerinin nedenleri hakkında farklı görüşler vardır. Ama Batı dünyası Haçlı hareketinin asıl sebebinin dini unsurlara bağlamaktadır. Tabi ki Haçlı Seferi düşüncesinin siyasal, sosyal ve ekonomik nedenleri de vardır. Hatta bu nedenler Ortaçağ Avrupa'sını çok etkilemiştir. Haçlı hareketinin en büyük sebebinin dini unsurlar olarak görülmesinin nedeni, Avrupa toplumu üzerinde en büyük etkiye sahip bulunan kilisenin hem bozulan düzene çare aramak istemesi hem de giderek artan gücünü Doğuya hakim olma düşüncesi ile kullanmak istemesiydi. Bu sebeple Kilise bu

⁹⁷ Bener Hakkı Hakeri, *Başlangıcından...*, s.100

⁹⁸ *Osmanlı İdaresinde Kıbrıs (Nüfusu-Arazi Dağılımı ve Türk Vakıfları)*, s.10.

⁹⁹ Luca Zavagno, "Geç Antik Dönem ile Erken Ortaçağ Arasında 'Ortak Payda' Olarak Kıbrıs(MS 650-850)", (Çev: Kaan Üçsu), *Toplumsal Tarih Dergisi*, S.256, 2015, s.66.

¹⁰⁰ Pınar Ülgen, *Ortaçağ Avrupa'sının Ölümle Dansı*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 2017, s.24.

hareketin başlamasına öncülük etmiştir. Bunu yaparken özellikle papalar dini kullanmışlar ve sömürü yapmışlardır¹⁰¹.

Doğu Akdeniz’de neredeyse iki asır boyunca Haçlı faaliyetleri olmuştur. Haçlı seferlerine Papanın çağrısı ile yediden yetmişe birçok insan katılmıştır. Haçlı Seferlerini oluşturan toplumlar karışık bir mozaiğe sahiptir. Haçlı seferleri hoşgörüsüzlük, karanlığa gömme girişimleri ve papanın hırslarının politikasına dayanıyordu¹⁰².

Tarihte birçok Haçlı Seferi olmuş bunların bazıları haçlılar açısından başarılı bazıları başarısız olmuştur. Ama her durumda yağmalar ve savaşlar sonucunda zarar gören insanlar ve ülkeler olmuştur. Sonuç: fakirlik, tahrip edilen yerler ve daha birçok olumsuz etkilerdir. Birinci Haçlı seferinde Haçlılar büyük başarı elde ederek Doğu Akdeniz kıyılarında tutunmayı amaç edinmişler ve elde ettikleri toprakları kaybetmemek için mücadele etmişlerdir¹⁰³. Bu yıllarda Selçuklular ve diğer Türk kabileleri Sünni olayları yüzünden Mısır’da egemen olan Şii hanedanını karşılarınca alınca bir bölünme yaşamışlar ve bu bölünmüşlük sayesinde Birinci Haçlı Seferi Haçlılar açısından başarılı olmuştur¹⁰⁴. Fakat II. ve III. Haçlı seferleri onlar için bu kadar parlak değildi.

Seyhun Şahin, Haçlı seferlerinin özellikle Doğu Akdeniz kıyılarını hedef aldığını ve bu hedefin ana sebebinin Haçlıların inançlarına göre kutsal bir şehir olan Kudüs’ü Müslümanlardan almak olduğunu ifade etmiştir¹⁰⁵. Haçlı seferlerinin dini sebeplerin en büyüğü Kutsal topraklar olan Kudüs’ü ele geçirmektir. Haçlılar Kudüs için faaliyetlerde bulunana kadar burası VII. asırdan beri bir Müslüman toprağıydı¹⁰⁶. Kudüs, yıllarca Müslümanlar ve Haçlılar arasında bir çekişme sebebi olmuş ve Haçlılar birçok kez Kudüs’ü ele geçirmek için atağa geçmişlerdir.

¹⁰¹ Işın Demirkent, *Haçlı Seferleri ve Türkler, Türkler Ansiklopedisi*, Yeni Türkiye Yayınları, c.VI, Ankara, 2002, s.1133.

¹⁰² Claude Cahen, *Haçlı Seferleri Zamanında Doğu ve Batı* (Çev: Mustafa Daş), Yeditepe Yayınevi, İstanbul, 2010, s.2.

¹⁰³ Seyhun Şahin-Ergun Üstün, Kıbrıs Adası’nda Haçlı Hâkimiyetinin Kuruluşu, *Cappadocia Journal*, c.VII. Germany, 2016, s.266.

¹⁰⁴ Judith Herrin, *Bizans Bir Ortaçağ İmparatorluğunun Şaşırtıcı Yaşamı*, (Çev:Uygur Kocabaşoğlu), İletişim Yayınları, İstanbul, 2010, s.346.

¹⁰⁵ Seyhun Şahin- Ergun Üstün, aynı makale, s. 265.

¹⁰⁶ Necmettin Ayan, Haçlı Seferleri’nde Kıbrıs’ın Rolü, Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2014, s.34.

İtalyan'ın güney kısmından yola çıkan gemilerin takip ettikleri güzergah, çoğunlukla adaların veya anakaraların kıyılarına paraleldi. Bunun yanında yiyecek malzemesi ve içecek su temin edebilmek açısından da Akdeniz'deki Adaların önemi artmaktaydı¹⁰⁷. Kıbrıs bu adaların en önemlisiydi ve ayrıca Kudüs'e ulaşabilmek için Kıbrıs önemli bir rol oynamıştır. Kıbrıs; Haçlılar için yiyecek ve içeceklerini karşılayabildikleri bir yerdi.

Aslında Kudüs'e ulaşabilmek için illaki Kıbrıs'ı kullanmak gerekmiyordu fakat bazen öyle olağan dışı durumlar oluyordu ki insanlar Kıbrıs'ta konaklamak zorunda kalıyordu. Haçlılar açısından bir örnek vererek durumun önemini kavranmasını istiyoruz. Örneğin 1098 yılında Haçlıların Antakya kuşatması sırasında kötüleşen hava koşulları ve verdikleri açlık mücadelesi onları zayıf düşürmüş ve kendilerini Kıbrıs'ta bulmuşlardır¹⁰⁸. Büyük olasılıkla orada karınlarını doyurdular ihtiyaçlarını karşıladılar ve güç toplayarak yola devam ettiler. Kıbrıs halkı diğer toplumlara yardım ettikleri gibi Haçlılara da yiyecek-içecek ve askeri silah yardımı yapmışlardır. Ek olarak O dönemlerde hacılar, hac görevlerine giderken Kıbrıs'ta konaklayıp ihtiyaçlarını karşıyor ve alışverişlerini yapabiliyorlardı. Ada, sahip olduğu stratejik konum, ticari limanları ve askeri üs olarak kullanılabilmesinden dolayı Haçlılarında dikkatini çekmiş ve onlar içinde önemi artmıştır¹⁰⁹.

Bu arada Ada'da Bizans yönetimi vardı ve gerçekten hiçte küçümsenmeyecek bir güçtü ve Kıbrıs Doğu Akdeniz'de Bizans için Askeri üs görevi üstlenmekteydi. Bu durumda Kıbrıs'ın stratejik konumu Bizans'ın askeri ve ticari bakımından var olabilmesi açısından çok önemliydi¹¹⁰. Bu yüzden Kıbrıs'ı Bizans'ın elinden almak kolay olmayacaktı. Ada, yüzyıllar boyunca Bizans valileri tarafından yönetiliyordu ve yıllarca Bizans yönetimindeydi. Bizans Doğu Akdeniz'de Hakimiyet kurmak isteyen Özellikle Müslüman-Araplarla bir hayli mücadele etmek zorunda kalmıştır. Bu durum Bizans'ın olumsuz etkilese de Kıbrıs üzerindeki otoritesi sağlamdı.

Şahin, Bizans valilerinin yetkilerinin çok fazla olduğundan ve bu yetkileri kullanarak bazı zamanlar imparatorluk aleyhine faaliyetlerde bulduklarından

¹⁰⁷ Seyhun Şahin- Ergun Üstün, aynı makale, s.266.

¹⁰⁸ Necmettin Ayan, aynı tez, s.35.

¹⁰⁹ Seyhun Şahin- Ergun Üstün, aynı makale, s.267.

¹¹⁰ aynı makale, s.266.

bahsetmektedir. Hatta Bizans Doğu Akdeniz’de bulunan Haçlılar ile yakın ilişkiler kurmuşlar. Fakat Haçlıların gözlerini Kıbrıs’a diktiğinden habersiz oldukları için bu durum onların aleyhine gelişme göstermiştir¹¹¹.

Bu arada Bizans kendi içinde ayrılmalar yaşıyordu. Bizans imparatoru Manuel’in yeğeni olan İsaac Comnenus isyan ederek Ada’nın yönetimini ele geçirmiş ve bağımsızlığını ilan etmiş¹¹². İsaac, sahte belgelerle vali olarak tayin edildiğini iddia ederek Ada halkının kandırmış ve Kıbrıslılar İsaac’ı vali olarak tanımıştır. Zaten çok geçmeden Bizans’a isyan ederek bağımsızlığını ilan etmiştir¹¹³. Bu arada Bizans Normanlarla da uğraşmak durumundaydı. Bütün bu olumsuzluklarla mücadele eden Bizans tabi ki Anakarada da birçok sorunla uğraşıyordu ve bu yüzden yorgu düşmüştü. Çok gaddar biri olduğu söylenen İsaac, Normanlarla ilişki kurarak Bizans aleyhine onlarla ittifak yapmıştır¹¹⁴.

Başlarda ifade ettiğim gibi Haçlılar içinde Kıbrıs artık çok önemliydi ve Bizans’ın içinde bulunduğu zor durumdan tabi ki yararlanmak istemişlerdi. Fakat Bizans hala onlar için fazlasıyla güçlüydü ve Haçlıların daha önemli bir işi vardı. Çünkü Haçlılar tarafından sürekli saldırıya maruz kalan Müslümanlar Hittin savaşı ile Kudüs’ü Hristiyanlardan geri almıştı. Öyle ki böyle bir durumda hem Kıbrıs için hem de Kudüs için mücadele vermek onları maddi ve manevi güçsüz düşürecekti. İlk etapta gözlerini Kudüs’e diktiler. Avrupa’da üç büyük güç olan Almanya, İngiltere ve Fransa kralları her şeyi bir kenara bırakıp bir araya geldiler ve III.Haçlı seferi hazırlığına başladılar¹¹⁵.

2.4. KIBRIS’TA İNGİLİZ İŞGALİ

2.4.1. ASLAN YÜREKLİ RICHARD KIBRIS’TA

Her ne kadar birazdan anlatacağımız olaydan dolayı Richard’ın yolu Kıbrıs’a düşmüş olsa da olay bu kadar basit değildi. Kıbrıs’ın alınmasının bir diğer sebebi Kıbrıs

¹¹¹ Seyhun Şahin- Ergun Üstün , aynı makale, s.267.

¹¹² aynı yer.

¹¹³ Vergi Bedevi, *Başlangıcından Zamanımıza Kadar Kıbrıs Tarihi*, Kıbrıs Türk Tarih Kurumu Yayınları, Lefkoşa, 1965, s.68.

¹¹⁴ Alexander A. Vasiliev, *Bizans İmparatorluğu Tarihi*, (Çev. Tevabil Alkaç), Alfa Yayınları, İstanbul, 2016, s.506.

¹¹⁵ Necmettin Ayan, aynı tez, s.45.

İngilizlerin elinde olursa Ada Haçlı seferleri sırasında Haçlı ordularına asker ve erzak bakımından faydalı olacak ve Ada seferler için bir üs olarak kullanılabilirdi¹¹⁶.

Roger De Hoveden “Haçlı Seferleri: M.S.1191” adlı eserinde İngiltere kralı Richard’ın Kutsal topraklar için III.Haçlı seferine giderken nasıl yolunun Kıbrıs’a düştüğünü anlatmaktadır. Hoveden, bir Cuma günü esen şiddetli bir fırtınanın ardından Richard’ın filosunun dağıldığını, kendi gemilerindeki insanların ve kendisinin önce Girit sonra Rodos’a sığındığını ifade etmektedir¹¹⁷. Fakat içinde Sicilya kraliçesinin ve Navare kralının kızı ve aynı zamanda Richard’ın nişanlısı Berengariya’nın ve Richard’ın birçok arkadaşının bulunduğu iki büyük kadirga fırtına etkisi ile Kıbrıs’a sürüklenmiştir¹¹⁸.

Richard Devizes “Haçlıların Günlüğü: M.S.1191-1192” adlı eserinde İngiltere kralına ait olan gemilerin birinde deniz piyadesi ve yiyecek, diğerinde savaşçı askerler bulunduğunu ve oldukça fazla sayıda gemi olduğunu ifade etmektedir¹¹⁹. Devizes, bir sıradan diğer sıraya, bir gemiden diğer bir gemiye insan sesinin duyulduğunu ve kralın denizlerde de neşeli, sağlıklı ve güçlü olduğunu belirtmektedir¹²⁰. Ancak fırtınanın etkisiyle gemilerin birçoğu karaya çıkmış birçoğu kayalara çarpmış ve üsttede belirttiğimiz gibi birkaçı da Kıbrıs’a sürüklenmişti.

Hoveden, yapılan aramalar sonucu kral Richard’ın gemilerine ulaştığını ve kibar bir şekilde Kıbrıs Kralı İsaac Comnenus’a elçiler göndererek esir aldığı kişileri serbest bırakmasını bunun yanında boğulanların eşyalarını geri vermesini rica ettiğini ifade etmektedir. Fakat Kıbrıs kralı ukala bir tavırla tutsakları ve yağmaladığı eşyaları iade etmeyeceği yanıtını vermiştir¹²¹.

Geoffrey de Vinsauf, Kıbrıs Kralı İsaac’ı tanımlarken çok zalim bir hükümdar olduğunu ve zenginlerden kelle parası talep ettiğini belirtmektedir. Bunun yanında imparatorun fakirlerden alabileceği para ve ganimet olmadığı için onları zorla köle

¹¹⁶ Vergi Bedevi, *aynı eser*, s.69.

¹¹⁷ Roger de Hoveden “Haçlı Seferleri: M.S.1191”, *Milat Öncesinden Günümüze Kıbrıs Tarihi Üzerine Belgeler*,(Araştırma ve Çeviri: Ata Atun), c.I, Samtay Vakfı Yayınları, Mağusa, 2005, s.29-30.

¹¹⁸ *aynı eser*, s.30

¹¹⁹ Richard Devizes “Haçlıların Günlüğü: M.S.1191-1192”, *Milat Öncesinden Günümüze Kıbrıs Tarihi Üzerine Belgeler*,(Araştırma ve Çeviri: Ata Atun), c.I, Samtay Vakfı Yayınları, Mağusa, 2005, s.40

¹²⁰ *aynı eser*, s.41

¹²¹ Roger de Hoveden, *aynı eser*, s.31

yaptığından da bahsetmektedir. Vinsauf, imparatorun Ada'ya gelen veya fırtınayla sürüklenen herkesi yakalayarak esir aldığını ve bunun yanında gemilerden çıkan ganimetleri ve ölen kişilerin mallarını yağmalamayı alışkanlık haline getirdiğini ifade etmektedir¹²².

Konumuza dönecek olursak kendisine ait olanları güzellikle alamayacağını anlayan Richard, Kıbrıs imparatorluğuna savaş açmıştır. Daha öncede bahsettiğimiz üzere aslında Haçlıların diğer bir niyeti de Kıbrıs'ı almaktı. Bu nedenle Kıbrıs kralının bu tutumu Kıbrıs'ı almanın önünü açmış ve Aslan Yürekli Richard'ı da oldukça mutlu etmiştir. Bu durumda Kıbrıs'ın Haçlıların idaresine girmesi için ilk atağa geçen kişi İngiltere Kralı Richard olacaktır. Richard Ada'ya geldiğinde Ada'da bulunan Latin tüccarlar ve İsaac'tan nefret eden Bizanslılar Richard'ı büyük bir sevinçle karşılamışlardır¹²³.

Richard Kıbrıs'a gelir gelmez hemen silahlanmış ve hücum etmiştir. Richard hücum hazırlıkları sırasında ordusuna yaptığı konuşmada, şu sözleri söylemiştir:

*“Beni takip edin. Biz bu hain imparatorundan, bu şekilde adaletsiz bir biçimde, denizdeki yolcularımızı zincire vurmasının ve bana, ve size karşı yaptığı yanlış davranışının intikamını alacağız. Onun adamlarından korkmayın. Onlar silahsızdır ve dövüşmekten ziyade, kaçmaya uygundur. Buna karşın biz çok iyi silahlıyız; o ki: kendisinden basit bir hak istenince Hayır der. Her şeyini silahlı bir düşmana teslim eder. Allah'ın insanlarını yok edilmekten kurtarmak için bizlere yakışan, ya kazanmalı ya da ölmeli bilinci ile erkekçe dövüşmektir. Aynı zamanda Allah'a güvenim tandır ve bugün bize, bu hain imparator ve halkına karşı zafer kazandıracaktır”*¹²⁴.

Benedict of Peterborough, Kral Richard'ın savaş hazırlıkları yaparken imparator İsaac'ın da adamları ile hazır vaziyette savaş için beklediğini fakat bazılarının silahlı, bazılarının ise hiç silahı olmadığını belirtmiştir¹²⁵. Richard Ada'ya gelir gelmez saldırıya geçmiştir. Oklar ardı ardına yağmur gibi düşmeye başlamış, Kıbrıs imparatoru

¹²² Geoffrey de Vinsauf, “11nci Richard ve Beraberindekilerin Kutsal Topraklar'a Yaptıkları Yolculuğun Notları: M.S1191-1192”, Milat Öncesinden Günümüze Kıbrıs Tarihi Üzerine Belgeler,(Araştırma ve Çeviri: Ata Atun), c.I, Samtay Vakfı Yayınları, Mağusa, 2005, s.47

¹²³ Seyhun Şahin- Ergun Üstün, aynı makale, s.269.

¹²⁴ Roger de Hoveden, aynı eser, s.31

¹²⁵ Benedict of Peterborough, “Peterboro Başkeşişi: M.S1191-1193”, Milat Öncesinden Günümüze Kıbrıs Tarihi Üzerine Belgeler, (Araştırma ve Çeviri: Ata Atun), c.I,Samtay Vakfı Yayınları, Mağusa, 2005, s.70

sağ kalan adamlarıyla birlikte kaçmış ve kalenin birine sığınmıştır. Richard, bu büyük zaferin ardından büyük bir coşkuya kapılmıştır ve imparatorun adamlarını takip ederek kendisine karşı koyanları kılıçtan geçirmiştir. Fakat gece karanlığı çöktüğünden dolayı imparatoru bulamamıştır¹²⁶.

Vinsauf, bu zaferin ardından birçok silah ve pahalı giysiden oluşan malların, imparatorun çadırındaki tüm altın ve gümüş kapların, yağmalandığını belirtmiştir. Ayrıca zırh, kask, asil savaş atlarına da el konulmuştur. Bunun yanında birçok büyükbaş ve küçükbaş hayvan ve kümes hayvanları ele geçirilmiştir. Tabii ki Kıbrıs'ın şarapları ile ünlü olduğu gerçeği ortadayken seçkin şarap ve yiyeceklerin de ele geçirildiği göz ardı edilemez¹²⁷. Bütün bunlardan sonra Richard'ın servetine servet kattığı ve herkesin ganimete doyduğunu ifade etmek yanlış olmaz.

Vinsauf, Kral Richard için çok kuvvetli, iri yapılı, yüksek omuzları ve sivri kulakları olan çok heybetli bir insan olduğu ifadelerini kullanmıştır¹²⁸. Richard'ın atının eyerinin çeşitli yerlerinde dikkat çekici bir renk olan kırmızının hakim olduğunu ve altın madeni pulcuklarla süslü olduğunu belirtmektedir. Ayrıca elbisesinin gül kırmızı renkte ve ışıldayan gümüşten yapılmış hilaller ile süslü olduğunu da ifade etmektedir¹²⁹.

Öyle ki John, Lord De Joinville Saracenlerin¹³⁰ çocukları ağladığı zaman annelerinin onlara “*Sus bakayım; Kral Richard seni almaya geliyor.*” Dediklerini ve çocukların hemen sustuklarını anlatmıştır¹³¹. Ayrıca Müslümanların ve Bedevilerin seyahatleri esnasında herhangi bir çalı sesi duydukları zaman ve atları seslerden ürktükleri zaman korkudan atlara dönüp “*Sence bu Kral Richard mı?*” diye sormuşlardır¹³². Bütün bu anlatılardan yola çıkarak Kral Richard'ın muhteşem heybetiyle korku salan ve görüntüsüyle insanları kendine hayran bırakan bir halinin olduğu gerçeği sanırım inkar edilemez.

¹²⁶ Benedict of Peterborough, *aynı eser*, s.71.

¹²⁷ Geoffrey de Vinsauf, *aynı eser*, s.56.

¹²⁸ *aynı eser*, s.58.

¹²⁹ *aynı eser*, s.59.

¹³⁰ “Saraceni; haçlı seferi zamanında Suriye-Arabistan topraklarında yaşayan Müslüman Araplara verilen ad.” William Stubbs, *Kıbrıs ve Ermenistan'ın Ortaçağ Krallıkları*, Galeri Kültür Yayınları, Kıbrıs, 2016, s.8.

¹³¹ John, Lord De Joinville, “Hatıralar: M.S 1248”, *Milad Öncesinden Günümüze Kıbrıs Tarihi Üzerine Belgeler*, (Araştırma ve Çeviri: Ata Atun), c.I, Samtay Vakfı Yayınları, Mağusa, 2005, s.103.

¹³² Jean De Joinville, *Bir Haçlının Hatıraları*, (Çev:Cüneyt Kanat), Yeditepe Yayınevi, 2016, s.80.

Richard'ın kazandığı zaferin ardından aynı gün Kıbrıs İmparatorun askerler kendisini terk etmiş ve bu durumu gören İmparator daha fazla direnemeyeceğini anlayınca, İngiltere kralına elçiler yollayarak af dilemiş ve gemi kazasında ölen insanlardan yağmaladıkları her şeyi, sağ kalanları da eşyalarıyla birlikte sağ salim iade edeceğini belirterek barış teklif etmiştir¹³³.

Buna ilaveten Vinsauf, imparatorun, Kralın aklında bir şüphe kalmaması için tüm kale ve hisarları krala teslim etmek istediğini ve aralarındaki dostluğun ilelebet sürmesini istediğini bildirdiğini ifade etmektedir. Kral bu talepleri kabul etmiş ve imparatoru affettiğini elçiler vasıtasıyla bildirmiştir. İmparator bu koşullara sonsuza dek sadık kalacağına yemin etmiştir. Fakat imparator verdiği söze sadık kalmamış ve bu barış çok uzun soluklu olmamıştır. Vinsauf, aynı günün gecesini imparatorun bir şövalyeden, kralın kendisini yakalatacağını ve zincire vurduracağı haberini aldığını ve bunlara inanarak kaçtığını ve barış anlaşmasını bozduğunu ifade etmektedir¹³⁴.

Tahmin edileceği üzere Kıbrıs imparatoru herkesten habersiz kaçarak Mağosa'ya sığınmış; ancak buranın çok korunaklı olmadığını düşünerek ormana gizlenmiştir¹³⁵. Bu durum tahmin edileceği üzere Richard'ı ziyadesiyle mutlu etti, çünkü barış sağlamak Kral için hiçbir şey ifade etmiyordu. Barışın bozulduğunu ileri sürerek uzun zamandır gözünü diktiği Kıbrıs Ada'sını almak için bir fırsat doğmuştu. Richard Ada'nın bütün kalelerini ele geçirmek ve Ada'ya tamamıyla egemen olmak istiyordu.

Peterborough, kralın çok tedbirli olduğunu, ordusunu hazır bulundurduğunu ve komutanlarına şu sözleri söylediğini belirtmiştir: *“İzini sürün ve kendisini yakalayabilirsiniz yakalayın. Bu arada bende, Kıbrıs etrafında gemilerimle dolaşacağım ve yeminini bozmuş bu yalancının elimden kaçmaması için. Ada'nın çevresine askerlerimi yerleştireceğim”*¹³⁶.

Kral söylediği gibi yaparak Ada'nın her yerine askerlerini yerleştirmiştir. Ada'nın çevresini sürekli dolaşan askerler yollarına çıkan bütün gemi ve kayıklara el

¹³³ Benedict of Peterborough, *aynı eser*, s.72.

¹³⁴ Geoffrey de Vinsauf, *aynı eser*, s.60.

¹³⁵ *aynı eser*, s.61.

¹³⁶ Benedict of Peterborough, *aynı eser*,s.73.

koymuşlardır¹³⁷. Kral ve imparator tekrar karşı karşıya geldiklerinde Kıbrıs imparatoru İsaac, Richard'a zehirli oklar ile saldırmış, fakat Kral bu oklardan zarar görmemiş, aksine yapılan davranış daha çok sinirlenmesine sebep olmuştur¹³⁸. İmparator, intikamını alabilmek için, Richard'ın askerlerinden kimi yakaladıysa gözlerini oydurarak kol ve bacaklarını kestirmiştir. Kral ise İmparatorun aksine, akıllıca davranıp kendisine sığınan imparatorun askerlerini kendisine bağlı olmaları koşuluyla affederek himayesi altına almıştır¹³⁹.

Bu arada İmparatorunda boş durmamış şehrini, kalelerini ve ambarlarını korumak için Rumlar ve Ermenileri görevlendirmişti. Rumlar ve Ermeniler bir sürü askerin ve gemilerin üstlerine geldiklerini görünce etraftaki dağlara kaçmışlardır. Savunmasız kalan limanlar, kaleler, şehirler kolayca Richard'ın ordusunun eline geçmiştir. Fakat daha zapt edilmemiş kaleler vardı. Kral, İmparatorun peşine düşmeyi bırakıp diğer kaleleri zapt etmek hedefindeydi¹⁴⁰. Isaac, Girne'de bulunan Kantara, Bufavento ve St. Hilarion gibi güçlü kaleleri hala elinde tutuyordu. Fakat bir süre sonra Richard'ın, hastalanması üzerine İngiliz ordusunun sorumluluğunu Guy de Lusignan aldı. Lusignan, ilk önce Girne'yi, daha sonra St. Hilarion ve Bufavento kalelerini kuşattı¹⁴¹.

Peterborough, Richard'ın İmparatorun kızının, Cherin adlı sağlam bir kalede bulunduğu bilgisine ulaşıldığını ve ordusu ile kaleyi kuşatıp imparatorun kızını rehin aldığını ifade etmektedir. İmparatorun kızı kuşatılması zor olan Buffavent Kalesi'ni krala teslim etmiştir. Ayrıca imparatorluğun tüm şehirleri ve kaleleri de Kralın eline geçmiştir¹⁴².

Peterborough, Kıbrıs imparatoru İsaac'ın artık kaçacak bir yerinin kalmadığını anladığını ve kraldan af dilemek istediğini ifade etmiştir. Ayrıca kralın kendisini demir

¹³⁷ Benedict of Peterborough, *aynı eser*, s.73

¹³⁸ Geoffrey de Vinsauf, *aynı eser*, s.62.

¹³⁹ *aynı eser*, s.63.

¹⁴⁰ Benedict of Peterborough, *aynı eser*, s.74.

¹⁴¹ Seyhun Şahin- Ergün Üstün, aynı makale, s.270.

¹⁴² Benedict of Peterborough, *aynı eser*, s.74.

prangalarla vurmaması için yalvardığını ve bunun üzerine Richard'ın gümüş bir zincir ile imparatoru zincirleyip esir aldığını ifade etmektedir¹⁴³.

Ek 5 "I.Richard'ın (Aslan Yürekli) mührü"¹⁴⁴

Bu dönemden sonra Kıbrıs, Luzinyanlar'a kadar Kral Richard'ın egemenliği altında yaşamıştır. III. Haçlı Seferi ile Kıbrıs'ın ele geçirilmesi Haçlılar için oldukça önemli bir kazanç olmuştur. Ebru Altan Kıbrıs'ın, stratejik önemi ve coğrafi konumu sebebiyle XIII. yüzyılda düzenlenen Haçlı seferlerinde Haçlılar tarafından üs olarak kullanıldığını ifade etmiştir¹⁴⁵. Ayrıca Kıbrıs'ın I.Richard'ın eline geçmesiyle yüzyıllardır Ada'da hakim olan Bizans egemenliği de sona ermiştir. Richard Ada'nın elde tutulmasının zor olduğunu düşünerek Ada'yı önce Tapınak şövalyelerine, daha sonra 1192'de bir başka haçlı olan Guy De Lusignan'a satmıştır¹⁴⁶. Lusignan'ın kurduğu hanedanlık Ada'yı Avrupa benzeri bir feodal sistemle yaklaşık 300 yıl yönetmiştir¹⁴⁷.

2.5. KIBRIS'TA TAPINAKÇILAR DÖNEMİ (1191-1192)

Tarikat, Fransız soylusu olan Hugues de Payen tarafından Kudüs'te kurulmuştur. Tarih boyunca Süleyman Tapınağı'nın Şövalyeleri Tarikati, daha yaygın kullanılan Tapınak Şövalyeleri ve Tapınak Tarikati adlarıyla anılmışlardır¹⁴⁸. Hugues'in yanında Tapınakçıların diğer temsilcileri, Godfrey de St Omer, Geoffrey Bisol, Payen de Montdidier, Roland ve Archambaud de St Aignan'dır¹⁴⁹.

Tapınakçıların kısaca özelliklerinden bahsedecek olursak saçlarını kesmek zorundaydılar ama sakallarını kesmeleri yasaktı. O dönemlerde pek çok erkek sakalsız dolaştığı için bu durum onları diğerlerinden ayırıyordu. Tarikatın bütün üyelerinin

¹⁴³ Benedict of Peterborough, *aynı eser*, s.75.

¹⁴⁴ Bk Ekler Tablosu, Ek 5.

¹⁴⁵ Ebru Altan, *Kıbrıs Haçlı Krallığı (1191-1489), Türkler Ansiklopedisi*, c.VI, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, s.1212.

¹⁴⁶ William Mallinson, *aynı eser*, s.13.

¹⁴⁷ Şevket Öznur- Ejdan Sadrazam, "Kıbrıs Ortaçağ Söylencelerine Yansıyan 'Özgün Toplumsal Yapı' Üzerine Kısa Bir Değerlendirme", *Turkish Studies*, Ankara, 2012, s.2117.

¹⁴⁸ Sean Martin, *Tüm Gizemleriyle Tapınak Şövalyeleri*, (Çev: Barış Baysal), Kalkedon Yayıncılık, İstanbul, 2009, s.11.

¹⁴⁹ *aynı eser*, s.23.

beyaz giyme zorunluluğu vardı. Onlardan başka kimsenin beyaz kıyafet giyme zorunluluğu yoktu. Tarikat kurallarına göre beyaz giymelerinin sebebi geçmişteki karanlık yaşamı kenara atmaları ve kendilerine beyaz bir yaşam seçmeleriydi¹⁵⁰.

Tapınakçılar Ada'da bir yıl kadar kısa bir süre egemenlik kurdukları için, Tapınakçılar ve Ada ilişkisi hakkında uzun uzadıya bahsedilecek çokta bir konu yoktur. Ancak Tapınakçıların kuruluş amacı, nasıl zengin oldukları ve nasıl Kıbrıs'ı alabilecek hale geldikleri üzerinde durabiliriz. Tapınakçıların asıl kuruluş amacı, kutsal şehir Kudüs'e giden Avrupalı hacıları korumaktı. Kutsal topraklara giden hacıların üzerine saldıran soyguncu çeteleri zapt etmek amacıyla Hugues, dokuz şövalyeden oluşan bu grubu kurmuştu. Bu grup normal şövalyeler gibi tam donanımlı değillerdi, hiç paraları yoktu ve bağış olarak verilen kıyafetleri giyiyorlardı¹⁵¹. Ayrıca şövalyelerin yiyecek ve giyecekleri kral, soylular ve din adamları tarafından karşılanıyordu¹⁵². Tapınakçıların bu denli sakin ve mütevazı bir hayatı varken nasıl bu denli zenginleşip güç kazandığını anlamak gerekir.

Daha öncede belirttiğimiz gibi Tapınak tarikatının kuruluş amacı Avrupa'lı Hristiyan hacıları o dönemin yağmacı haçlılarından ve soyguncu çetelerden korumaktı. Fakat bir süre sonra tarikat bu amaçtan uzaklaşıp, tamamen yön değiştirmişti. Tapınakçılar zamanla kral ile birlikte Müslümanlara karşı yapılan savaşlara katılmaya başlamışlardır. Bu sayede zaman içinde Tarikata yeni üyelerin eklenmesiyle nüfusu ve gücü giderek artmaya başlamıştır¹⁵³.

Tarikat inanılmaz bir şekilde genişlemişti. Birçok insan tarikata üye olmak istiyordu. Hristiyan aleminin her kesiminden büyük miktarlarda para, mal ve toprak bağışları alıyorlardı. Aldıkları bu bağışlar sonucu onların hızla artan maddi güçleri şaşırtıcı olamazdı¹⁵⁴. Tapınakçıların elde ettiği maddi gücün ne kadar büyük olduğunu, Kıbrıs adasını Richard'dan satın almalarından da anlayabiliriz.

¹⁵⁰ Serdar Adalı, *Tapınak Şövalyeleri Tarihteki En Gizemli Tarikat*, Kalipso Yayınları, İstanbul,(Tarih yok), s.183

¹⁵¹ Sean Martin, *aynı eser*, s.11.

¹⁵² Seyhun Şahin- Ergün Üstün, aynı makale, s.272.

¹⁵³ aynı yer.

¹⁵⁴ Serdar Adalı, *aynı eser*, s.184.

Ayrıca tapınakçıların o dönemlerde büyük önem taşıyan kilisenin desteğini arkalarına almaları da onları daha güçlü kılmıştı. Kilise, tapınakçıları sadece tanımakla kalmamış, onlara sınırsız imtiyazlarda tanımıştır. Dokunulmazlık, sadece papaya bağlılık ve başka hiçbir otoriteye hesap vermemek, hiç kimsenin onları tutuklayamaması ve sorgulanmamaları sahip oldukları imtiyazlardandı. Ayrıca kendi adlarına kilise kurabilmek, dini tören düzenleyebilmek, vergi toplayabilmek gibi haklara da sahiplerdi¹⁵⁵.

Gelelim Kıbrıs'ın Tapınakçılarla bağlantısına; İngiliz kralı Richard Kıbrıs'ı almasından sonra Ada'dan ayrılmış ancak daha sonra kulağına Ada halkının zapt edilemediği haberleri gelmiştir. İngilizlerin Ada'ya gelişiyle özgürlüklerini kaybedeceklerini düşünen Kıbrıslılar Richard Ada'dan ayrılır ayrılmaz isyan ederek kendilerine bir imparator seçmişlerdir. İsyanı haber alan Richard, Ada'yı elde tutmak için sandığından daha fazla güç gerektirdiğini anlamıştı, aynı zamanda Filistin sorunu içinde paraya ihtiyacı vardı. Bu yüzden Ada'yı Tapınakçılardan gelen talep üzerine 40.000 bezant¹⁵⁶ peşin, gerisi taksitlerle ödenmek koşuluyla Tapınak Şövalyelerine 100.000 bezanta satmıştır. Richard'ın Ada'yı satmasıyla Ada'da Bir Tapınak garnizonu kurulmuştur¹⁵⁷.

1192 yılına kadar Ada'da hakimiyet kuran Tapınak şövalyeleri'nin buradaki varlıkları bir yıldan kısa sürdüğü için Tapınakçılar ve Kıbrıs arasındaki köklü bir bağlantıdan bahsedemeyiz. Sadece Kıbrıslıların Adadaki Tapınakçıların yönetiminden memnun olmadıklarını, Kıbrıs'ı satın aldıktan sonra halka köle muamelesi yaptıklarını ve ağır vergilerle halkı canından bezdirdiklerini söyleyebiliriz. Kıbrıs'ta 1192 yılında tapınakçılara karşı halk tarafından bir isyan girişimi olmuş ve tapınakçılar onlarla başa çıkabilecek kadar fazla sayıda olmadıkları için canlarını zar zor kurtarıp, satın aldıkları Ada'yı Richard'a geri vermeye karar vermişlerdir¹⁵⁸.

¹⁵⁵ Serdar Adalı, *aynı eser*, s.221.

¹⁵⁶ "Bezant; Bizans imparatorluğunda kullanılan altın sikke; Ortaçağ'da Avrupa'da yaygın olarak kullanılırdı", R.Halluma(Düzenleyen), *Kıbrıs'ın Elkitabı*, (Çev: Ali Çakıroğlu), Galeri Kültür Yayınları, Lefkoşa, 2007, s.21.

¹⁵⁷ Bener Hakkı Hakeri, *İlginç...*, s.120.

¹⁵⁸ Seyhun Şahin- Ergün Üstün, aynı makale, s.273.

Zaten Tapınakçıların Kıbrıs'ı satın alıp oraya yerleşmelerindeki amacı tamamen farklıydı. Kıbrıs Tapınakçılar için sadece bir üs olarak görülmüştür. Tapınakçılar Avrupa'da bir prenslik kurmak istemişler ve bu yerin Avrupa'nın tam ortasında Fransa topraklarında olduğu ifade edilmektedir¹⁵⁹.

2.6. KIBRIS'TA LUZİNYAN DÖNEMİ (1192-1194)

Richard Kıbrıs seferinden sonra Kudüs'ü geri almak için Selahaddin Eyyubi'ye karşı yürüttüğü mücadeleye kaldığı yerden devam etmek amacıyla Kıbrıs'tan ayrılmıştır. Yani III.Haçlı seferine kaldığı yerden devam etmek için yola koyulmuştur. Bu sırada Richard'ın Kardeşi John taht mücadelesine girişmişti ve bu haber gelince Richard bir an önce ülkesine geri dönmek zorunda kalmıştı, fakat dönmeden önce Filistin'deki krallık meselesini kesin olarak çözerek Hristiyanlar arasındaki bu soruna son vermek istiyordu. Filistin'deki bütün şövalye ve baronları çağırarak Guy De Lusignan ve Conrad'dan birini kral olarak seçmelerini istedi. Toplantıda bulunan herkes Conrad'ın kral olmasını istedi. Richard bu durum karşısında Conrad'ı kral olarak ilan etti. Conrad'ın hançerlenerek öldürülmesinden sonra başa Henri de Champagne geçmiştir¹⁶⁰. Kudüs krallığını kaybeden Lusignan'a, daha önce Kral Richard'a Kıbrıs seferinde yardım ettiği ve güvenini kazandığı için Kıbrıs krallığı verildi. Guy De Lusignan, 1192'de kontrolü ele geçirdikten sonra sadece iki yıl yaşadı; ancak kurduğu hanedanlık, Kıbrıs'ı, üç yüzyıl boyunca bağımsız bir krallık olarak yönetmiştir¹⁶¹.

1192 yılında Kıbrıs'a hakim olan Guy De Lusignan, Kıbrıs krallık tacını giymemiş ve Ada'yı "Lord" unvanı ile yönetmiştir. Bizans'ın son dönemlerinde Lefkoşa'nın başkent olarak kullanımı, Luzinyanlar döneminde de devam etmiştir ve Lefkoşa Ada'nın idari başkenti olarak kalmıştır¹⁶². Luzinyanlar döneminde Ada'nın resmi dili Fransızca olmuştur¹⁶³. Lusignan ilk önce Ada'nın kaybolan cazibesini canlandırmak ve nüfusu arttırarak otoritesini sağlamlaştırmak için bazı yenilikler

¹⁵⁹ Serdar Adalı, *aynı eser*, s.230.

¹⁶⁰ Seyhun Şahin- Ergün Üstün, aynı makale, s.274.

¹⁶¹ Eric Solsten(Düzenleyen), *aynı eser*, s.13.

¹⁶² Çilen Erçin "Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Lefkoşa/Nicosia Kenti'nin 13. yy - 15. yy Arasındaki Fiziksel Biçimleniş", *Megaron*, c.IX, S.1, Lefkoşa, 2014, s.37.

¹⁶³ Seyhun Şahin-Ergün Üstün, aynı makale, s. 276.

yapmıştır. Guy, öncelikli olarak halkın sevgisini kazanmaya ve iktidarını güçlendirmeye çalışmıştır¹⁶⁴.

Guy, Kıbrıs'ta feodal bir düzen kurmuştu ve kısa süren iktidarında Ada'yı kalkındırmak için elinden gelen her şeyi yapmıştır. Guy, öncelikle daha önce kötü muamelelere maruz kalmaları sebebiyle Ada'yı terk edenlerin tekrar geri dönmelerini sağladı. Filistin ve Suriye'de topraksız kalan şövalyelere araziler verdi. Söz verdiği gibi Ada'ya gelen 300 şövalye ve 200 atlı çavuşa toprak verdi. Guy, sanatın gelişmesi için çaba sarf etti ve Haçlı seferleri sırasında Suriye ve çevredeki memleketlere yerleşen sanat ve ticaret sahibi kişileri Kıbrıs'a getirdi. Luzinyanlar döneminde Kıbrıs adası, tarihinin en parlak dönemlerinden birini yaşadı¹⁶⁵.

Luzinyan dönemi Kıbrıs'ında nüfusun çoğunluğu tarımla uğraşan köylüler ve toprak sahibi olan zengin yönetici sınıftı ve ihraçların büyük kısmı birincil ürünlerden oluşuyordu. Bu tarımsal çerçevede ticaretin önemi çok büyüktü ve Kıbrıs XIII. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Batı Avrupa ile Doğu Avrupa arasındaki ticarete bir köprü rolü üstlenmiş ve ticaret köklü bir değişim geçirmiştir. Kıbrıs, üstlendiği rol dolayısıyla ticarete başarıyı arttırmıştır. Artan dış talep Buğday, şarap, yağ, bakliyat, tuz ve her şeyden önce şekerde artan dış talep Kıbrıs'ta tarıma dayalı ihracat odaklı bir ekonominin gelişmesine yol açtı¹⁶⁶.

Luzinyan döneminde başlıca şehirlerden olan başkent Lefkoşa ve Ada'nın en doğusundaki Mağusa Limanı, etkileyici bir şekilde geliştirildi. Bu dönemde Kıbrıs'ın diğer limanları, Limasol, Baf ve Girne, aynı ölçüde gelişmemesine rağmen, bu limanlar Latin fetihleri ile Avrupa'daki ve Yakın Doğudaki siyasi ve ekonomik gelişmelerle yaratılan yeni ekonomik modellerde bir dereceye kadar rol aldılar. Limasol, şarap, şeker gibi tarımsal ürünlerin ihracatı ve kutsal topraklara seyahat eden hacılara mola yeri olarak hizmet vermekteydi¹⁶⁷.

¹⁶⁴ Seyhun Şahin-Ergün Üstün, aynı makale, s.275-276.

¹⁶⁵ aynı makale, s.275-276.

¹⁶⁶ Nicholas Coureas, *Cyprus Society and Culture 1191-1374*, (Düzenleyen: Angel Nicolaou-Konnari and Chris Schabel), Library of Congress Cataloging, Boston, 2005, s.103.

¹⁶⁷ aynı yer.

Latin Fethi ile gelen bu gelişmeler hem Batı Avrupa'dan hem de Yakınoğu topraklarından Kıbrıs'a göçü teşvik etti. Latin Suriye, Cenova, Venedik, Provence, Katalonya ve diğer ölkelerden gelen göçmenler ve tüccarlar, esnaflar, gemiciler, denizciler, Kıbrıs'taki uluslararası ticaretin kalıcı olmasında ve gelişmesinde büyük rol oynamışlardır¹⁶⁸.

Luzinyanlar döneminde Tapınakçılar ve onların bir kolu Hospitallerin etkileri görölmektedir. Hospitaller, Kıbrıs'ta şarap üretimine büyük etki eden bir topluluk olarak bilinmektedir. Kıbrıs'ta günümüzde hala içilmekte olan Komandarya isimli şarap Hospitaller tarafından bulunmuştur. Ayrıca yağ, üzüm, şeker kamışı ve pamuk üretiminde Ada ekonomisine büyük katkı sağlamışlardır¹⁶⁹.

Luzinyanlar döneminde Kıbrıs Krallığı Selçuklular ile yoğun ticari ilişkiler içindeydi. Selçuklu sultanları hem siyasi, hem ticari üstünlük sağlamak için sahillere sahip olmanın değerini anlamışlardı. O zamanlarda Kıbrıs Batı – Doğu ticaretinde köprü görevi görüyordu. Kıbrıslılar özellikle gıda maddelerini, Antalya limanı aracılığıyla Kıbrıs'a getiriyordu. I.Gıyaseddin Keyhüsrev 1207'de Antalya'yı fethedince, hem Kıbrıslılar eskisi gibi ticaret yapmayı devam ettirmek, hem de Türkler Avrupa ticaretinde Kıbrıs'ı köprü olarak kullanabilmek için birbirleriyle iyi geçinmek zorunda olduklarının farkındaydılar¹⁷⁰. Bu dönemde Selçuklu Devleti ve Kıbrıs krallığı arasında bir ticaret antlaşması yapılmış ve bu ticaret antlaşmaları elçiler vasıtasıyla gönderilen karşılıklı mektuplaşma şeklinde olmuştur. Bu ticaret antlaşması daha çok iki tarafın karşılıklı denizlerde rahatça ticaret yapabilmeleri esasına dayanıyordu¹⁷¹.

Kıbrıs İmparatoru ve Selçuklu Sultanı arasındaki mektuplaşmalara göre;

Kıbrıs imparatoru ile Selçuklu sultanı Keykavus arasındaki ilk mektup 1214 tarihinde yazılmıştır. Kıbrıs imparatoru, Keykavus'a gönderdiği mektuplarda pek kudretli, büyük sultan, “*Karada ve denizde galip ve muzaffir.*” sıfatlarını kullandığı

¹⁶⁸ Nicholas Coureas, *Cyprus...*, s. 103-104.

¹⁶⁹ Bener Hakkı Hakeri, *Başlangıcından...*, s.121-122.

¹⁷⁰ Yaşar Bedirhan, “Milletlerarası Ticaret Bağlamında Türkiye Selçuklu Devleti'nin Ticari Münasebette Bulunduğu Devletler ve Tâcirler”, *The Journal of Academic Social Science Studies*, N.43, 2016, s.335.

¹⁷¹ Serdar Çavuşdere, “Selçuklular Döneminde Akdeniz Ticareti, Türkler ve İtalyanlar”, *Tarih Okulu*, S.IV, 2009, s.60.

belirtilmektedir. Kıbrıs imparatoru tarafından yazılan ilk mektupta iki tarafa ait tacir ve gemicilerin birbirlerinin memleketlerinde serbestçe dolaşabilmeleri, rahatça girip çıkmalarını istediğini ve herhangi bir cevabı ya da emir ve arzusu varsa elçi ya da mektup yoluyla bildirmesini talep etmiştir¹⁷².

Kıbrıs imparatoru tarafından bu mektubun ikincisi de gelmiş ve aralarındaki anlaşmaları sağlamlaştırmak için yollanan elçiye iyi davranılması gerektiği dostane ilişkiler içinde olmanın iki taraf içinde iyi olacağı yazılmıştır¹⁷³.

Kıbrıs kralı ve Selçuklu Sultanı arasındaki üçüncü mektuplaşma 1216 yılında olmuştur. Bu mektuba göre Kıbrıs imparatoru ilk mektuptaki ticaret anlaşmasına yemin edilerek sadık kalınacağını beyan etmiştir. Buna ek olarak ta daha önceki anlaşmaya bazı maddeler konulmasını talep etmiştir. Bu maddeye göre Sultanın tebaası olan korsanların ele geçirdikleri bir geminin imparatorluğa bağlı bir sahil veya kaleye getirilmesi, batan geminin imparatora verilmesi ve ardından içindeki insan ve ganimetin sultana ait olacağı yazmaktadır. Ayrıca bir gemi fırtına ya da kazaya uğrarsa, yağmalanmadan içindeki insan ve eşyanın imparatorluğa ait olması gerekliliği beyan edilmiştir. Ortaçağlar'daki hukuk kurallarına göre bir memleketin kendi sahilinde fırtına sebebiyle, hasara uğraması sonucu gemilerde taşınan insan ve eşyaların, olayın geçtiği kıyılara hakim olan devlete ait idi¹⁷⁴. Bu durumda Kıbrıs imparatoru ve Selçuklu sultanının hukuk kurallarının gereğince hareket ettiği görülmektedir.

Luzinyanlar dönemindeki en önemli sıkıntı Kıbrıs'taki Ortadoks ve Katolikler arasında ortaya çıkan sorunlardı. İki yıllık hükümdarlığı boyunca dini konularda Luzinyan, Kıbrıs'ın Ortodoksluğa bağlılığına hoşgörülü davrandı; Ancak ondan sonra hükümdar olan kardeşi Amaury, Ortodokslar için aynı hassasiyeti göstermedi. Amaury 1194-1205 yılları arasında Ada'nın yönetiminde hüküm sürmüştür. Luzinyan döneminin ilk yarısındaki mesele, Roma Katolik Kilisesi'nin ve Ortodoks kilisesi üzerindeki sorunlardı. Bu dönemde Kıbrıs'taki Ortodoks kilisesi her türlü baskıya maruz kalırken,

¹⁷² Osman Turan, *Türkiye Selçukluları Hakkında Resmi Vesikalar Metin, Tercüme ve Araştırmalar*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1988, s.112-113.

¹⁷³ Osman Turan, *Türkiye...*, s.113

¹⁷⁴ aynı yer.

Latin kilisesi oldukça özgürdü. Latin kiliseleri için toprak tahsis edildi; Latin din adamlarının Kıbrıs Kilisesinin kontrolünü ele geçirmeye çalışmalarıyla, Franklar ve Kıbrıslılar arasındaki huzursuz ilişki giderek şiddetlenmeye başlamıştır¹⁷⁵.

Papa IV Alexander, “Bulla Cypria” (Kıbrıs Fermanı) buyruğunu yayınladı. Bu ferman ile Latin kilisesi Kıbrıs’ın resmi kilisesi ilan edildi ve Kıbrıs, Ortodoks kilisesi, Roma kilisesinin bir parçası haline geldi. Latin kilisesinin egemenliği yaklaşık 200 yıllık bir süre boyunca devam etti; ancak Kıbrıslıların Ortodoksluğa bağlılığı devam etti. Kıbrıslılar kendi din adamlarının liderliğini izlemiş ve Batılı hükümdarlar tarafından verilen Hristiyanlık biçimini hiçbir zaman kabul etmemişlerdir¹⁷⁶. Bu durumda halkın dini özgürlüğünün olmadığı ve isyan etmekte haklı olduğu sonucu ortaya çıkıyor.

Bunun yanı sıra, bu dönemde hakim olan feodal sistem altında, Ada’da bulunan refah hayatın tadını Franklar çıkarıyordu. Çoğunlukla serf¹⁷⁷ olan yerli Kıbrıslılar bu refah hayatı çok az yaşıyorlardı. Frank lordlar, güzel kaleler ve saraylar inşa etmeyi hedefledikleri için bu dönem mimarisinin zirve yaptığı bir dönemdi. Latin din adamları, muhteşem katedral ve manastırların inşasını gerçekleştirdiler¹⁷⁸. Anlaşılacağı üzere Luzinyan yönetimi döneminde mimaride oldukça büyük gelişmeler yaşanmıştır. Gotik mimarisiyle günümüze kadar gelen muhteşem ve heyecan verici anıtlar, katedraller, kiliseler, Ada’nın yöneticilerinin, yerli ve yabancı tüccarların tarımsal mülklerinden ve ticaret işletmelerinden nasıl bir zenginlik elde ettiklerinin kanıtı olmuştur¹⁷⁹. Luzinyanlar zamanında saray, mahkeme, katedral, başpiskoposluk konutu, konukevleri, manastırlar ve şövalyelerin evi surlar içine konumlandırılmış bir biçimde inşa edilmişti. Bu mimari yapılanma Ortaçağ kent düzenini yansıtmaktadır¹⁸⁰.

¹⁷⁵ Eric Solsten(Düzenleyen), *aynı eser*, s.13.

¹⁷⁶ *aynı eser*, s.14.

¹⁷⁷ “Serf: Ortaçağ’da serf kölelere verilen isimdir. Serfler Genellikle köylü ailelerdir. Bunlar bağımlı kırsal işgücünün büyük bir kısmını oluşturuyordu. Bunlar toprağa emek verirler fakat soylulara bağlıydılar.” Perry Anderson, *Passages from antiquity to feudalism*, Western Printing Services , Londra, 1974, s.141.

¹⁷⁸ Eric Solsten(Düzenleyen), *aynı eser*, s.14.

¹⁷⁹ Nicholas Coureas, *Cyprus...*, s.103.

¹⁸⁰ Çilen Erçin, aynı makale, s.37.

Ayrıca Luzinyan döneminde kale yapımları ve var olanların yeniden sağlam bir şekilde inşa edilmesinden bahsetmek gerekir. Kıbrıs'ta Ortaçağın en güzel yapıtları Luzinyanlar dönemine aittir desek yanlış olmaz. Savunma amaçlı Bizans döneminde yapılan Girne Kalesi Luzinyanlar döneminde yeniden düzenlenmiş ve güzel bir görüntüye sahip olmuştur. Bufavento Kalesi de, Luzinyanlar tarafından yeniden düzenlenmiştir. Ayrıca St. Hilarion Kalesi, Kantara Kalesi, Bellapais Manastırı gibi bazı yapılar da Luzinyanlar tarafından inşa edilmiştir. Ayrıca St.Nicholas Katedrali Luzinyanlar döneminde yapılan muhteşem bir yapıdır¹⁸¹.

2.7. LUZİNYANLAR DÖNEMİNDE İNŞA EDİLEN BAZI ESERLER

2.7.1. ST. SOPHIA KATEDRALİ

St.Sophia katedrali, Ayasofya Katedrali, Lefkoşa Ayasofyası adlarıyla anılan bu katedral, Lefkoşa kentinde surlar içi merkezde bulunmaktadır. Luzinyanlar döneminde bir Latin Katedraliydi. Bu yapı, Fransa'nın Ortaçağ katedrallerini anımsatmaktaydı. Maddi olanaksızlar yüzünden Katedrali inşası bir müddet durmuş, Fransız Kralı Louis'in para yardımıyla inşaat yeniden büyük hızla tamamlandı. Bu katedrallerin özelliği önemli savunmalara şahitlik etmesi ve Kralların burada taç giymeleriydi. Osmanlı döneminde Kıbrıs'ın fethiyle katedral, putlardan temizlenmiştir. Ayrıca mihrap, minber ve iki minare eklenmiş ve Ayasofya adıyla camiye çevrilmiştir¹⁸².

Ek-6 “St. Sophia Katedrali.”¹⁸³

2.7.2. GİRNE KALESİ

Girne kalesi, kuzeyden gelen akınları engellemek için yapılmış ve zamanla harap olmuştur. Luzinyanlar döneminde düzenlenerek yeniden inşa edilmiştir. Kalenin ana giriş kapısında Luzinyanlar'a ait iki adet arma bulunmaktadır¹⁸⁴.

¹⁸¹ Bener Hakkı Hakeri, *Başlangıcından...*, s.121.

¹⁸² Bener Hakkı Hakeri, *İlginç...*, s.167.

¹⁸³ Bk Ekler Tablosu, Ek 6.

2.7.3. ST.NICHOLAS KATEDRALI

Eser St.Nicholas ve Lala Mustafa Paşa camisi adıyla anılmaktadır. Mağosa meydanında bulunan bu Katedral Luzinyanlar döneminde, 1298 - 1312 yılları arasında inşa edilmiştir. Katedral, tüm Akdeniz dünyasının en güzel Gotik tarzının bir örneğidir. Luzinyan kralları, burada Kudüs Kralı unvanı almak için taç giymişlerdir. Katedralin Batı kısmında üç giriş kapısının kemerleri muhteşem oymalı taşlarla süslenmiştir. Katedralde Luzinyan kralları olan II.ve III. James'in mezarları bulunmaktadır. Katedral, muhteşem görüntüsünden dolayı, Osmanlıların Kıbrıs'ı fethinde önemli bir rol oynayan Lala Mustafa Paşa'nın adını almıştır¹⁸⁵.

Ek- 7 “St. Nicholas Katedralin genel görünümü”¹⁸⁶

Ek-8 “St.Nicholas Katedralinin iç görüntüsü”¹⁸⁷

2.7.4. BUFAVENTO KALESİ

Kale, Arslan Kalesi, Lioutes ve Yüzbirevler kalesi olarak da anılmaktadır. Girne dağlarının kuzeyinde, Lefkoşa'nın 14 mil kuzeydoğusunda yer almaktadır. Eskiden kale Lioutes adıyla anılmıştır. Fakat İtalyanlar, “güzelim rüzgar” anlamında kullanılan Bufavento demişlerdir. Kaleden bağırlığında ses oldukça güçlü bir biçimde yankılanmaktadır. Bu kalenin adı Arslan yürekli Richard ve Kıbrıs imparatoru Isaac arasında yapılan savaşın anlatıldığı bölümde geçmişti. İmparator Isaac'ın bu kaleye sığındığı belirtilmekteydi. Ayrıca kale bir dinlenme yeri olmaktan çok siyasi suç mahkumlarının işkence gördüğü yer olarak kullanılmıştır¹⁸⁸.

¹⁸⁴ Vergi Bedevi, *aynı eser*, s.82.

¹⁸⁵ Bener Hakkı Hakeri, *İlginç...*, s.169.

¹⁸⁶ Bk Ekler Tablosu, Ek 7.

¹⁸⁷ Bk Ekler Tablosu, Ek 8.

¹⁸⁸ Bener Hakkı Hakeri, *İlginç...*, s.171.

Ek-9 “Bufavento Kalesi”¹⁸⁹

2.7.5. GİRNE BEYLERBEYİ MANASTIRI (BELLAPAIŞ MANASTIRI)

Beylerbeyi manastırı, Bellapais Manastırı gibi isimlerle anılan yapı XIII. yüzyılda inşa edilmiştir. Luzinyanlar tarafından yapılan bu eser Gotik mimarisinin Doğudaki en güzel örneklerindedir. Yapı Cenevizliler döneminde tahrip olmuş fakat Venedikliler döneminde yeniden kullanılmaya başlanılmıştır. Kilise kısmı, binanın en eski kısmıdır. Esas bina, Kıbrıs’ın gelişmesi için büyük çabalar sarf eden Luzinyan kralı III. Hugo tarafında yapılmıştır. Manastır, birçok restorasyon sürecinden geçmiştir ve günümüzde sanatsal anlamda kullanılmaktadır¹⁹⁰.

Ek-10 “Bellepais Manastırı”¹⁹¹

2.8. KIBRIS’TA CENEVİZLİLER DÖNEMİ (1373-1464)

Ortaçağ’da Luzinyanlar dönemi Kıbrıs’ında İtalyan denizci kentleri Venedik, Cenova ve Piza’nın tüccar ve bankerleri, Kıbrıs’ın tek güvenli limanı olan Gazimağusa’ya taşınmışlar ve buradan ticari faaliyetlerini yürütmeye başlamışlardır. Bunlardan Cenevizli tüccarlara, XIII. yüzyıl sonunda Luzinyanlar döneminde ana liman Gazimağusa’ya yerleşme hakkı gibi önemli bir ticari imtiyaz verilmiştir. Bu imtiyaz sonrası Luzinyan Kralının taç giyme merasimi sırasında Venedik ve Ceneviz askerleri arasında büyük kavgalar yaşanmıştır¹⁹². Bu taç giyme merasimi esnasında birçok yabancı ve Ada halkı merasim yapılan yerde bulunuyordu. Bu dönemde hem Cenevizliler hem de Venedikliler, Ada’ya sık sık ticaret yapmak için geliyorlardı. Aralarında Venediklilere verilen imtiyaz ve daha birçok sebepten olsa gerek anlaşmazlıklar vardı. Bu taç giyme merasimindeki kargaşayı fırsat bilip birbirleriyle kavga etmişlerdir. Cenevizliler, kılıçlarını çekince, Ada halkı Venediklilere destek

¹⁸⁹ Bk Ekler Tablosu, Ek 9.

¹⁹⁰ Vergi Bedevi, *aynı eser*, s.85-86.

¹⁹¹ Bk Ekler Tablosu, Ek 10.

¹⁹² Ege Uluca, Gazimağusa Kaleiçi’nin Tarihsel Süreç İçindeki Kentsel Gelişimi ve Değişimi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Doktora Tezi, 2006, s.28-29.

olmuşlardır. Bazı Cenevizlilerin öldürülmesi onları daha da çok kinlendirmiştir. Bu olay sonrası Cenevizliler sessizce Ada'dan ayrılmışlardır. Ama bu onların geri dönmeyecekleri anlamına gelmiyordu. Kısa bir sürede donanmalarını toplayarak Ada'ya gelmişler Mağusa şehri ve civarını işgal etmişlerdir¹⁹³.

Mağusa'nın Cenevizliler tarafından ele geçirilmesi sonucunda en önemli Liman kentlerinden biri olan Gazimağusa'da parlak bir dönemin sonu gelmiştir. Bu durum, ayrıca Kıbrıs için de ekonomik bir yıkım anlamına gelmektedir. Cenevizliler, şehri ele geçirdikten sonra Kıbrıs krallığını büyük miktarda tazminat ödemek zorunda bırakmışlardır. Bunun üzerine zaten Cenevizliler ile büyük sorunlar yaşayan Venedikliler, Venedik halkına Kıbrıs'a gitmeyi ve orada ticaret yapmayı yasaklamıştır. Bu durum, Ada'da ticari ilişkilerin gerilemesine sebep olmuştur. Ayrıca Gazimağusa'nın Ceneviz hakimiyetine girmesi, şehrin Akdeniz deniz ticaretindeki öneminin kaybolmasına sebep olmuş ve ticaret daha çok Suriye ve Mısır'a kaymıştır¹⁹⁴.

1373 yılındaki Ceneviz işgali, Luzinyan ailesinin sonunu getirmiştir. Her ne kadar Ceneviz, Luzinyan ve Venedik anlaşmazlıkları Mağusa'ya sosyal ve ekonomik açıdan zarar vermiş olsa da, asıl olumsuz etki Ceneviz işgalinin ardından meydana gelmiştir. Bu tarihten sonra Gazimağusa'nın Batılıların Akdeniz'deki "Doğu Pazarı" olma özelliğini kaybettiği ifade ediliyor. Ada'nın Ceneviz saldırıları sonucu ne kadar yıpranmış olduğu aşikar bir durumdur. Cenevizliler, saldırı sırasında şehri yağmalamış, halktan birçok insanı öldürmüştür. Ayrıca birçok soylu ve aristokratı öldürmüş ya da mahkum etmişlerdir. Kıbrıs krallarının bugüne kadar elde etmiş olduğu ganimetleri yağmalayıp Cenova'ya götürmüşlerdir. Cenevizliler, ilk olarak gayet korunaklı ve savunmaya elverişli yapılan Gazimağusa kalesini ele geçirmişler ve böylece Mağusa'daki tüm ticareti de kontrol altına almışlardır¹⁹⁵. Bu değişken durumlardan Cenevizlilerin Ada'yı işgali her ne kadar sorunlar sebebiyle ortaya çıkmış gibi görünse de, Cenevizlilerin asıl amacının zayıf düşen Luzinyan hanedanının sahip olduğu zenginlikleri ele geçirmek olduğu sonucu çıkarılabilir¹⁹⁶.

¹⁹³ Sabellico, *Supplementary Excerpts On Cyprus MÖ 522-MS 1581 Kıbrıs Yazılarına Ek*, (Düzenleyen: R.Halluma), (Çev: Ali Çakıroğlu), Galeri Kültür Yayınları, Lefkoşa, 2014, s.46.

¹⁹⁴ Ege Uluca, *Gazimağusa Kaleiçi...*, s.31.

¹⁹⁵ aynı tez, s.62-63.

¹⁹⁶ aynı tez, s.64.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. KIBRIS'IN ÖNEMLİ ŞEHİRLERİ

Kıbrıs adasının tarihi öneme sahip altı önemli kenti bulunmaktadır. Bunlar başkent Lefkoşa (Nicosia), Girne (Kyneria), Gazi Mağusa (Famagusta), Larnaka, Limasol (Nimona) ve Baf (Paphos) şehirleridir¹⁹⁷. Kıbrıs'ın tarihinde önemli bir role sahip olan bu şehirlerin siyasi, ekonomik ve sosyal yönlerini ele alacağız. Aslında Ada'nın ve Ada halkının geçmişte yaşadığı olaylardan en çok Kıbrıs'ın şehirleri etkilenmiştir.

Ada, tipik bir Akdeniz iklimine sahip olduğu için bütün şehirlerinde yazlar sıcak ve kurak kışlar ılık ve yağışlı geçmektedir. İlk olarak geçmişte Ada'da hüküm süren bazı devletlere başkentlik yapmış olan ve hala Ada'nın başkenti olan Lefkoşa'dan bahsedeceğiz. Daha sonra Ada'nın en büyük surları ve en güçlü kalelerine sahip olan Famagusta ve sırasıyla diğer şehirler hakkında bilgiler vereceğiz.

3.1. LEFKOŞA (NİCOSİA) ŞEHİRİ

Lefkoşa, daha önce bahsettiğimiz gibi Bizans'ın son dönemlerinde ve 300 yıllık Luzinyanlar döneminde başkent olarak varlığını sürdürmüştür ve günümüzde hala Ada'nın başkentidir. Ada, Ortaçağ boyunca oldukça kötü bir havaya ve sağlıksız koşullara sahip olması oldukça tehlikeli ve ölümcül hastalıkları beraberinde getirmiştir. Fakat Pero Tafur¹⁹⁸, Lefkoşa için Ada'nın en büyük ve en sağlıklı şehri olduğu ve tüm kral ve lordların burada yaşadıklarına dair bilgileri vermektedir¹⁹⁹.

¹⁹⁷ Hasan Zafersoy- Harun Batırbaygil, "Kentsel Bütünleşiklik: Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Lefkoşa Kenti Örneği", *Megaron*, c.IX, N.4, Lefkoşa, 2014, s.304.

¹⁹⁸ "Pero Tafur: Türkiye ile ilgili ikinci seyahatnameyi yazan kişidir. 1436-1439 yılları arasında doğu ülkelerine geziler yapmış ve bu yolculuğu Andanças isimli kitabında anlatmıştır. Pero Tafur'un yaptığı yolculuğun amacı bilmediği uzak ülkelere olan merakı gidermek içindir. Ekonomik durumunun iyi olmasından dolayı her istediği ülkeye gidebilmiştir." Ertuğrul Önalp, "XVI. Yüzyıla Kadar Türkiye ve Bazı İslam Ülkelerinde Bulunan İspanyol Gezginleri", *Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, S.2, 1991, s.236-237.

¹⁹⁹ Pero Tafur, *Excerpta Cypria Kıbrıs Yazıları M.S 23- 1866*, (Çeviren ve Tekrar Yazan: Claude Delaval Cobham), Galeri Kültür Yayınları, Lefkoşa, 2014, s.35.

Martoni, Nicosia'nın Aversa'dan²⁰⁰ büyük olduğunu belirtmektedir. Ayrıca şehrin ortasında taşların üzerine basarak geçilebilen bir dere olduğundan ve bu derenin yağmur yağdığı anda olabildiğince taşıdığından bahsetmektedir. Bunun yanında şehirde yağmur yağdığı zaman tahta ve taşlardan yapılmış basit ve her an kırılacakmış gibi duran eğreti köprülerin var olduğundan da bahsetmektedir. Martoni, bazı bölgelerde yerleşimin çok seyrek olduğunu ve şehirde oldukça güzel yapılarda evlerin bulunduğunu belirtmiştir. Ayrıca Ortaçağ dönemi boyunca Kıbrıs krallarının yaşadığı sarayların oldukça görkemli olduğunu ve bu sarayların geniş avlu ve salonlara sahip olduğunu da ifade etmektedir²⁰¹.

Felix Faber, başkent Lefkoşa'nın etrafının verimli ve hoş tepelere sahip olduğunu aktarmıştır²⁰². Ayrıca Ada'da birçok kilise de bulunmaktadır. Bunun yanında S.Francis, S.Dominic, ve S.Augustine gibi manastırlar da vardır. Çok geniş ve güzel bir görüntüye sahip olan bu manastırların hepsinin meyve bahçeleri içinde bulunduğu belirtilmektedir²⁰³.

3.2.FAMAGOSTA(MAGOSA)ŞEHİRİ

Eski zamanlarda şehrin ismi Rumca "Kumda Saklı" anlamına gelen Ammochostos idi. Fakat Ege Uluca, şehrin bugün dikdörtgen biçimi ve yüksekte bulunmasıyla çok uzaktan bile görülebildiğini belirtmektedir²⁰⁴. Gazimağusa diğer şehirler gibi oldukça zor süreçler yaşamıştır. Ada'nın sürekli el değiştirmesi gelişmesini engellemiştir. Mağusa şehri, Luzinyanlar egemenliğine geçene kadar oldukça önemsiz bir şehir konumundaydı. Bir kule, bir piskopos merkezi ve Havari St.Barnabas'ın yakınlarındaki ünlü mezarı dışında sözü edilecek öyle fazla bir özelliği bulunmamaktaydı. Şehrin, XIII.yüzyılda Luzinyan egemenliğine geçişiyle birlikte kaderi değişmiştir²⁰⁵.

²⁰⁰ "Aversa: Napoli kentinin kuzeyinde bir şehir." Martoni, *Excerpta Cypria Kıbrıs Yazıları M.S 23-1866*, (Çeviren ve Tekrar Yazan: Claude Delaval Cobham),Galeri Kültür Yayınları, Lefkoşa, 2014, s.29

²⁰¹ aynı yer.

²⁰² Felix Faber,*Excerpta Cypria Kıbrıs Yazıları M.S 23- 1866*, (Çeviren ve Tekrar Yazan: Claude Delaval Cobham),Galeri Kültür Yayınları, Lefkoşa, 2014, s.46

²⁰³ Martoni, *aynı eser*, s.30

²⁰⁴ Ege Uluca, *Gazimağusa Kaleiçi...*, s.42

²⁰⁵ aynı tez, s.54

Ortaçağ'ın Kıbrıs'ında yani Luzinyanlar döneminde Magosa şehri en görkemli zamanını yaşamıştır. Şehir, Kıbrıs krallığı içinde yer almaktadır. Martoni, şehrin Capua²⁰⁶ şehri kadar büyük olduğunu belirtmektedir. Şehrin büyük bir kısmında artık yerleşimin olmadığından ve evlerin yıkılmış durumda olduğundan bahsetmiştir²⁰⁷. Şehir, güçlü bir yapıya sahip ve sağlam kayaların üzerine inşa edilmiştir. Şehirde derin ve geniş hendekler de bulunmaktadır²⁰⁸.

Martoni, şehrin bugüne kadar gördüğü en muazzam surlara sahip olduğunu belirtmektedir²⁰⁹. Ayrıca şehir Amiens²¹⁰ tarzında yapılmış bir mahalle kilisesine ve birçok katedrale de sahiptir. Katedrallerin ve bazı eserlerin muazzam bir gotik tarzıyla inşa edilmiş olduğu bilinmektedir²¹¹.

Şehrin Othello isimli güzel ve güçlü bir kalesi bulunmaktadır. Kalenin neredeyse her yeri sular içinde kalmıştır. İki tarafta da deniz suyuyla dolan hendekler vardır ve bu hendekler kalenin aşılmasını güçleştirmektedir. Bu kalenin savunma amaçlı yapıldığı aşikardır. Ayrıca şehrin Ada'yı ticari yönden geliştiren bir limanı bulunmaktadır. Bu liman her yönden esen rüzgarlara karşı durabilen korunaklı ve güzel bir limandır. Limanda ürünlerin ahşap malzemedan yapılmış iskeleden teknelerle yüklendiği ifade edilmektedir²¹².

Kıbrıs'ta Baf, Limasol ve Famagusta'da olmak üzere üç Başpiskoposluk bulunmaktadır²¹³. W.Von Oldenburg, Ada'da Lefkoşa başpiskoposluğuna bağlı üçüncü yardımcı piskoposluğun Mağosa'da olduğunu ifade etmektedir²¹⁴. Famagosta şehri, Ortaçağ boyunca limanında bir çok tüccar ve hacıyı misafir etmiştir. Ayrıca şehir, tüccar ve hacıların uğrak noktası olduğu için oldukça zengin bir şehir olarak

²⁰⁶ “Capua: İtalya’da Napoli’nin kuzeyindeki şehir.” Martoni, *aynı eser*, s.26

²⁰⁷ aynı yer.

²⁰⁸ İsimli İngiliz, *Suplementary Excerpts On Cyprus MÖ 522-MS 1581 Kıbrıs Yazılarına Ek*, (Düzenleyen: R.Halluma), (Çev: Ali Çakıroğlu), Galeri Kültür Yayınları, Lefkoşa, 2014, s.40.

²⁰⁹ Martoni, *aynı eser*, s.26

²¹⁰ “Amiens; Kuzey Fransa’da bir şehirdir.” İsimli İngiliz, *aynı eser*, s.40.

²¹¹ aynı yer.

²¹² Martoni, *aynı eser*, s.26.

²¹³ Felix Faber, *aynı eser*, s.49.

²¹⁴ W.Von Oldenburg, *Excerpta Cypria Kıbrıs Yazıları M.S 23- 1866*, (Çeviren ve Tekrar Yazan: Claude Delaval Cobham), Galeri Kültür Yayınları, Lefkoşa, 2014, s.17.

bilinmektedir. Değerli taşlar, altın dokumalar ve sayılamayacak kadar çok zenginlik bu şehirde mevcuttu²¹⁵.

Yüzyıllar öncesinde Famagosta şehri, başka yerde yani Famagosta'dan 4 mil uzaklıktaki Constanza isimli bir yerde kurulmuş olduğu belirtilmektedir. Ada'nın köyleri, çok eskiden gayet derli toplu ve kalabalıktı. Fakat Martoni, daha sonra köylerin tamamen yerle bir olduğundan bahsetmektedir²¹⁶. Ada'nın Ortaçağ boyunca yaşadıklarına bakılırsa haçlıların istilası, tapınakçıların eziyetleri, 300 yıllık Luzinyan hakimiyeti, Venediklilerin egemenliği, yaşanan istilalar, yağmalar ve halkın çektiği eziyetler düşünüldüğünde Ada'nın bütün şehirlerinde evlerin yıkılması, taş taş üstünde kalmaması ve yaşayan insanların bulunmaması gayet normal bir durumdur.

Martoni'nin ifade ettiğine göre şehirde bir kısım Genoese (Cenevizli) ve bir kısım da Greek yaşar. Martoni, şehrin en önemli gelir kaynağının Camlet²¹⁷ olduğunu belirtmektedir. Daha öncede bahsettiğimiz gibi tüm kentlerde genel olarak kötü bir hava mevcuttu ve yüksek ölüm oranı vardı. Martoni'ye göre bu ölümlerin sebebi o dönemlerde Ada'nın dışında da var olan ve çok yaygın bir hastalık olan vebadır²¹⁸. Ada değişik milletlerle harmanlandığı için anakarada olan bütün hastalıklar insanlar aracılığıyla Ada halkına da zarar veriyordu ve hastalıkların Kıbrıs'ta yayılmasına sebep oluyordu.

Ek-11 “Magusa’da buluna Othello kalesinin Görüntüsü”²¹⁹

3.3. KYRENİA (GİRNE)ŞEHİRİ

Girne, bugünkü görünümünü Ortaçağ'da almış olan Kıbrıs adasının Beşparmak Dağları'nın kuzey sahilinde yer alan önemli bir liman kentidir²²⁰.Girne şehri, kuleli

²¹⁵ L.Von Suchen, *Excerpta Cypria Kıbrıs Yazıları M.S 23- 1866*, (Çeviren ve Tekrar Yazan: Claude Delaval Cobham),Galeri Kültür Yayınları, Lefkoşa, 2014, s.23.

²¹⁶ Martoni, *aynı eser*, s.28.

²¹⁷ “Camlet; İpek veya deve tüyünden üretilen kumaş.” Martoni, *aynı eser*, s.26.

²¹⁸ aynı yer.

²¹⁹ Bk Ekler Tablosu, Ek 11.

kaleler ve surlar arasında kalan çok güzel bir liman şehridir. Oldenburg, Ortaçağ'da bir krallık olan Ada'da Kıbrıs kralına ait dört adet güzel ve görkemli kalenin olduğunu belirtmektedir²²¹.

Girne Dağları ile deniz arasındaki düzlükler, Kıbrıs'taki en iyi sulanan ve verimli olan alanlardır²²². De Caumont, Girne'de bulunan ve çok eski zamanlardan beri Ada'ya yapılan saldırılardan korunmak amaçlı yapılmış olan Girne kalesinin, Kıbrıs'ın en güçlü kalesi olduğunu belirtmektedir²²³. Girne'nin korunaklı bir kaleye sahip olduğu ve ticari açıdan şehri geliştiren güzel bir limana sahip olduğu dışında elimizde çok fazla bilgi yoktur.

Ek-12 “Girne Kalesi'nin Görünümü.”²²⁴

3.4. NİMONA(LİMASOL) ŞEHİRİ

Lemasos (Limasol), Kıbrıs'ın bir başka tarihi şehridir. L.Von Suchen, yaptığı geziler sonucunda şehrin aslında bir zamanlar güzel bir kent olduğu ama Ortaçağ'da meydana gelen depremler ve ani sel baskınlarının şehri harabeye döndürdüğü bilgilerini aktarmaktadır²²⁵. Limasol ilçesinin güneyi, yağış muhafazası nedeniyle bol sulanır ve yemyeşil bitki örtüsüne sahiptir²²⁶.

Oldenburg, şehrin deniz kıyısında bulunduğunu ve işlek bir limana sahip olduğunu belirtmektedir²²⁷. Ayrıca şehirde Lefkoşa'nın başpiskoposluğuna bağlı bir piskoposluğun bulunduğu da bahsetmektedir²²⁸. Limasol ve Baf, diğer şehirlere özellikle Nicosia (Lefkoşa) ve Famagosta (Mağusa)'ya göre daha fazla harap olmuş ve

²²⁰ Cenk Hamamcıoğlu-Funda Kerestecioğlu, “Akdenizde Topoğrafyasını Koruyan Ortaçağ Limanları ve Turizmin Çevresel Etkileri: Alanya Hisariçi Mahallesi, Antalya İçkale Mahallesi, Girne Tarihi Liman Mahallesi”, *Megaron*, c.II, S.2, 2007, s.111.

²²¹ W.Von Oldenburg, *aynı eser*, s.16.

²²² Nicholas Coureas, *Cyprus...*, s.105.

²²³ De Caumont, *Excerpta Cypria Kıbrıs Yazıları M.S 23- 1866*, (Çeviren ve Tekrar Yazan: Claude Delaval Cobham), Galeri Kültür Yayınları, Lefkoşa, 2014, s.34.

²²⁴ Bk Ekler Tablosu, Ek 12.

²²⁵ L.Von Suchen, *aynı eser*, s.23.

²²⁶ Nicholas Coureas, *Cyprus...*, s.105.

²²⁷ W.Von Oldenburg, *aynı eser*, s.16.

²²⁸ *aynı eser*, s.17.

buralarda nüfus yok denecek kadar azalmıştır²²⁹. Ada'nın yaşadığı zor zamanlar ve sürekli el değiştirmesi ve bulunduğu konum dolayısıyla ilgi çekmesi sürekli bir hakimiyet düşüncesini doğurmuştur. Bu durum Ada'nın ve Ada halkının sürekli bir eziyet görmesine sebep olmuştur. Ada'nın diğer şehirlerinde olduğu gibi Limasol'da da güzel kiliseler yer almaktadır. N.Le Huen, piskoposun, kilise heyetinin iki üyesiyle birlikte harabe olmasına rağmen Ortaçağ boyunca uzun yıllar bu şehirde yaşadığını belirtmektedir²³⁰.

Limasol ve Larnaka yakınlarındaki tuz gölleri, özellikle Larnaka'da Salines olarak bilinen alanda zengin tuz birikimi sağlanıyordu ve gelirleri kraliyet tekelindeydi. O dönemde tuzun çıkarılması ve satılması ticari bakımdan çok karlıydı. Ayrıca, Limasol'daki tuz gölü etrafında, kraliyet kontrolü altında balık çiftlikleri de mevcuttu²³¹.

Ek-13 “Limasol şehrinin genel görünümü”²³².

3.5. LARNAKA ŞEHİRİ

Larnaka, Kıbrıs'ın güneydoğusunda, Lefkoşa'ya 42km uzaklıkta ve iki körfez arasında yer alır. Larnaka da diğer şehirler gibi bir liman şehri olmasından dolayı ilk başta Fenikeliler ve daha sonra birçok kavimin hedefi olmuştur. Şehir stratejik öneminden dolayı Kıbrıs'ı ele geçirmek isteyen uygarlık ve devletlerin ilk hedefi haline gelmiştir²³³.

İlk Müslüman akınlarının başlamasıyla Larnaka, kısa bir süre için de olsa 632'de Müslümanların eline geçti. Daha öncede belirttiğimiz gibi H.z Muhammed'in soyundan olan Ümmü Haramda Kıbrıs seferine katılmış ve Larnaka dolaylarında kaza sonucu

²²⁹ F.Suriano, *Excerpta Cypria Kıbrıs Yazıları M.S 23- 1866*, (Çeviren ve Tekrar Yazan: Claude Delaval Cobham),Galeri Kültür Yayınları, Lefkoşa, 2014, s.53.

²³⁰ N.Le Huen, *Excerpta Cypria Kıbrıs Yazıları M.S 23- 1866*, (Çeviren ve Tekrar Yazan: Claude Delaval Cobham) ,Galeri Kültür Yayınları, Lefkoşa, 2014, s.55.

²³¹ Nicholas Coureas, *Cyprus...*, s.105.

²³² Bk Ekler Tablosu Ek 13.

²³³ Kemal Çiçek, *Larnaka, Kıbrıs'ta Osmanlılar Zamanında Adı Tuzla Olan Bir Liman Şehri*, İslam Ansiklopedisi, Türkiye Diyanet Vakfı, c.XXVII, Ankara, 2003, s.105.

attan düşerek şehit olmuş ve burada kendisine bir türbe yapılmıştır. Bu türbe, Müslümanlar için çok önemli olup zamanla ziyarete açılmıştır. Günümüzde hala birçok kişi tarafından Hala Sultan Türbesi olarak anılan bu yer ziyaret edilmektedir. Larnaka daha sonra Luzinyanlar ve Venedikliler yönetimi altına da girdi. Larnaka, limanı açısından da Eski çağlarda ve Ortaçağ boyunca önemli bir yer tutmuştur ve bu liman aracılığıyla birçok ticari ihracat gerçekleştirilmiştir²³⁴.

3.6. PAPHOS (BAF) ŞEHİRİ

Ünlü Yunan şairi Homeros, şehrin kurucusunun Fenikeli Kinira olduğunu belirtmektedir. Baf, şöhretini Baf Tanrıçasına borçludur ve Kinira, Baf'ta ünlü Aphrodit mabedinin kurucusu olarak bilinmektedir²³⁵.

Baf Aphrodit'in şehri olarak bilinir ve Aphrodit'in orada doğduğu söylenir. Fakat Baf, yalnız Aphrodit'in şehri olarak değil mozaiklerin kenti olarak da bilinmektedir. Mozaiklerin çoğu, Roma döneminde yapılmıştır. Ama araştırmalar, daha sonraki dönemde de yeni mozaikler yapıldığını göstermektedir. Eski ve yeni mozaikleri bir arada bulunmaktadır²³⁶.

Vaktiyle çok güzel olan fakat sık görülen depremler sebebiyle şimdilerde harabeye dönen şehir, Kıbrıs'ın en eski şehridir²³⁷. Felix Faber, Hz. İsa'nın havarilerinden olan Paul ve Barnabas'ın Roma döneminde Hristiyanlığı yaymak için bu şehirde vaazlar verdiğinden ve Hristiyanlığı yaymaya buradan başladıklarından bahsetmektedir²³⁸. Bu durum, Baf şehrini önemli kılmaktadır.

L.Von Suchen, Baf bölgesinde çok eskiden kalma Venüs olarak adlandırılan bir kalenin içinde Venüs heykelinin bulunduğunu ve uzak ülkelerden gelenlerin heykeli

²³⁴ Kemal Çiçek, *aynı eser*, s.105.

²³⁵ Ahmet Gözlü, *aynı tez*, s.259.

²³⁶ Theodor Kallifatides, *Kıbrıs Kutsal Adaya Bir Gezi* (Çev: Erol Sever), Berfin Yayınları, İstanbul,1993, s.42.

²³⁷ L.Von Suchen, *aynı eser*, s.22.

²³⁸ Felix Faber, *aynı eser*, s.49.

ziyaret ettiğini belirtmektedir. Suchen, Helen'in kaçırıldıktan sonra götürüldüğü Truva şehrinin ilk olarak tahrip edilmesi kararının burada alındığını aktarmıştır²³⁹.

Daha önce Ada'da üç piskoposluk bulunduğundan bahsetmiştik. Oldenburg, Lefkoşa başpiskoposluğuna bağlı ikinci yardımcı piskoposluğun Baf şehrinde olduğunu ifade etmektedir²⁴⁰.

Ada'nın en ünlü bağları bu bölgede bulunmaktadır. Suchen, Engadi adı verilen bu bağların yüksek bir dağda bulunduğundan ve bu bağların dünyada eşi benzeri olmadığından bahsetmektedir²⁴¹.

²³⁹ L.Von Suchen, *aynı eser*, s.22.

²⁴⁰ W.Von Oldenburg, *aynı eser*, s.17.

²⁴¹ L.Von Suchen, *aynı eser*, s.22.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. KIBRIS'IN ÖNEMLİ LİMANLARI:

Kıbrıs adasının diğer bir önemi de liman kenti olmasından kaynaklanmaktadır. Tarihsel süreçleri incelediğimizde limanlar genel olarak barınak, demirleme yeri, kapalı liman ve modern limanlar olarak kullanılmışlardır. Kıbrıs'ın şekillenmesinde limanların çok büyük etkisi bulunmaktadır. Genel olarak her ülkenin limanları önem taşır; fakat tarihsel sürece bakıldığında Kıbrıs'ın limanlarının daha büyük bir öneme sahip olduğu görülmektedir. Kıbrıs her zaman dört tarafının denizlerle çevrili olması nedeniyle ulaşım ve ticaret amacıyla kullanılmıştır. Ayrıca Avrupalı hacıların her zaman uğrak noktası olmuştur. Akdeniz'in diğer Adalarından farklı olarak Kıbrıs, verimli tarım alanları, gemi inşası için gür ormanlar, dağlarında bulunan zengin bakır madenleri nedeniyle medeniyetlerin ilgisini çekmiş ve bu durum, limanların gelişmesinde etkili olmuştur²⁴².

Kıbrıs limanlarının gelişmesinde birçok faktör vardır. Bunların başında daha öncede belirttiğimiz gibi Kıbrıs'ta bakır ve bronzun bol miktarda bulunması ve bunların limanlar yoluyla ihracatının gerçekleştirilmesidir. Kıbrıs'ta üretilen bronz ve bakır ihracatı nedeniyle, bakır cevherine yakın olan deniz kenarlarına limanlar kurulmuştur²⁴³. Ayrıca Doğu Akdeniz'de egemenlik kurmak isteyen güçler Ada'nın limanlarına ilgi göstermişlerdir. Stratejik açıdan büyük öneme sahip olan Ada bazen askeri üs bazen de zorda kalanların sığınağı olan bir yer konumunda olmuştur²⁴⁴.

Enver Yetkili, Ortaçağ boyunca Gazimağusa, Limasol, Larnaka, Baf, ve Girne'de limancılık faaliyetlerinin yaygın olduğunu belirtmektedir²⁴⁵. Kıbrıs limanları, hac ziyaretinde bulunan Hristiyan hacıların hem gidişte hem dönüşte uğrak yeri olmuştur. Hacılar, burada dinlenmiş, ihtiyaçlarını karşılamış, alışverişlerini yapmış ve gemilerine her türlü bakımı yaptırıp tekrar yola koyulmuşlardır. Buradaki diğer bir

²⁴² Enver Yetkili, *aynı eser*, s.1.

²⁴³ *aynı eser*, s.8.

²⁴⁴ Mehmet Özmenli, "Kıbrıs'ın Stratejik Önemi(I. Haçlı Seferi Esnasında Doğu Akdeniz Liman Kentleri ile Olan İlişkileri)", *KSBD*, 2016, s.17.

²⁴⁵ Enver Yetkili, *aynı eser*, s.2.

faktör de Kıbrıs'ta ihraç ve ithal ürünlerinin bol miktarda olmasıydı. Bakır, ormanların bol olması sebebiyle gemi yapımı için kereste, ayrıca buğday, arpa, tuz, şarap, kuru üzüm, zeytin, zeytinyağı, pamuk ve şeker ihracatı limanlar vasıtasıyla yapılmıştır²⁴⁶. Bütün bu faktörler, Ada'nın limanlarının zamanla önem kazanmasına sağlamıştır.

Kıbrıs limanları, ilk olarak ilk yerleşimcilerin Ada'ya gelmesi ile kullanılmış ve zaman içinde daha çok ticari amaçlı olarak kullanılabilir hale gelmiştir. Çok öncelerde kullanılan limanlar insan yapımı olmayan, doğal bir şekilde oluşmuş demirleme yerleri olarak kullanılmış limanlardı. Ancak XX.yüzyıl başlarında insan eliyle yapılmış modern limanlar haline gelmişlerdir²⁴⁷.

4.1.GİRNE LİMANI

Girne kentinin tarihinin M.Ö. 5800'lü yıllara dayandığı ve bunun yanında Girne Limanı'nın tarihinin de çok eski çağlara kadar uzandığı ifade edilmektedir. Bu belirtilenlere en önemli kanıt Girne'de suyun 3 metre derinliğinde bulunan "Kyrenia" olarak adlandırılan batık gemi kalıntısının bulunması gösterilmektedir. Bu geminin yapılan testler sonucu M.Ö. 389 yılında yapıldığı tespit edilmiştir. Bu teknenin Girne ile Anadolu kıyıları arasında sefer yaptığı tespit edilmiştir. Yani bu gemi M.Ö. 389' lu yıllarda Girne Limanını kullanmıştır²⁴⁸. Girne Limanı, her ne kadar eski çağlarda kurulmuş olsa da bugünkü fiziki görünümünü Ortaçağ'da almıştır²⁴⁹.

Ada'da yerleşimin başladığı zamanlardan beri Anadolu kıyı kentlerine yakın olmasından dolayı Girne Limanı, deniz ticareti faaliyetlerinde rol üstlenmiştir²⁵⁰. Girne, Kıbrıs'a hakim olan çeşitli medeniyetlerin izlerini taşımaktadır. Ada'yı egemenlikleri altına alan Roma, Bizans ve Osmanlı İmparatorluğu dönemlerinde Liman olarak genellikle Girne kullanılmıştır. Bizanslılar tarafından Girne Limanı ve kalesi

²⁴⁶ Enver Yetkili, *aynı eser*, s.13.

²⁴⁷ *aynı eser*, s.6.

²⁴⁸ *aynı eser*, s.189.

²⁴⁹ Cenk Hamamcıoğlu-Funda Kerestecioğlu, aynı makale, s.111.

²⁵⁰ Enver Yetkili, *aynı eser*, s.189.

savunmaya müsait bir duruma getirilmiş, fakat Osmanlı imparatorluğu döneminde aktif olarak kullanılmıştır²⁵¹.

Bu limanı gezenlerin dikkatini çeken en önemli ayrıntı taş kuledir. Bu taş kulenin 1300'lü yıllarda yapıldığı belirtilmektedir. Kule, suyun içinde önceden liman girişi olan yerde bulunmaktadır. Bu yapının uzun yıllar deniz feneri olduğu düşünülmüştür; fakat bu kulenin daha önemli bir işlevi vardı. Kulenin tepesinde zamanında çok ağır bir demir zincirinin asılı olduğu bir direğin bulunduğu ve bu zincirin taş kulenin içinde bir yere bağlandığı, böylece düşman gemileri limana girmeye çalıştığı zaman zincirin yükselerek buna engel olduğu ifade edilmektedir²⁵².

Ek-14 “Girne Limanı Yuvarlak Taş Kulesi”²⁵³

Bu liman, Anadolu ile Kıbrıs arasındaki ticari bağlantıyı sağlamıştır. Her ne kadar 300 yıllık Luzinyanlar hakimiyetinde merkezi liman daha sonra ki yıllarda Mağusa Limanı olsa da, özellikle Osmanlı döneminde ticari ve lojistik seferler, Girne ve Larnaka limanları aracılığıyla sağlanmıştır²⁵⁴. Burası, Roma döneminde çok aktif olduğu için “Roma Dönemi limanı” olarak bilinir. Kapalı su alanı, daha az derin olduğu için kayalık ve sığılıklarla dönemin küçük teknelerine yeterince koruma sağlamıştır²⁵⁵.

Kıbrıs'ta genel de limanlarda çevresi duvarlarla çevrili kapalı limanlar bulunmaktadır. Bu limanların duvarları dalgalara ve korsanlara karşı bir koruma sağlıyordu. Girne Limanında kalenin batı kısmında duvar boyunca uzanan su dolu bir hendek bulunduğu ve bu hendeğin teknelerin kışın barındığı ve tamir edildiği bir iç liman olarak kullanıldığı ifade edilmektedir²⁵⁶.

²⁵¹ Enver Yetkili, *aynı eser*, s.189.

²⁵² *aynı eser*, s.192-193.

²⁵³ Bk Ekler Tablosu Ek 14.

²⁵⁴ Enver Yetkili, *aynı eser*, s.189.

²⁵⁵ *aynı eser*, s.190.

²⁵⁶ *aynı eser*, s.192.

Girne Limanı da diğer limanlar gibi Ortaçağ'da ticari amaçla kullanılıyordu. Ortaçağ boyunca "Harnup", Girne Limanının en önemli ihraç ürünü olmuştur²⁵⁷. Ayrıca 1200-1500 yılları arasında Girne limanı, Hindistan ve Çin'den gelen malların Avrupa'ya taşınması için bir köprü görevi görmüş, yani aktarma limanı olarak kullanılmıştır. Girne Limanı'nı bir başka önemli kılan seyyah ve Hristiyan hacı adaylarının Kutsal topraklara gitmek için Kıbrıs sahillerini ve doğal olarak Girne Limanını kullanmak zorunda olmalarıydı²⁵⁸.

W.Von Oldenburg, Kıbrıs'a 1211 yılında yaptığı gezi esnasında anılarını yazmış ve Girne Limanı için şunları söylemiştir: "*Karaya çıktığımız ilk yer, surlar ve kuleli kalesiyle tahkim edilmiş küçük bir kasaba olan (Kyrenia) Girne. Övünülecek en güzel yeri onun limanıdır*"²⁵⁹.

Ek-15 "Girne Limanının Eski Tarihli Görünümü." ²⁶⁰

4.2.GAZİMAĞUSA LİMANI:

Gazimağusa Limanı, Kıbrıs'ın Doğu kıyılarında bulunmaktadır. Liman, bir iç ve bir dış limandan oluşmaktadır. Ayrıca muazzam bir şekilde korunaklıdır ve bu sebeple tarih boyunca Adadaki en iyi demirleme yeri olarak kullanılmıştır²⁶¹. Genel olarak Gazimağusa şehri, çok öncelerde o kadarda önemli bir şehir değildi. Luzinyanlar egemenliğinde önemli bir yerleşim yeri haline gelmeye başladı. Gazimağusa, özellikle XIII. ve XIV. yüzyıllarda Doğu Akdeniz için önemli bir ticaret merkezi haline gelmiştir ve bunda limanının çok büyük bir etkisi bulunmaktadır²⁶².

Gazimağusa Limanı'nın çevresinde bulunan sığılık ve adacıklar, limanı şekillendirmekte ve dalgalara karşı limanı önemli ölçüde korumaktadır. Enver Yetkili, Liman'ın rüzgarlara karşı ve dışarıdan gelen tehlikelere karşı korunaklı olmasına rağmen

²⁵⁷ Enver Yetkili, *aynı eser*, s.194.

²⁵⁸ *aynı eser*, s.202.

²⁵⁹ W.Von Oldenburg, *aynı eser*, s.16.

²⁶⁰ Bk Ekler Tablosu, Ek 15.

²⁶¹ Ege Uluca- Nur Akın, "Gazimağusa Limanı: 13. yüzyıldan 20. yüzyıla bir Akdeniz limanının gelişimi", *İTÜ Dergisi*, c.VII, S.1, İstanbul, 2008, s.62.

²⁶² aynı makale, s.64.

Ortaçağ Gazimağusa Limanı'nın olumsuzluklarının da var olduğundan bahsetmektedir. Sıhlık nedeniyle dış limana girmenin güçleştiğini, ayrıca su çekimi fazla olan ağır yüklü gemiler için Limana girmenin tehlikeli olduğunu ve dolayısıyla bu gemilerin Liman dışında demir atmak zorunda kaldıklarını ifade etmektedir²⁶³.

Richard döneminde Gazimağusa şehir ve liman olarak bir hayli geri kalmıştı. Ada'daki Luzinyan egemenliği ile birlikte XIII.yüzyılın sonlarına doğru Gazimağusa inanılmaz derecede bir gelişme göstermiş ve önemli bir liman kenti haline gelmiştir.1291 yılına kadar Gazimağusa Limanı, o kadar çok bilinmemekteydi. Çok özel durumlarda bu liman kullanılmaktaydı. 1291 yılına kadar yaptığı liman hizmetleriyle Kıbrıs'ın bir başka limanı olan Limasol limanı daha fazla biliniyordu²⁶⁴.

Haçlı topraklarının ve son Hristiyan kalesi olan Akka'nın kaybedilmesinin ardından, buradan kaçan Suriyeli Hristiyanlar ve Batılı tüccarların 1291'de kutsal topraklara ve Kilikya'daki Ermeni Krallığı'na yakınlığı ve coğrafi bakımdan avantajlı olması nedeniyle Gazimağusa'ya yerleşmeyi tercih etmeleriyle şehir kalabalıklaşmaya başlamıştır. Zamanla Gazimağusa, Haçlıların doğudaki sınır limanına dönüşmüştür. Üstlendiği bu rolden dolayı Gazimağusa kısa bir zamanda sosyal ve ekonomik anlamda bir gelişme göstermiş ve zenginleşmiş, limanı da büyük bir önem kazanmıştır²⁶⁵.

Daha öncede belirttiğimiz gibi Luzinyanlar döneminde Kıbrıs'ta tarım çok önemli bir etkendi ve köylülerin çoğu tarımla uğraşıyordu. Bu dönemde özellikle bir ticaret merkezi haline gelen Gazimağusa limanı aracılığıyla ihracat gerçekleştiriliyordu. Bu tarımsal düzen içinde ticaretin önemi artıyordu ve Kıbrıs, XIII. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Batı Avrupa ile Doğu Avrupa arasındaki ticarete bir köprü işlevi görüyordu²⁶⁶.

Kıbrıs limanlarının gelişmesindeki önemli bir etkende ipek yolu ticaretiydi. Luzinyanlar döneminde Gazimağusa Limanı ipek yolu ticaretinde merkez görevi

²⁶³ Enver Yetkili, *aynı eser*, s.73.

²⁶⁴ *aynı eser*, s.59.

²⁶⁵ Ege Uluca- Nur Akın, "Gazimağusa Limanı...", s.64.

²⁶⁶ Nicholas Coureas, *Cyprus...*, s.103.

üstlenmişti. Mağusa şehrinde batının bütün zengin tüccarları bulunmaktaydı. Öyle ya da böyle bir şekilde ticaret amacıyla Mağusa limanına uğramaktaydılar. Batılı tüccarlar, pamuk ve Suriye’de üretilen diğer ticari ürünleri gemilerine yükleyerek, Mağusa limanına getirirlerdi²⁶⁷. Ayrıca Kıbrıslı tüccarlar, Gazimağusa Limanı aracılığıyla Asya baharatları ve diğer birçok ürünü depolayıp daha sonra Kıbrıs’a gelen zengin batılı tüccarlara satmaktaydılar. Bunun yanında Kıbrıs’a özgü yerel malları da satıyorlardı. Bu durum, Gazimağusa limanının gelişiminde önemli bir etkiye sahiptir²⁶⁸.

Luzinyan döneminde birçok seyyah ve hacı Ada’yı ziyarete gelmişler ve Gazimağusa şehri ve limanı hakkında izlenimlerde bulunmuşlardır²⁶⁹.

1322 yılında Ada’ya seyahat gerçekleştiren J.Maundaville ise Gazimağusa limanı hakkında şunları söylemiştir: “*Famagosta’da(Mağusa)dünya denizlerinde görülebilen başlıca limanlardan biri vardır. Hristiyanlar, Seracens ve her çeşit milleti buradan izleyebilirsiniz*”²⁷⁰.

1340 yılında Kıbrıs’a seyahat eden L.Von Suchen Gazimağusa ile ilgili söyledikleri şunlardır: “*Kıbrıs’ın üçüncü şehri, deniz kıyısındaki Famagusta’dır. Buranın limanında şehirde yaşayan çok sayıda tüccar ve hacı toplanmıştır. Şehir, tüm şehirlerin en zenginidir ve yurttaşları ise tüm insanlığın en zenginleridir*”²⁷¹.

Martoni 1394 yılında Ada’ya yaptığı seyahat sonucu Gazimağusa limanı için şunları yazmıştır: “*Famagosta şehrinin her yönden esen rüzgarlara karşı korunmalı güzel bir limanı vardır. Limanda, şehir kapısının önünde taş atımı mesafede ahşap iskele bulunur. Buradan mallar, teknelere yüklenir*”²⁷².

²⁶⁷ Michael J.K. Walsh, “Ortaçağ Mağusa’sında Duvar Resimleri, Yazmalar ve Çok Kültürlülük”, (Çev: Cem Akyol), *Toplumsal Tarih Dergisi*, S.256, s.85.

²⁶⁸ Enver Yetkili, *aynı eser*, s.12.

²⁶⁹ *aynı eser*, s.75.

²⁷⁰ J.Maundeville, *Excerpta Cypria Kıbrıs Yazıları M.S 23- 1866*, (Çeviren ve Tekrar Yazan: Claude Delaval Cobham),Galeri Kültür Yayınları, Lefkoşa, 2014, s.25.

²⁷¹ L.Von Suchen, *aynı eser*, s.23.

²⁷² Martoni, *aynı eser*, s.26.

Ek-16 “Gazimağusa Limanının eski tarihli görünümü.”²⁷³

4.3.LARNAKA LİMANI:

Enver Yetkili, Larnaka limanının geçmişinin Milattan önceki zamanlara kadar dayandığını ve limanın ilk başlarda Salines (Tuzla), sonraları Kition, Salines, İskele (Scala) ve Larnaka olarak adlandırıldığını ifade etmektedir. Daha önce Ada’da bronz üretildiğini ve eski çağlardan beri Ada’nın en önemli gelir kaynaklarından birinin bronz olduğunu ifade etmiştik. Bronz çağı olarak bilinen M.Ö. 2500-1000 yılları arasında en önemli gelir kaynağı olan bronz ihracatı Salines olarak adlandırılan ve bugünkü adıyla Larnaka olan limanda yapılıyordu²⁷⁴.

Zeytinyağı, Larnaka bölgesinde bulunan ormanlardan elde edilen keresteler ve tabii ki Larnaka bölgesinde bulunan tuz göllerinden üretilen tuz ürünleri Larnaka limanından ihracat yoluyla satılıyordu²⁷⁵. Tuz, önemli bir Kıbrıs ürünüdür ve Venedikliler XIII. yüzyılın sonlarından itibaren Akdeniz havzasındaki çeşitli tuz kaynaklarını kullanmaya başlamışlardır. Bu tür yataklar genelde küçük adalarda ve kıyı bölgelerinde bulunmaktaydı ve çok önemli bir gelir kaynağıydı. Ayrıca gemi vasıtasıyla tuzun taşınması kolaylaşıyordu. Venedikliler, 1270 yılından itibaren İbiza, Sardunya, İskenderiye, Kırım ve Kıbrıs’tan tuz almaya başlamıştı ve Kıbrıs’tan elde edilen tuzların ihracatları Larnaka limanı aracılığıyla sağlanmaktaydı²⁷⁶.

Bilindiği üzere 300 yıllık Luzinyanlar hakimiyeti boyunca ana liman olarak Gazimağusa Limanı kullanılıyordu. Luzinyanlar’ın alternatif ikinci limanı ise Larnaka limanıydı. Luzinyanlar ticari bakımdan daha merkezi olan ve daha fazla ticaret yapılan Gazimağusa Limanını merkez seçmelerine rağmen Larnaka limanının da avantajları vardı. Larnaka limanı korunaklı olduğu için hem küçük hem büyük gemilerin güvenli bir şekilde demirlemelerine olanak sağlamıştır. Bunun yanında Luzinyanlar ve Cenevizliler arasında yaşanan sorunlar, Gazimağusa limanının önem kaybetmesine

²⁷³ Bk Ekler Tablosu, Ek 16.

²⁷⁴ Enver Yetkili, *aynı eser*, s.259.

²⁷⁵ *aynı eser*, s.261.

²⁷⁶ Nicholas Coureas, *Cyprus...*, s.107.

sebepe olmuştur. XIV.yüzyılda Cenevizliler, Gazimağusa kent ve limanına saldırmışlar ve kraliyet hazinesine aktarılan birçok ihracat gelirlerine el koyarak, Luzinyanlar'ı zarara uğratmışlardır. Gümrük ve ticaret gelirlerini kaybeden Luzinyanlar, ikinci alternatif olarak kullandıkları Larnaka limanını geliştirmek için uğraşmışlardır. Çünkü ihraç mallarından tekrar gelir elde edebilmek ve gemilerin bağlanabilmesi için başka bir limana ihtiyaç olduğundan dolayı Larnaka limanı alternatif liman konumundaydı²⁷⁷.

Larnaka'ya Cenevizlilerin saldırıları ve yağma çalışmaları, 1425 yılında tekrar bir Müslüman akını ve Venediklilerin saldırıları sebebiyle Luzinyanlar gerileme dönemine girdiler. 1473'te Venediklilerin hakimiyetine giren Kıbrıs halkı, Venediklilere karşı isyan edince Osmanlılar Ada'yı fethettiler. Osmanlı donanmasının Limasol limanından sonra ikinci uğradıkları liman Larnaka limanı olmuştur²⁷⁸.

4.4.LİMASOL LİMANI:

Daha öncede Kıbrıs'ta ilk yerleşimlerin Neolitik dönemde gerçekleştiğini ifade etmiştik. Bu yerleşimler, ilk olarak Limasol bölgesinde gerçekleşmiştir. Eski çağlarda denizle ilişkisi bulunan Limasol civarlarındaki Ağrotur Gölünü ilk yerleşimcilerin barınak ve liman olarak kullandıkları bilinmektedir²⁷⁹.

Bizans döneminde yapılan ticari faaliyetler Limasol limanı aracılığı ile yapılmıştır. Doğu Akdeniz ticaretini elinde bulunduran Venedik ve Cenevizliler de Limasol limanını kullanmışlardır. XII.yüzyıl sonlarına doğru I.Richard'ın ilk önce Limasol limanına geldiği sonra Kıbrıs imparatoru Isaac tarafından takip edildiğinden dolayı, Limasol'dan ayrıldığı ve Gazimağusa'dan karaya çıktığı bilinmektedir. Anlaşılacağı üzere aslında Limasol Limanı, Luzinyanlar hakimiyetine kadar ana liman olarak kullanılmıştır²⁸⁰.

²⁷⁷ Enver Yetkili, *aynı eser*, s.277.

²⁷⁸ Kemal Çiçek, *aynı eser*, s.105.

²⁷⁹ Enver Yetkili, *aynı eser*, s.312.

²⁸⁰ aynı yer.

Limasol limanının en önemli dezavantajı dışarıdan gelecek saldırılara karşı koyacak güçlü bir savunmasının olmamasıdır. Limasol limanı, bu yüzden oldukça yoğun bir şekilde korsan saldırılarına maruz kalmış ve sürekli yağmalanmıştır. Hatta Cenevizliler Limasol limanının savunmasız olduğunu bildikleri için buradan hücum ederek kenti yağmalamışlardır²⁸¹.

Araştırmacıların verdikleri bilgiye göre Limasol, Venedik, Ceneviz ve Pisalıların alışveriş merkezi olarak kullandıkları bölgeydi. Ayrıca Limasol limanında Venediklilere ait dükkanlar, araziler ve diğer bazı mülkler bulunurdu²⁸².

Bu durum, Venediklilerin bu Limanı aktif olarak kullandığını işaret etmektedir. Osmanlı dönemine kadar Gazimağusa, ana liman olarak kullanılmış; fakat daha sonra güvenlik sebebiyle Gazimağusa Limanı kapatılmış ve Osmanlıların ana limanı Larnaka ve ikinci limanı ise Limasol olmuştur²⁸³.

Ek-17 “Limasol Limanının eski tarihli görünümü”²⁸⁴

4.5.BAF LİMANI:

Baf kentinin varlığı, çok uzun zaman öncelere dayanmaktadır. Baf bir dönem Kıbrıs'ın başkenti olmuş bir şehirdir ve zamanında günümüzdeki modern liman alanında hala kalıntılara rastlanan büyük bir liman inşa edilmiştir. Eski çağlarda Baf limanı, rüzgarlara karşı korunaklı bir limandı. Ayrıca gemi yapımı için ihtiyaç olan kerestelere kolay ulaşım sağlanıyordu²⁸⁵. Bütün bunlar sebebiyle Baf şehri ve limanı bir zamanlar çok önemliydi. Fakat M.S III.yüzyılda meydana gelen büyük depremler Baf şehrini yerle bir etmiş ve doğal olarak Kentin ve limanın önem kaybetmesine sebep olmuştur²⁸⁶.

²⁸¹ Enver Yetkili, *aynı eser*, s.319

²⁸² *aynı eser*, s.320

²⁸³ aynı yer.

²⁸⁴ Bk Ekler Tablosu, Ek 17.

²⁸⁵ Enver Yetkili, *aynı eser*, s.339.

²⁸⁶ *aynı eser*, s.338.

Felix Faber,Ortaçağ'da Ada'ya yaptığı ziyaret sonrası Baf şehri ve limanı için şunları yazmıştır:

“Baf artık bir şehir değil, harabelerin üzerinde kurulmuş sefil bir köy. Bu yüzden limanı da terk edilmiş; bizim başımıza geldiği ancak zor durumda kalanlar limana girmek zorunda kalıyorlar. Şehir depremle yerle bir olduğundan taş üstünde taş kalmamış”²⁸⁷.

Baf M.S VII.yüzyılda Arap akınları süresince tekrar stratejik önem kazanmıştır. Bizans ve Araplar arasında yapılan anlaşmalar sonucu Baf kentine Müslümanlar yerleşmeye başlamış, Baf limanı ise Müslümanlar ve deniz filoları için uğrak limanı görevi görmüştür²⁸⁸. Ayrıca Luzinyanlar döneminde Venedik'ten hareket edip Kudüs'e uğrayan hacı adayları, önce Rodos'a uğrayıp sonra Baf limanına uğruyorlardı. Ancak burada fazla oyalanmadan Limasol limanını kullanarak karaya çıkıyorlardı²⁸⁹.

Harabe olduğundan ve bu durumdan dolayı kullanılmadığından dolayı Baf limanı ticaret açısından çok önemli bir yere sahip değildi. Fakat tahıl, harup, pamuk ve şeker kamışı ihracatında kullanıldığı dönemler olmuştur. Tuzla ve Baf Limanlarından gemilere yüklenen şeker kamışı şekeri, Silifke limanında indiriliyor ve buradan kara yolu ile İstanbul'a taşınıyordu²⁹⁰.

²⁸⁷ Felix Faber, *aynı eser*, s.49.

²⁸⁸ Enver Yetkili, *aynı eser*, s.341.

²⁸⁹ *aynı eser*, s.350.

²⁹⁰ *aynı eser*, s.349.

BEŞİNCİ BÖLÜM

5. KIBRIS'TA YAŞAYAN TOPLULUKLAR

Kıbrıs farklı egemenliklerin hakimiyeti altında yaşadığı ve doğal olarak farklı dinlerin etkisinde kaldığı gibi aynı zamanda Rum, Ermeni, Yahudi, Maronit gibi toplulukların oluşturduğu bir mozaığe sahiptir²⁹¹. Ayrıca küçük gruplar olan Dominikenler, Yakubiler, Karmelitler, Nasturiler, Makedonlar, Araplar, Lombardlar, Türkler, Bulgarlar, Venedikliler gibi farklı uluslarda Kıbrıs'ta yaşamışlardır²⁹². Bu bölümde Ada'da yaşayan bu toplumların bazıları hakkında bilgi vereceğiz.

5.1.KIBRIS'TA YAŞAYAN RUMLAR:

Kıbrıs'ta Yunan dili ve kültürünün yerleşimi antik çağlara kadar dayanmaktadır²⁹³. M.Ö IV.yüzyılda Kıbrıs İskender'in egemenliğine girmişti. İskender ile birlikte Doğu Akdeniz'de Helen kültürünün etkisi artmaya başlamıştı. Bilindiği üzere Kıbrıs'ta bu Helenistik akımdan payına düşeni almıştır. Helenizm kısa bir sürede Ada'da yayılmıştır. İlk olarak Kıbrıs'a yerleşmiş olan Fenikelilerin dini gelenekleri Helenistik inanca uydurulmuştur. Böylece Fenikelilerin Baal ve Melkhart isimli Tanrıları Zeus ve Herakles olarak, ayrıca Resef ve Mikail isimli Tanrıları ise Asklepios ve Apollo olarak değişmiştir. Büyük İskender'in ölümünden sonra paylaşılan Kıbrıs üçüncü kez Mısır egemenliği altına girmiş ve İskender'in izinden giden Potelmyler Kıbrıs'ı Helenistik kültürle tanıştırmış ve Helen kültürü ile tamamen başka bir döneme girilmiştir²⁹⁴. Böylece Ada'da Helen kültürü etkisi, iyiden iyiye artmıştır. Roma dönemine kadar Ada kültürü tamamen değişmiş ve Yunan etkisi tamamıyla hakim olmuştur²⁹⁵.

²⁹¹ Hülya Yüceer, "Adana ve Kuzey Kıbrıs'ta Yer Alan Camiye Dönüştürülmüş Kilise Yapıları Üzerine Bir Karşılaştırmalı Çalışma", *Çukurova Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi Dergisi*, Adana, 2016, s. 440.

²⁹² Seyit Özkutlu, "Ortaçağ Kıbrıs'ında Dini Gruplar Arasındaki Sosyokültürel Etkileşim", *Toplumsal Tarih Dergisi*, S.256, 2015, s.69.

²⁹³ William Mallinson, *aynı eser*, s.8

²⁹⁴ Ahmet Gözlü, *aynı tez*, s.286

²⁹⁵ İsmail Şahin, *aynı makale*, s.342

Rumların kökeninin yüzyıllar öncesine dayanmasından ve kendilerini Helen olarak tanımlamasından dolayı Helen kültürünün Kıbrıs'a nasıl gelmiş olduğu ile ilgili bilgi vermek istedik. Rumların kökeni, yıllar boyunca Ada'ya hakim olan milletlerin karışımından oluşmaktadır. Nüfusun çoğu Rum olup, Yunanca konuşmaktadırlar. Ve zamanla Yunan kültürünün etkisinde kalıp, ortak bir noktada birleşmiş ve Ada'nın yerli halkı olmuşlardır. Hristiyanlığın Ortodoks mezhebine mensupturlar.²⁹⁶

5.2.KIBRIS'TA YAŞAYAN YAHUDİ TOPLULUKLARI:

Daha öncede belirtildiği gibi Kıbrıs'ta Roma Dönemi oldukça ferah geçmiştir. Ada'da ticaret hızla gelişmiş, zenginlik baş göstermiş ve refah bir hayat başlamıştır. Maddi refahın cazipliği insanları Kıbrıs'a göç etmeye teşvik etmiştir. Bu göçlerin çoğunluğu Yahudiler²⁹⁷den oluşmaktaydı. Daha öncede Ada'da bir miktar Yahudi nüfusu mevcuttu, fakat Roma döneminde Yahudi nüfusu ciddi bir artış göstermiştir²⁹⁸.

Roma döneminde Barnabas'ın çabaları sonuç vermiş ve Kıbrıs'a Hristiyanlık dini gelmiştir. Kıbrıs imparatorunun da Hristiyanlığı kabul etmesi, halkında bu dini benimsemesinde etkili olmuştu ve Ada hızlı bir biçimde kabuk değiştirmeye başlamıştı. Filistin'deki durum Ada'da da yaşanmıştı ve Hristiyanlığı ilk olarak Yahudiler benimsemişti. Bu durumdan dolayı Hristiyanlığı anlatan vaazlar, direk olarak Kıbrıs'taki Yahudilere gönderme yapıyordu. Bu durumun karşılıksız kalmadığı görülüyor ve sürekli Hristiyanlığı kabul eden Yahudilerin sayısı artıyordu. Fakat Hz. İsa'ya inanmayan Yahudiler, bu duruma tepki göstermişti²⁹⁹.

Yahudiler, Kıbrıs'ta kolaylıkla ticaret yapabilecekleri limanlara yakın yerlerde yaşıyorlardı³⁰⁰. Bu nedenle Kıbrıs'ın ticaret merkezi olan Mağusa Yahudilerin yaşadığı

²⁹⁶ Farid Mirbagheri, *aynı eser*, s. 46

²⁹⁷ “Yahudilik; Yahudilik kitabı bir dindir. Hristiyanlığın aksine dinin merkezine kutsal kitaplarını koymaktadırlar ve bu yönüyle İslam dinine benzemektedir. Yahudilere göre Musa peygamberlerin en büyüğüdür. Kutsal kitapları ise Tevrat'tır.”Ömer Faruk Harman, *Yahudilik(Kutsal Metinler ve Dini Literatür)*, *İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, c.XLIII, Ankara, 2013, s.197.

²⁹⁸ İsmail Şahin, aynı makale, s.343.

²⁹⁹ aynı yer, s.343.

³⁰⁰ İsmail Şahin, aynı makale, s.343-344.

tek yerdi³⁰¹. Böylece Kıbrıs'ın ticaretini ellerinde tutmaya çalışıyorlardı. Yahudiler, ticaretle uğraştıklarından dolayı oldukça zenginlerdi. Ticaret yoluyla bol para kazanıyorlardı ve refah yaşıyorlardı. Kıbrıs'ta yaşayan ve tek tanrı inancına sadece kendilerinin sahip olduğuna inanan Museviler kendilerini bütün kavimlerden ve diğer Yahudilerden üstün görmekteydiler³⁰².

Roma döneminde artış gösteren Yahudi nüfusu, Roma devleti için hiçte olumlu olmamıştır. 116 yılında Yahudiler, Mısır, İskenderiye ve Roma idaresine karşı ayaklanıp isyan başlatmışlardır. Bu isyan, kısa bir zamanda tüm Ada'ya yayılmış ve iki yıl sürmüştür. Bu isyan, oldukça kanlı bir iç savaş niteliği taşımaktadır. İsmail Şahin, ölü sayısının yaklaşık 240 binlere kadar çıktığını ifade etmektedir. İsmail Şahin, Yahudilerin bu isyanının 117 yılında bastırılabilmiş ve isyanın bastırılmasının ardından Roma senatosu kararıyla Yahudilerin Kıbrıs'tan bir daha geri gelmemek üzere sürüldüklerini ifade etmektedir. Bu olaydan sonra uzun bir süre, Ada'ya ayak basan herhangi bir Yahudi görüldüğü zaman hiç düşünmeden öldürüldüğü ifade edilmiştir³⁰³.

Ortaçağ boyunca birçok sebepten Kıbrıs Doğu-Batı ve Doğu-Doğu istikametindeki ticaretin mecburi uğrak noktası olmuştur. Bu yüzden Ada'ya oldukça büyük bir göç dalgası gerçekleşmiştir. Bunların arasında zengin Yahudi tüccarlarında olduğu bilinmektedir. Ticaretin geliştirilmesi için gelen Yahudi tüccarların bir kısmı Ada'ya yerleşmiş ve 1170 yılında Kıbrıs'ta oldukça yoğun bir Yahudi nüfusu kaydedilmiştir³⁰⁴.

Musevi Din Lideri Benjamin Of Tudela, 1160-1173 yılları arasında Kıbrıs'a bir seyahat yapmış ve Kıbrıs'ta Yahudi nüfusunun var olduğunu gerçeğini şu sözleriyle doğrulamıştır.

“Ada'da Musevi dinine bağlı Museviler yanında, bir de kendilerini Kaphrosein veya Cyprians diye adlandıran ve Musevi geleneklerine aykırı

³⁰¹ M.Akif Erdoğan, “Osmanlı İdaresinden Önce Kıbrıs ve Kıbrıslılar”, *Tarih ve Toplum Dergisi*, S.117, 1993, s.135.

³⁰² İsmail Şahin, aynı makale, s.343-344.

³⁰³ aynı makale, s.344.

³⁰⁴ aynı makale, s.347

davranan başka bir Musevi cemati bulunmaktadır. Bunlar, Epikür³⁰⁵ felsefesi yanlısı olduklarından, dinlerine bağlı Museviler tarafından Dışlanmışlardır. Bunlar Sabbath³⁰⁶ gecesine saygı göstermedikleri gibi, Pazarı'da kutsal saymaktadırlar”³⁰⁷.

5.3.KIBRIS'TA YAŞAYAN MARUNİ(MARONİT) TOPLULUKLARI:

Maruniler ya da Maronitler olarak bilinen topluluk, Kuzey Suriye’de yaşayan ve Hristiyan bir keşiş olan Aziz Maron’dan isimlerini almışlardır. St. Maron, çok saygı duyulan ve kendisinden dua istenen biriydi. M.S 410 yılında ölümünden sonra, anısına ithafen bir kilise dahi inşa edilmişti³⁰⁸. Maruniler, başlangıçta Maron manastırı etrafında yaşamışlar, fakat bazı sebeplerden dolayı daha sonraları Lübnan’a göç etmişlerdir³⁰⁹.

Maruniler Suriyeli ırklardı, ama yüzlerce yıldır sadece Arapça konuşuyorlardı. Ancak pek çok Süryani karakterini muhafaza etmişlerdir. Dağ bölgelerinde görgü kuralları çok basittir ve Maruniler, toprak ekmek ve sığır otlatma ya da ipek endüstrisi ile meşgullerdi; Kasabalardakiler ise ticaretle uğraşıyorlardı³¹⁰.

VIII ve XIII. yüzyıllar arasında dört ana göç ile Suriye topraklarından, Kutsal Topraklardan ve Lübnan’dan Kıbrıs’a taşınmışlardır³¹¹. Bu göç dalgalarının sebeplerini ana hatlarıyla dört başlık altında inceleyelim.

Birinci grup, VIII.yüzyılda Marunilerin yaşadığı bölgelerin İslam orduları tarafından fethi ve Jacobitler ile Bizans arasındaki Hristiyan karşıtı rekabetten dolayı Kıbrıs’a kaçarak ilk göç dalgasını başlatmıştır³¹².

³⁰⁵ “Epikür; yemek ve içkide ince zevk sahibi kimseler için bu kelime kullanılır.” Benjamin Of Tudela, “Filistin’deki ilk seyahatler M.S. 1160”, *Milat Öncesinden Günümüze Kıbrıs Tarihi Üzerine Belgeler*, (Araştırma ve Çeviri: Ata Atun), c.I,Samtay Vakfı Yayınları,Mağusa, 2005, s.28.

³⁰⁶ “Sabbath; Musevilerin kutsal dinlenme günüdür. Yıl boyunca Cuma günü gün batımından Cumartesi günü gün batımına kadar süren zamandır.” Benjamin Of Tudela, “Filistin’deki ilk seyahatler M.S. 1160”, *Milat Öncesinden Günümüze Kıbrıs Tarihi Üzerine Belgeler*, s.29.

³⁰⁷ aynı eser, s.28-29.

³⁰⁸ Areti Demosthenous, “The Maronites Of Cyprus: From Ethnicism To Transnationalism”, *Gamer*, S.1, 2012, s.62.

³⁰⁹ Munir Yıldırım, “Kıbrıs Maruni Topluluğu”,*Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2013, s.2.

³¹⁰ Areti Demosthenous, aynı makale, s.64

³¹¹ aynı makale, s.63.

İkinci göç M.S.938'de Marunilerin kurduğu St.Maron'un manastırının tahrip edilmesi sonucu Kıbrıs'a taşınmalarıyla yaşanmıştır. Aynı dönemde Marunilerin manastırları da tahrip edilen yerden Lübnan'ın bir köşesine taşındığı bilinmektedir. Bu arada Kıbrıs'a göç eden Maruni toplulukları Lübnan'daki asıl dini topluluklar ile ilişkilerine devam etmişler ve Luzinyan dönemine kadar bir şekilde Kıbrıs'ta varlıklarını sürdürmüşlerdir. Luzinyan döneminde daha farklı yaşamışlardır³¹³.

Marunilerin üçüncü göç dalgaları, M.S XII.yüzyılda Luzinyan kralının Ada'yı satın almasıyla gerçekleşmiştir. Daha öncede belirtildiği gibi Luzinyan hanedanlığı döneminde Katoliklere öncelik verilmiş Papa himayesinde Kıbrıs Katolik kilisesi ve Katolik piskoposlukları kurulmuştur. Bu dönemde vatanlarından kopup göç dalgasıyla Kıbrıs'a gelen Maruniler Kıbrıs'a yerleştirilmiştir. Bu dönem, Maruniler için parlak bir yıl olarak değerlendirilebilir. Çünkü Luzinyan döneminde onlara oldukça fazla ayrıcalık verilmiştir³¹⁴.

Bundan sonra XII.yüzyılın sonuna kadar Kıbrıs'ta Maronit kaydı bulunmamaktadır. Kıbrıs'a dördüncü ve son göç XII.yüzyılın sonunda Suriye'den gelmiştir. Maronitlerin daha çok kasabalara değil Lefkoşa'nın kuzeyindeki dağlarda yerleştikleri ifade edilmiştir. Baş merkezlerinin Karpaz'da olduğu ve daha çok izlerine orda rastlandığı belirtilmektedir³¹⁵.

Kıbrıs'taki Maruni topluluklarının en belirgin olduğu dönem Katolik olan Luzinyanlar dönemidir. Bunun sebebi Maruniler ve Haçlılar arasındaki dostluk olarak gösterilebilir³¹⁶. Memlukler döneminde Suriye ve Lübnan Haçlı idaresindeyken Marunilerde genel olarak Kuzey Lübnan'da varlıklarını devam ettiriyorlardı. Bu bölge, Haçlılar için önemli bir rol oynuyordu. Marunilerinde bölgedeki sayıları oldukça fazla olduğu düşünüldüğünde Haçlılar, menfaatleri gereği Lübnan Marunileri ile iyi ilişkiler

³¹² Areti Demosthenous, aynı makale, s.63.

³¹³ Munir Yıldırım, aynı makale, s.3

³¹⁴ aynı yer.

³¹⁵ George Hill, *AHistory Of Cyprus, Volume 2: the Frankish Period 1192-1432*, Volume II, Cambridge University Press, Newyork, 2010, s.3.

³¹⁶ Munir Yıldırım, aynı makale, s.4.

içerisindeydi. Maruniler, Haçlılara her türlü hizmeti sunmuşlardır. Suriye'deki haçlı idaresinin devamı boyunca Maruniler ve Frenkler hep iyi ilişkiler içerisinde olmuşlardır³¹⁷. Bu yüzden Luzinyanlar döneminde diğer azınlıklardan daha fazla ayrıcalık Marunilere verilmiştir³¹⁸.

Marunilerin nüfusunun bir zamanlar 180.000 olduğu tahmin edilmektedir. Fakat Luzinyanlar dönemine gelene kadar nüfusları 7000 ya da 8000 olarak bilinmektedir. Maronitler ile bağlantılı olan ve geleneklerini orada devam ettirdikleri bilinen en ilginç yapı Mağusa'daki XIV.yüzyıldan kalma St.Anne Kilisesi'dir³¹⁹.

5.4.KIBRIS'TA YAŞAYAN ERMENİLER:

Ali Efdal Özkul, Ermenilerin de Yahudiler gibi ticaretle yoğun bir şekilde uğraştıklarını ve bu sebeple Akdeniz ticaretinde ve özellikle Doğu Akdeniz ticaretinde önemli bir rol üstlenen Kıbrıs adasında Ermenilerin varlığının olmayacağına imkansız olduğunu ifade etmektedir³²⁰.

Ermenilerin Kıbrıs ile ilişkilerine baktığımızda tarihleri VI.yüzyıla yani Bizans dönemine kadar dayanmaktadır. Yani diğer bir deyişle Ermenilerin VI.yüzyıldan itibaren Kıbrıs'ta var oldukları bilinmektedir. Ulvi Keser M.S 578 yılında nerdeyse 3.350 savaş esiri Ermeni'nin Anadolu bölgesinden sürgün yoluyla Kıbrıs'a geldiklerini ve burada yaşamaya başladıklarını ifade etmektedir. Bu göçün ardından diğer göç dalgaları başlamış ve ikinci Ermeni göçü Bizans imparatorunun emriyle Kıbrıs'a gerçekleşmiştir. Bütün bu göçlere ek olarak M.S 395-1191 yılları arasında yapılan Ermeni göçleri sebebiyle Kıbrıs'ta bir Ermeni nüfusu oluşmuştur. Anlaşılacağı üzere Ermenilerin göç furyası VII,VIII, X ve XII.yüzyıllarda sürekli olarak bir artış göstererek

³¹⁷ Ramazan Işık, "Marunilerin Memlükler Döneminde Fransisken Misyoner Rahiplerin Katolikleştirme Faaliyetleri", *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, c. IX, Sivas, 2005, s.203-204.

³¹⁸ Munir Yıldırım, aynı makale, s.4.

³¹⁹ George Hill, *aynı eser*, s.4.

³²⁰ Ali Efdal Özkul, "Osmanlı İdaresinde Kıbrıs'ta Ermeni Toplumunu ve Faaliyetleri", *Yeni Türkiye*, 2014, s.1.

devam etmiştir. Bu arada Ada'da Ermeni Piskoposlukları açılmaya başlamıştır. Adadaki ilk Ermeni Piskoposluğu 973 yılında Lefkoşa'da, ikincisi ise Mağusa'da açılmıştır³²¹.

Hill, Isaac Comnenus ve Aslan Yürekli Richard arasındaki mücadelede Isaac'ın ordusunda Ermeni askerlerin olduğunu ve Richard'a karşı savaştıklarını ifade etmektedir³²². Bu durum, Kıbrıs'ta Ermenilerin varlığına kanıt olarak gösterilebilir.

XIV.yüzyılın ilk yarısında Kilikya Ermenileri ile Kıbrıs Ermenileri arasında sıkı bir ilişki olduğu ve bu sebeple Kıbrıs Ermenilerinin kökeninin Kilikya, Suriye ve İran Ermenilerine dayandığı belirtilmektedir³²³. 1136 yılında Kilikya bölgesine Arap saldırılarının yapılması oradaki Ermeni nüfusunun Kıbrıs, Rodos, Girit ve İzmir gibi bölgelere göç etmesine sebep olmuştur. Özellikle XII-XV.yüzyıllar arasında Ada'ya yapılan Ermeni göçleri, Luzinyanlar döneminde Adadaki Ermeni nüfusunda bir patlama yaşanmasına sebep olmuştur. Bu yıllarda Ermeniler, Lefkoşa ve Mağusa'da daha önce kurulan piskoposluklarının vasıtasıyla dini inançları sekteye uğramadan devam etme şansı elde etmişlerdir. Ayrıca Ulvi Keser, Ermenilerin Ada'daki varlığının öyle azımsanmayacak derecede olduğunu anlatmak için Ermenilerin 1375 yılında Armenokhori, Kornokypos, Platini ve Apatarikos gibi nüfusu tamamen Ermenilerden oluşan bu köylerde yaşadıklarını ifade etmiştir³²⁴.

Luzinyanlar döneminde Ada'da bir Ermeni nüfusu patlaması yaşandığını belirtmiştik. Haçlıların doğudaki en büyük destekçilerinin Ermeniler olduğu ifade edilmektedir. Bu sebeple aralarında ticari ve askeri ilişkiler oldukça gelişmiştir. İsmail Şahin, Kıbrıs'ın Guy De Lusignan'ın eline geçmesinin ardından çok sayıda Kilikya Ermenisini Ada'ya davet ettiğini ve bu davetin karşılık gördüğünü belirtmiştir³²⁵. Luzinyanlar döneminde Lefkoşa'da bir Ermeni mahallesi bulunduğu ve şehrin nüfusunun bir kısmının Ermenilerden oluştuğu belirtilmiştir³²⁶. Ayrıca gezginlerin

³²¹ Ulvi Keser, "Kıbrıs'ta Ermeni Toplumuna Kesitsel Bir Bakış: 1915-1963", *Tesam Akademi Dergisi*, 2015, s.52.

³²² George Hill, *aynı eser*, s.2

³²³ Ali Efdal Özkul, "Osmanlı İdaresinde Kıbrıs'ta Ermeni...", s.2

³²⁴ Ulvi Keser, *aynı makale*, s.52

³²⁵ İsmail Şahin, *aynı makale*, s.347

³²⁶ Ali Efdal Özkul, "Osmanlı İdaresinde Kıbrıs'ta Ermeni...", s.1

Ada'ya yaptıkları geziler sonucu verdikleri bilgiler arasında Ada'da Ermenilere ait kiliselerinde olduğu ifade edilmektedir³²⁷.

Venedik idaresine gelindiğinde Kıbrıs'ta Ermeniler, Rumlar ve Maronitler gibi topluluklar baskı yoluyla zorla Yunanlaştırılmışlar ve Ada'nın Kormakitis, Aromatos, Aya Marina ve Karpasya gibi belirli köylerinde köle hayatı yaşamışlardır. Ada'nın Osmanlılar tarafından fethedilmesiyle bütün köle konumunda olan topluluklar ve Ermeniler rahata kavuşmuşlardır ve bu durum, İngiliz idaresine kadar devam etmiştir³²⁸.

Ada'da yaşayan Yahudi, Maruni, Ermeni, Rum gibi topluluklardan uzun uzadıya bahsettik. Fakat daha öncede belirttiğimiz gibi Ada'da bunlardan farklı başka topluluklarda yaşamaktaydı. Michael J.K. Walsh, Kıbrıs'ta Yakubilerinde bulunduğunu ve bunların sünnet edilip, vaftizlerinin Rum ayiniyle gerçekleştiğini belirtmektedir. Ayrıca Kıbrıs'da bulunan Gürcüler ve Marunilerinde ayinlerini Yunanca yaptıklarını eklemiştir. Bunların yanında Ada'da Nasturiler isimli dini topluluklarında yaşadığı ifade ediliyor. Nasturiler, İsa'nın sadece herhangi bir insan olduğunu düşündükleri için inançsız olarak tanımlanıyorlardı. Ayrıca bu topluluk dini törenlerde Yunanca kullanıyor olmalarına rağmen Nasturilerin kendilerine ait dini törenleri bulunmaktadır. Bu toplulukların arasında olan Ruslar, Moğollar, Kıpçaklar, Macarlar, Tatarlar ve Yahudilerin Ortaçağ Kıbrıs'ında genellikle köle olarak yaşadıkları belirtilmektedir³²⁹.

5.5. KIBRIS'TA DİNİ YAPILANMA:

Kıbrıs, değişik uygarlık ve devletlerin izlerini taşıdığı için, farklı dinlere de ev sahipliği yapmıştır. Ortaçağ dini yapılanmasına baktığımızda biraz geçmişe gidip Roma dönemini hatırlamak gerekmektedir. Roma döneminde Aziz Paul ve Barnabas'ın Ada'da Hristiyanlığı yayma girişimleri sonuç vermiş ve o dönemde Kıbrıs imparatoru Hristiyanlığı kabul etmiştir. Şunu da belirtmeliyiz ki Kıbrıs'ta Hristiyanlığa ilk ilgi

³²⁷ M.Akif Erdoğan, "Kıbrıs Ermenileri Üzerine Notlar", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, c.XVII, S.1, 2002, s.2.

³²⁸ Ulvi Keser, aynı makale, s.52

³²⁹ Michael J.K. Walsh, "Ortaçağ Mağusa'sında Duvar Resimleri, Yazmalar ve Çok Kültürlülük", s.87

duyan ve bu dini kabul edenler Yahudiler olmuştur. O dönemde her ne kadar Hıristiyanlığın yayılmasının önü kesilmek istense de buna engel olunamamıştır. Hatta bu sebeple Hıristiyanlığa hizmet eden Barnabas öldürülmüştür; ama yine de Hristiyanlık büyük alanda yayılma göstermiştir³³⁰.

Zamanla halk da bu dinin etkisinde kalmış ve Hristiyanlık çok uzun yıllar Kıbrıs'ın resmi dini olmuştur. Hristiyanlığın kabulü ile daha önce Ada'da oldukça yoğun bir şekilde benimsenen Pagan inancı yerini tamamen Hristiyanlığa bırakmıştır. Pagan tapınakları ve diğer kutsal sayılan yapılar yıkılıp yerlerine kilise ve manastırlar inşa edilmiştir³³¹. Hristiyanlık inancı Bizans hükümdarı Constantin'in Hristiyanlığı resmi din ilan etmesiyle Ada'ya tamamen hakim olmuştur. Konstantin din adamlarına ayrıcalıklar ve dokunulmazlıklar bahşetmiştir. Bizans dönemiyle Ada'da putperestlik yasaklanmış ve birçok putperest tapınağı da yıkılmıştır. Ayrıca birçok tapınak kapatılarak kiliseye dönüştürülmüştür³³².

M.S 649 yılına gelindiğinde İslam ordularının Ada'yı fethetmesiyle tabi ki Kıbrıs'ta İslamiyet'in yayılmaya başladığı ifade edilmektedir. Fakat bu durum çok uzun sürmemiş ve Ada tekrar Bizans egemenliğine geçmiştir³³³. Bizans dönemine baktığımızda Hristiyanlığın mezheplerinden olan Ortodoks Kilisesi Luzinyanlar dönemine kadar Ada'daki en baskın Kilise durumundaydı³³⁴.

Luzinyan ve Venedik döneminde Ortodoks Kilisesinin konumu biraz değişmiştir. Aslında Luzinyan ve Venediklilerin Katolik olması, bu sonucu doğurmuştur. Luzinyanlar döneminde Kıbrıs'ta Ortodoks ve Katolikler arasında çatışmalar baş göstermiştir. Katolik olan Luzinyanlar, Ortodoks Kilisesinin gelişmesine engel olmuştur. O dönemde Katolikler, daha üstün tutulmuş onlara ayrıcalıklı davranılmış ve Ortodokslar, ikinci sınıf muamelesi görmüştür. Osmanlının fethine kadar

³³⁰ İsmail Şahin, aynı makale, s.343

³³¹ Hülya Yüceer, aynı makale, s.440

³³² İsmail Şahin, aynı makale, s.344

³³³ Hülya Yüceer, aynı makale, s.439

³³⁴ aynı makale, s.440

bu durum böyle devam etmiş; fakat Osmanlılar egemenliğine gelindiğinde Ortodoks Kilisesi yeniden kurulmuştur³³⁵.

Kıbrıs'ta Latin kilisesinin kurulması, Luzinyanlar'ın dini ve politik gücünün bir sonucudur. Luzinyan döneminin en önemli şehirleri, Mağusa ve başkent Lefkoşa idi. Lefkoşa ruhban sınıfının ikamet ettiği bir yerdi. Ayrıca Lefkoşa, Katolikler açısından politik sebeplerle çok önemliydi. Ortaçağ döneminde neredeyse bir ya da iki topluluk dışındaki tüm dini gruplar Mağusa ve Lefkoşa şehirlerinde yerleşmişlerdir. Mağusa'yı ziyaret eden keşişler burada birçok farklı mezhepten insanın yaşadığını ve her mezhebin kendine ait bir kilisesi olduğunu ifade etmişlerdir. Ayrıca keşişler, Yakubilerin Rum Ortodoks adetlerine göre vaftiz edildiğini ve Ermenilerin de gerçek bir Hristiyan gibi ibadet edip, kilise ayinlerini Ortodoks Rumlar gibi yaptıklarını belirtmişlerdir³³⁶.

O dönemde Lefkoşa ve Mağusa'da kurulan manastır ve katedraller, bu şehirlerin Katolikler için ne kadar önemli olduğunu kanıtlar. Daha öncede belirttiğimiz gibi Luzinyanlar döneminde Guy De Lusignan'ın ölümünden sonra kardeşi Amaury'nin başa geçmesi sonrası Katolikler, farklı bir statü elde etmiş ve Ortodokslar geri plana itilmişti. Her ne kadar böyle bir durum, baş gösterse de birçok dini grup birlikte yaşamıştır.

Ayrıca her ne kadar Katolikler ve Ortodokslar, Ortaçağ Kıbrıs'ında birbirleriyle çekişme içinde gibi gözükseler de dini gruplar arasındaki etkileşim XV. yüzyılın sonuna kadar devam etmiştir. Latin kilisesi, Ortodokslar ve Katolikler arasında bir kavga çıkarmaya çalışsa da çoğu zaman Katolik ve Ortodokslar arasında kültürel alışveriş ve sosyal yardımlaşma gün yüzüne çıkıyordu. Zaten çoğu dini grubun Mağusa ve Lefkoşa'da toplanması aralarındaki kültür, ticari ve sosyal ilişkilerin farklı boyutlara ulaşmasının engellenemez olduğunu kanıtlar³³⁷.

Ayrıca kilisenin yasaklarına rağmen Latin Rahiplerin Ortodoks kadınlarla evlendiği ifade edilmektedir. XIV.yüzyılda Kilise, bu tür evlilikleri yasaklamış ve hatta

³³⁵ Hülya Yüceer, aynı makale, s.440.

³³⁶ Seyit Özkutlu, aynı makale, s.69.

³³⁷ aynı makale, s.70.

bu şekilde evlilik yapanların en ağır şekilde cezalandırılacağını ve böyle çiftleri kutsayan Rahiplerinde aforoz edileceğini belirtmiştir. Fakat her ne kadar o dönemde Kilise çok otoriter gibi gözükse de aslında işin özü öyle değildi. Tüm yasaklara rağmen Latin rahipler Kilise'yi hiçe sayıp Ortodoks kadınlarla evleniyorlar ve hatta Kilise'nin yasakladığı başka şeyleri de yapıyorlardı³³⁸. O dönemde kilise tarafından Rahiplerin kumar oynaması, ticaret yapması yasaklanmıştır. Fakat belgeler Rahiplerin gizlice kumar oynadığını, yasadışı ticari faaliyetlerde bulduklarını göstermektedir³³⁹. Bütün bu yapılanlar ve keşiflerin ifadeleri aslında Latin Kilisesinin otoritesini kurmadığının kanıtıdır.

Her ne kadar Luzinyanlar ve Venedik dönemi boyunca Kıbrıs'ta yaşayan Katolik ve Ortodokslara farklı muamele yapılsa da bu durum Osmanlı'nın Ada'yı fethine kadar sürmüştür. Osmanlı döneminde bütün dini topluluklar ve gayrimüslim halk, her bakımdan serbestçe yaşamıştır. Bütün dini topluluklar kendi dinlerinde ibadet etmişler ve kendi ayinlerine göre yemin etme hakkını elde etmişlerdir. Ayrıca Osmanlı dönemi boyunca Ada'da yaşayan gayrimüslim halka İslamiyeti seçmeleri konusunda baskı yapılmamış herkes kendi dinini yaşamıştır³⁴⁰.

Kıbrıs'ta yapılan ve daha önce bahsettiğimiz manastırlar, katedraller, kiliseler Ada'daki dini yapılanmanın ne kadar yoğun olduğunu en büyük kanıtıdır.

³³⁸ Seyit Özkutlu, aynı makale, s.71.

³³⁹ aynı makale, s.71-72.

³⁴⁰ Ali Efdal Özkul, "Osmanlı İdaresinde Kıbrıs Adasındaki İslamiyet'e Geçmede (ihtida) Kadınların Durumu", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, V.3, 2010, s.221.

ALTINCI BÖLÜM

6. KIBRIS'TA SOSYO-KÜLTÜREL VE EKONOMİK HAYAT

6.1. SOSYAL VE KÜLTÜREL YAŞAM

Ada'nın zengin bir yapısı olduğu, stratejik bakımdan önemli olduğu Doğu Akdeniz ve Akdeniz ticareti bakımından çok önemli bir noktada olduğu ve bu yüzden birçok uygarlığın ve devletin hedef noktası olduğundan çok kez bahsettik. Ayrıca şehirlerinden, limanlarından, mimari yapılardan ve birçok konudan bahsetmiş bulunmaktayız. Bütün bunların yanında Kıbrıs'ın ne denli önemli olduğunu anlayabilmek için Ada'da yaşayan kralların, halkın günlük yaşamlarından, sosyal ve kültürel aktivitelerinden ve Ada'nın ekonomisinden bahsetmek önemli bir ayrıntıdır.

J.De Verona, 1335 yılında Ada'ya yaptığı seyahat sonucunda Kıbrıs'ın hava koşulları hakkında Ada'nın çok sıcak olduğu, burada insanların yaşamasının çok zor olduğu, hiç kimsenin gündüzleri dışarı çıkamadığı bilgilerini vermiştir³⁴¹. Kıbrıs'taki bir diğer sorun ise kötü havaya maruz kalınmasıydı. Martoni, Ada'ya yaptığı gezi sonrası Ada'nın havasının çok kötü olduğundan, yılın her mevsiminde hastalık sebebiyle ölüm oranlarının fazla olduğundan bahsetmektedir. Çeşitli milletlerden insanlar gerek ticaret gerek göç ve daha bir sürü sebepten Kıbrıs'a geldikleri için hastalıkları da beraberlerinde getirmektedirler. Buna Ada'nın kötü hava koşulları da eklenince Martoni dehşete düştüğünü belirtmiştir. Ek olarak Kıbrıs'a geldiği ilk ayda Cenevizli bir kumandanın ve birçok insanın ölmesi Martoni'yi korkutmuştur³⁴².

Ayrıca 1349 yılında genel olarak meydana gelen Veba salgını Kıbrıs'ı da büyük ölçüde etkilemiş, birçok ölüm meydana gelmiş ve bu ölümler nedeniyle Frank nüfusu büyük kayıplar verip oldukça azalmıştır. Bu veba salgını ve kötü hava koşulları sadece

³⁴¹ J.De Verona, *Excerpta Cypria Kıbrıs Yazıları M.S 23- 1866*, (Çeviren ve Tekrar Yazan: Claude Delaval Cobham) ,Galeri Kültür Yayınları, Lefkoşa, 2014, s. 21.

³⁴² Martoni, *aynı eser*,s.26.

insanların ölümüne sebep olmamış aynı zamanda ticareti de durma noktasına gelmiştir³⁴³.

Kıbrıs'ın bu kötü havasının sebeplerinden birinin Kıbrıs'ta oldukça fazla bulunan hayat kadınları olduğu belirtiliyor³⁴⁴.M.Akif Erdoğan, Kıbrıslı erkeklerin ve kadınların cinselliğe ve şehvete çok düşkün olduklarından bahsetmektedir. Bunun sebebinin aşk ve güzellik tanrıçası Venüs'ün ahlakı bir kenara bırakması olarak ifade edilmektedir³⁴⁵.

Sylbius Piccolomini Kıbrıs'ın hayat kadınları hakkında şunları söylemiştir:

*“Kıbrıs kadınları ziyadesiyle şehvet düşkünüdür. Kıbrıs Venüs'ün kutsal yeri olduğu için, Kıbrıslı kadınlar kendilerini Ada'ya gelen yabancı denizcilere sunmaya alışkanlık haline getirmişti.”*³⁴⁶.

J.Maundeville, Kıbrıs'ta lordlarda dahil herkesin Salonlarında toprağı diz boyu kazdıklarını ve buraya çöküp yerde yemek yediklerini ifade ediyor. Bunun nedeni havanın çok sıcak olmasından dolayı serinlik sağlaması olarak gösteriliyor. Fakat bu dönemde masa yok diyemeyiz çünkü büyük ziyafetlerde ve yabancıları ağırlarken yemekler masada yenilmektedir. Yerde yemenin sadece Kıbrıs'ta yaşayanların bir tercihi olduğu ifade edilmektedir³⁴⁷.

Ada'da et fazla miktarda bulunmaktaydı, fakat kötü hava koşullarından dolayı bu etler, sağlıksız ve kalitesizdi. Ayrıca sağlıksız hava koşulları yüzünden yüzleri kanlı canlı olan hayvana rastlamak imkansızlaşmıştır. Her yıl Kıbrıs'ta çekirge istilası yaşandığı ifade edilmektedir. Bu çekirgeler toplu halde Ada'ya saldırıda bulunuyorlardı ve bu saldırılar sonucunda büyük kuraklık ve ölümler baş gösteriyordu³⁴⁸.

³⁴³ William Stubbs, *aynı eser*, s.56-57.

³⁴⁴ Martoni, *aynı eser*, s.28.

³⁴⁵ M.Akif Erdoğan, “Osmanlı İdaresinden Önce Kıbrıs ve Kıbrıslılar”, *Tarih ve Toplum Dergisi*, S.117, 1993, s.134.

³⁴⁶ Ronald C. Jennings, “Pilgrims View The Women Of The Island Of Venus”, *Balkan Studies*, Selanik, 1989, s.213.

³⁴⁷ J.Maundeville, *aynı eser*, s.25

³⁴⁸ F.Suriano, *aynı eser*, s.53

Adanın nüfusu, maruz kaldığı istilalar ve yağmalardan dolayı oldukça azdır ayrıca Kıbrıs halkı tembeldir. Yaz mevsiminde yakıcı güneş sebebiyle çalışmalarını ve seyahatlerini gece yapmaktadırlar. Kışın pamuktan yapılan, yazın sansar, tilki ve koyun derilerinden yapılmış kıyafet giymektedirler. Ada halkı sıcak havaya alıştığı için soğuk hava gördüklerinde hemen hasta olabiliyorlardı³⁴⁹.

Kıbrıs, çok kültürlü olduğu için farklı dillerin konuşulduğu bir yerdi. Ada halkı Frenk dilinin yanında daha çok Grekçe konuşmaktaydı. Hatta Grekçe ağıtlar yaktıkları da ifade edilir³⁵⁰.

6.1.1. Kıbrıs'ta Kadınların Giyim Kuşamları:

Ada'da özellikle Mağusa ve Lefkoşa şehirlerinde yaşayan kadınlardan bahsedilmektedir. Bu kadınların tümünün yüzlerinin neredeyse hiç gözümediği kara çarşafı örtüldüğü ifade edilmektedir. Bu kara çarşafı örtünmenin sebebi Akka ve Suriye'nin şehirlerinin kaybedilmesi sonucu acı çekmeleri ve yas tutmaları olarak gösterilmektedir. Zaten özellikle Mağusa şehrine göç edenlerin çoğu Akka göçmenlerinden oluşmaktadır³⁵¹.

6.1.2. Engadi Bağları:

Bu bağların dünyada eşi benzeri olmadığı ifade edilmektedir. Bu bağlar Baf şehrinin yüksek yerlerinde bulunmaktadır. Bağların her tarafı yüksek kayalarla çevriliydi. Bu bağlarda farklı türden salkımlar bulunmaktadır. Bu salkımların bir kısmı erik büyüklüğünde, bir kısmı ise bezelye kadar küçüktür. Ayrıca salkımların bazıları çekirdeksiz ama hepsinin şeffaf olduğu bilinmektedir³⁵².

L.Von Suchen, bu bağların Tapınakçılara ait olduğunu ve esir olarak alınan yüzden fazla Saracen'in bakım ve temizlik işlerinde çalıştırıldığını ifade etmektedir.

³⁴⁹ F.Suriano, *aynı eser*, s.53.

³⁵⁰ J.De Verona, *aynı eser*, s.21.

³⁵¹ Martoni, *aynı eser*, s.28.

³⁵² L.Von Suchen, *aynı eser*, s.22.

Ayrıca Limasol şehrinde de küçük Engadi bağları adıyla bilinen çeşitli asmaların yetiştirildiği bir üzüm bağından daha bahsedilmektedir. Bu bağların hem uzun asmalarının olmadığı hem de fazla meyve vermediği ifade edilmektedir³⁵³. Büyük olasılıkla bu sebepten bu bağlara küçük Engadi Bağları ismi verilmiştir.

6.1.3. Kıbrıs'ın Şarapları Üzerine:

“Dünya’da Kıbrıslılar kadar iyi içkici bulunmaz.”

L.Von Suchen³⁵⁴

Meşhur üzüm bağlarından bahsetmişken Dünyaca ünlü şaraplarından bahsetmemek olmazdı. Kıbrıs'ta üretilen ve ismi 'Marea' olarak bilinen bir şarap türü bulunmaktadır. Bu şarap, kesinlikle sek içilmemektedir. Eğer şarap sek içilirse insanlar için oldukça zararlı sonuçlar doğurabildiği ve hatta iç organlara zarar verdiği ifade edilmektedir. Şarabın içilme şekli bir bardak şaraba dört bardak su katmak şeklindedir³⁵⁵. Bu durum şarabın ne kadar sert olduğunu kanıtlamaktadır. Bu kadar sert olmasına rağmen Kıbrıs'takilerin şarabı aç karnına içmeyi sevdikleri belirtilmektedir³⁵⁶.

Kıbrıs'ın şarapları o kadar ünlüdür ki J. Maundeville insanların sadece şarapları için bile Kıbrıs'a gelmek istediklerini ifade etmektedir. Bu ünlü şarapların önce renginin kırmızı olduğu sonra beyaza dönüştüğü belirtilmektedir. Ayrıca bu şarapların güzel kokulu olduğundan da bahsedilmektedir³⁵⁷. Kıbrıs'ta özellikle ekmek ve şarap oldukça bol bulunmaktadır. Bu şarapların güzel kokusunun yanında tatlı olduğu da bilinmektedir. O dönemde fiçılar bulunmadığından bu şaraplar, büyük kavanozlarda muhafaza edilmekteydi³⁵⁸.

³⁵³ L.Von Suchen, *aynı eser*, s.23.

³⁵⁴ *aynı eser*, s.24.

³⁵⁵ J.De Verona, *aynı eser*, s.21.

³⁵⁶ L.Von Suchen, *aynı eser*, s.24.

³⁵⁷ John Maundeville, “Yolculuk ve Seyahat Olay M.S.1322, Yazım M.S.1356”, *Milat Öncesinden Günümüze Kıbrıs Tarihi Üzerine Belgeler*, (Araştırma ve Çeviri: Ata Atun), c.I, Samtay Vakfı Yayınları, Mağusa, 2005, s.110.

³⁵⁸ Martoni, *aynı eser*, s.30.

M. Akif Erdoğan, Hristiyan hacıların Kıbrıslılar hakkında hiç iyi şeyler düşünmediğini, Kıbrıslıların şarap, fuhuş, şehvet ve zenginlik gibi dünya nimetleri için her şeyi yapabileceklerini belirtmiştir. Hemen her hacı ve daha doğrusu tüm dünya Kıbrıs'ın şaraplarından bahsetmekteydi. İklim ve şarabın insanları rehavete ittiği belirtiliyor. Kıbrıs'ın şaraplarının ününün tüm dünyaya yayılmış olduğu gibi Müslüman Dünyası'nın da ilgisini çektiği ve hatta Osmanlı sultanı II.Selim'in Kıbrıs'ı şaraplarının lezzetinden dolayı fethettiği varsayımı yıllarca dilden dile dolaşmıştır³⁵⁹.

Kıbrıs'ın şaraplarıyla ilgili diğer bir ayrıntı da şarabın tarımsal üretimin önemli bir ögesi olmasıdır. Kıbrıs'taki Cenevizliler 1300'lü yılların başında, ticari bir yatırım olarak şarap satın almak için Limasol'a geliyorlardı. Yani Kıbrıs'tan şarap ihraç ediliyordu³⁶⁰.

6.1.4. Kıbrıs'ta Avcılık:

Kıbrıs'ta özellikle Luzinyanlar döneminde avcılık önemli bir aktiviteydi. Bu dönemde avlarının peşinden koşabilen hayvanlar çok değerliydi. Ayrıca avlarının peşinden koşan ve Türkiye'den ithal edilen tazı gibi çeşitli hayvanlarda kullanılmaktaydı. Kıbrıs'ta avcılığın en çok tazılar ve şahinlerle yapıldığı ifade edilmektedir. Ayrıca farklı şahin türleri bulunmaktadır. Bu şahinlerin kaybolmaması çok önemliydi. Kaybolmaları halinde bulanların geri getirmeleri isteniyordu. Getirmeyenler ve alıkoyanlar için çeşitli cezalar vardı³⁶¹.

Kıbrıs'ta Kralın, başrahiplerin, prens ve soyluların nerdeyse her gün mızraklı oyun ve turnuvalara katıldıkları ama özellikle ava çıktıkları bilinmektedir. L.Von Suchen, Kıbrıs'ta hiçbir yerde bulunmayan Muflon isimli vahşi koçlar olduğunu ifade eder. Bu hayvanların ancak leoparlara benzeyen Papyons³⁶² isimli hayvanlarla yakalanabildiklerini çok hızlı koştukları için başka hiçbir şekilde yakalanamayacaklarını

³⁵⁹ M.Akif Erdoğan, "Osmanlı İdaresinden...", s.134,

³⁶⁰ Nicholas Coureas, *Cyprus...*, s.106.

³⁶¹ Nicholas Coureas, "Lusignan Ve Venedik Dönemlerinde Kıbrıs'ta Avcılık (1192-1570)", (Çev:Kaan Üçsu), *Toplumsal Tarih Dergisi*, S.256, 2015, s. 74.

³⁶² "Papyons: Leopardan daha küçük olduğu düşünülen bir tür. Çita olduğu düşünülüyor." J. Maundeville, *aynı eser*, s.25.

belirtmiştir³⁶³. Muflonun yanında Kıbrıslılar, keklik, yaban tavşanı ve diğer hayvanları da avlamışlardır³⁶⁴.

Ek-18 “Muflon ismi verilen koç türü.”³⁶⁵

Kıbrıs'ta ava çıkan kişilerin bütün ayı çadırlarda geçirdikleri, avlanmaları esnasında orman ve dağlarda çadır kurarak konakladıkları ifade edilmektedir. Avcıların yiyecek-içecek ve tüm gerekli eşyalarını develer ve diğer yük hayvanları taşımaktadır³⁶⁶.

L.Von Suchen, Kıbrıs halkı için avcılığın ne kadar önemli olduğunu şu sözleriyle anlatmaktadır:

“Kıbrıs'taki prensler, soylular, baronlar, şövalyeler dünyanın en zenginleridir. Elde avuçta ne varsa av partilerine harcarlar. Beş yüzden fazla tazısı olan ve her iki köpeğe; köpekleri gezdirip, besleyen, banyo yaptıran, parfüm süren bir bakıcının düştüğü Japhe Kontu'nu tanıyorum; yani köpeklere orada iyi bakılıyor olmalı. Bazı soylu ve şövalyeler biliyorum ki bulundurdıkları avcı ve şahin bakıcılarından çok daha az maliyete iki yüz silahlı adam besleyip barındırabilirlerdi”³⁶⁷.

6.1.5. Ortaçağ Kıbrıs'ında Kölelik:

Aslında köleliğin temeli eski çağ toplumlarına kadar dayanmaktadır. Eski çağ toplumlarında köleler sayesinde pek çok iş yapıldığı için kölelerin önemli bir yeri vardı. Köleliğin, Mısır, Yunan, Roma, Fenike gibi uygarlıklarda yaygın olduğu biliniyordu. Ama kölelik, sadece bu uygarlıklarla sınırlı olmayıp, diğer uygarlıklarda da

³⁶³ L.Von Suchen, *aynı eser*, s.24.

³⁶⁴ Nicholas Coureas, “Lusignan...”, s.76.

³⁶⁵ Bk Ekler Tablosu, Ek 18.

³⁶⁶ L.Von Suchen, *aynı eser*, s.24.

³⁶⁷ aynı yer.

görülmekteydi³⁶⁸. Fakat bu durum eski çağlarla sınırlı kalmamıştır, Ortaçağlar'da da kölelik anlayışı hakimdir ve XIX.yüzyıla kadar devam etmiştir³⁶⁹.

Akdeniz, köle ticaretinde oldukça aktif rol oynamıştır. Ortaçağ döneminde Akdeniz'de ticari üstünlüğe hakim olan Cenevizliler, Venedikliler ve Pisalı tüccar ve korsanlar ticarete olduğu gibi köle ticaretini de ellerinde tutuyorlardı. Köleler İstanbul ve Ege adaları kullanılarak Akdeniz limanlarına taşınmıyorlar ve Akka, Sicilya, Cenova, Venedik gibi yerlerde pazarlanıyorlardı. Akdeniz'de böylesine köle ticareti yapılıyorken bütün Ceneviz, Venedik ve diğer tüccarların özellikle ticarete uğrak noktası olan Kıbrıs'ta köle ticaretinin olmaması düşünülemezdi³⁷⁰.

Akdeniz ve Adaları, Ortaçağ boyunca nasıl doğu-batı ticaretinde önemli rol oynadıysa köleler içinde Doğu-batı arasında bir geçiş noktası olmuştur. Ortaçağ boyunca birçok köle, Akdeniz'in köle pazarlarından alınıp birçok köle taciri tarafından Akdeniz limanları kullanılarak Avrupa'ya götürülmüştür³⁷¹. Buna örnek olarak Ada'daki kölelerin İtalyan tüccarlar tarafından Karadeniz kıyıları, Ege Adaları, Kuzey Afrika ve Avrupa gibi çeşitli bölgelere satılmak için önce Mağusa limanına getirilmeleri sonra bu liman üzerinden başka yerlere gönderilmeleri gösterilebilir. Kıbrıs'ta köle ticaretinin yapıldığı bölgeler halkın ve tüccarlarında genel olarak toplandığı ve çoğunlukta olduğu Mağusa ve Başkent Lefkoşa'dır³⁷².

Ortaçağ'da sadece köleler, Akdeniz limanları kullanılarak başka yerlere satılmamıştır. Aynı zamanda Kıbrıs'ta Darfur, Nubya, Sincar gibi Afrika ülkelerinden getirilen Müslüman kölelerde bulunmaktaydı. Bunlar Ada'nın etnik yapısını

³⁶⁸ Pınar Ülgen, *Ortaçağ Avrupa'sında Kölelik- Toplum ve Hukuk*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 2013, s.9.

³⁶⁹ Zeynep Güngörmez, "Ortaçağda Akdeniz Köle Ticaretine Dair Bazı Tespitler", *Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Dergisi*, c.II, 2016, s.102.

³⁷⁰ Ahmet Usta, "Doğu Akdeniz'de Esaret: Ortaçağ Kıbrıs'ında Uzun Mesafeli Köle Ticareti Ve Türk Köleler", *Toplumsal Tarih Dergisi*, S.256, 2015, s.78.

³⁷¹ Zeynep Güngörmez, aynı makale, s.102.

³⁷² Ahmet Usta, aynı makale, s.79.

değiştirmişlerdir³⁷³. Ayrıca kaynaklarda Kıbrıs'ta Türk kölelerin yanında Slav, Zenci, Acem, Gürcü ve Mısırlı kölelerinde olduğu belirtilmektedir³⁷⁴.

Farklı bölgelerden Kıbrıs'a getirilen kölelerin farklı yaşlarda olduğu ifade edilmektedir. Ahmet Usta, erkeklerde yaş aralığının 9 ile 50 olduğunu, kadınlarda ise 8 ile 60 olduğunu belirtmektedir. Genel olarak alınıp satılan kölelerin yaşları 25 yaş altıdır³⁷⁵. Ayrıca köleler sadece yaşlarına göre değil isimleri, etnik kökenleri, cinsiyetleri ve ten renklerine göre de ayrılmışlardır. Ten renklerine göre genelde beyaz, kahverengi ve siyah olarak sınıflandırılmışlardır. Araplar, Moğollar ve Afrikalılar, ten renklerine göre genellikle siyah ve kahverengi, Türk ve Rum köleler ise beyaz olarak tanımlanmışlardır³⁷⁶.

Birçok farklı yolla Ada'ya getirilen özellikle Türk köleler, ev veya bahçe hizmetlerinde çalıştırılmışlardır³⁷⁷. L.Von Suchen, Kıbrıs'ta birçok Saracen olarak adlandırılan Müslüman esirin Engadi isimli üzüm bağlarında bakım ve temizlik işlerinde çalıştırıldığını ifade etmiştir³⁷⁸. Akdeniz'de köle ticareti, büyük bir pazar haline gelmiş olduğu için, sadece Ortaçağ ile sınırlı kalmamış XIX.Yüzyıla kadar devam etmiştir³⁷⁹.

6.1.6. Kıbrıs'ın Mucizevi Kedileri:

Kıbrıs'ta Ortaçağ döneminde o kadar çok yılan mevcuttu ki kısa sürede her yeri işgal etmişlerdi. Bu yılanları durduran bir güç olmasa insanlar ne toprağı ekebilir, ne sokağa çıkabilir hatta nede hayatta kalabilirlerdi. İşte bu mucizevi güç Tanrı tarafından yollanan kediler olarak değerlendiriliyordu. Kediler, yılanlarla sürekli bir savaş halinde olmuşlardır. Kıbrıs'ta oldukça fazla kedinin beslendiği bir Grek manastırı bulunmaktaydı. Kedilerde, çoğunlukla yılanlar ile verdikleri mücadeleler sonucunda her

³⁷³ M.Akif Erdoğan, "Osmanlı fethinden önce Kıbrıs adasında Türkler", Tunca Kontamer İçin (ed: Yavuz Akpınar), Ege Üniversitesi, İzmir, 2007, s.401.

³⁷⁴ Zeynep Güngörmez, aynı makale, s.101.

³⁷⁵ Ahmet Usta, aynı makale, s.80.

³⁷⁶ aynı makale, s.81.

³⁷⁷ aynı makale, s.82.

³⁷⁸ L.Von Suchen, *aynı eser*, s.23.

³⁷⁹ Zeynep Güngörmez, aynı makale, s.102.

yerlerinde yara izleri ve sakatlıklar mevcuttu. Ayrıca kedilerin çoğunun ya burnu, ya tek gözleri ya da iki gözleri kördü. Bazılarının da derileri yüzülmüştü. Manastırda eğitilen kediler çan sesini duyduklarında manastır etrafına toplanıp, karınlarını doyuruyorlar sonra tekrar çan sesiyle etrafa dağılıp, yılanları avlamaya devam ediyorlardı³⁸⁰.

6.1.7. Kıbrıs'ta Çekirge İstilasası:

1354 yılında Tunus ve komşu bölgelerinde çok tehlikeli bir çekirge istilasası meydana gelmiştir. Bu istila tüm ülkeyi kaplamış ve birçok şeye zarar vermiştir. Bütün yeşillikleri yedikleri ve havanın kötüleşmesine sebep oldukları ifade ediliyor. Bu çekirge felaketi bir yıl sonra aynı şekilde Kıbrıs'ı işgal etmiş ve çok daha felaket durumlara sebep olmuştur. Ada çevresine o kadar yayılmışlar ki yollar, topraklar, tarlalar çekirgelerin çokluğundan görünmez hale gelmiştir. Çekirgeler, yeşil olan bütün bitkileri anında yemişlerdir. Bütün bitki örtüsünü yiyip yutmuşlardır. Bu çekirge istilasası Kıbrıs'ta rahatsızlık ve kargaşayla geçen bir döneme sebep olmuştur³⁸¹.

1335 yılında meydana gelen bu çekirge istilasını durdurmak için Kral, kadın ya da erkek kim çekirge yakalayıp teslim ederse karşılığında belli bir miktar ücret alacağını söylemiştir. Bu ödül durumu halkın çekirge avına çıkması için işe yaramış ve halk birkaç yıl boyunca çekirge avlamıştır. Çekirgeler tamamen bitene kadar birkaç yıl boyunca tarlalardaki bütün ürünleri yemişler ve uzun bir süre ürün alınmadığı için kıtlık yaşanmıştır³⁸².

6.2. ORTAÇAĞ KIBRIS'INDA EKONOMİK HAYAT

Kıbrıs, verimli toprakları sebebiyle oldukça yoğun tarım yapılan bir yerdi ve birçok tarımsal ürünün ihraç edilmesi ekonomiye oldukça büyük katkılar sağlamaktaydı. Ortaçağ'da Kıbrıs'ın Doğu-Batı ticaret yolları üzerinde bulunması sebebiyle ticaret ürünlerinin el değiştirdiği önemli bir Pazar olduğu ifade edilmektedir.

³⁸⁰ F.Suriano, *aynı eser*, s.52.

³⁸¹ Villani, *Supplementary Excerpts On Cyprus MÖ 522-MS 1581 Kıbrıs Yazılarına Ek*, (Düzenleyen: R.Halluma), (Çev: Ali Çakıroğlu), Galeri Kültür Yayınları, Lefkoşa, 2014, s.41.

³⁸² aynı yer.

Özellikle Antalya Limanı aracılığıyla Kıbrıslılar şap, yün, ipek, ipekli kumaşlar, pamuk, halılar, Ankara tiftiği, deri ve çeşitli boya malzemeleri ile Doğudan gelen çeşitli baharatları alıyorlardı. Ayrıca çok eski çağlardan beri bakır, demir ve bunların yanında gümüş eşyalar ve tuz Kıbrıs ekonomisinin önemli gelir kaynakları arasında olan ürünlerdir³⁸³.

6.2.1. Meyve Bahçeleri:

Kıbrıs'ta Ovalarda yukarıda bahsedilen tahıl ürünleri ekilirdi. Kıyılarında ise özellikle köy ve kasabalarda oldukça fazla denebilecek narenciye bahçeleri bulunmaktadır. Nar, limon, ceviz şeftali, elma ve armut en çok yetiştirilen meyveler arasındaydı³⁸⁴.

Martoni Kıbrıs'ın meyve bahçeleri için şu sözleri söylemiştir:

*“Kıbrıs'ın manastırları ve yerleri var. Çok geniş, güzel olan bu manastırların hepsinde portakal ve diğer meyvelerin yetiştirildiği biri küçük, diğeri büyük, iki revaklı bahçe var. Şehrin içinde birçok bostan ve meyve bahçesi bulunuyor”*³⁸⁵.

Capodilista da Kıbrıs'ın meyve bahçeleri için şu sözleri dile getirmiştir:

*“Çok sayıda güzel oranges(portakal), citrons(turunç, ağaç kabunu), carobs(harnıp) ve küçük hıyara çok benzeyen banana dedikleri başka ağaçların olduğu bahçeler gördüler. Bu banana dedikleri meyve olgunlaştığında sararıyor ve oldukça şekerli bir tadı oluyor”*³⁸⁶.

Burada büyük olasılıkla muzdan bahsedilmektedir.

³⁸³ Osmanlı İdaresinde Kıbrıs (Nüfusu-Arazi Dağılımı ve Türk Vakıfları), s.7.

³⁸⁴ aynı yer.

³⁸⁵ Martoni, aynı eser, s.30.

³⁸⁶ Capodolista, *Excerpta Cypria Kıbrıs Yazıları M.S 23- 1866*, (Çeviren ve Tekrar Yazan: Claude Delaval Cobham), Galeri Kültür Yayınları, Lefkoşa, 2014, s.40.

6.2.2. İpek Üretimi:

Akdeniz ticaretinin önemli gelir kaynaklarından biride İpekti. Akdeniz'in kıyı bölgelerinde ipek böcekçiliği yapılmaktadır. Kıbrıs adasında da ipek böcekçiliğinin yapıldığı ve ekonomiye katkısının büyük olduğu bilinmektedir. Ada'ya ilk ipek böcekçiliğinin M.S 552 yılında iki keşiş tarafından Ada'ya kaçak yollarla getirilen İpek böceği yumurtası ile geldiği iddia edilmektedir. Fakat sonrasında ekonomiye katkısı göz ardı edilememiş ve Osmanlılar döneminde dahi ipeğin bol miktarda üretildiği ifade edilmiştir. Ancak Venedikliler döneminde ipek üretimi sekteye uğramış diğer tarım ürünlerine öncelik verilmiş olmalı ki ipek üretimi Venedikliler döneminde ülke ekonomisine katkıda bulunmamıştır³⁸⁷.

Ada'da iki tür ipek üretilmekteydi. Bunlar sarı ve beyaz olmak üzere iki çeşitti. Sarı ipek yabani dut ağaçlarında beslenen İpek böceklerinden, beyaz ipek ise özel yetiştirilmiş dut ağaçlarından beslenen ipek böceklerinden elde edilmekteydi³⁸⁸. Kıbrıs'ta üretilen ipek dış pazarda aranan bir ihraç ürünü olmuştur. Genellikle Mısır ve Kahire'ye ihraç edilen İpek zamanla batıda ünlenmiş ve aranan bir ihraç ürünü haline gelmiştir³⁸⁹.

6.2.3. Harnup İhracatı:

Kıbrıs'ın Girne ve Limasol gibi başlıca kıyı ovalarında bol miktarda harnup (keçiboynuzu) ağaçları bulunmaktadır. Harnup ihracatı Kıbrıs ekonomisinde bir dönüm noktasıdır. Ortaçağ ve sonrasında önemli bir ihraç ürünü olmuştur. Cenevizliler XIV.yüzyılın başlarından itibaren Kıbrıs'tan harnup ihraç etmişlerdir. Ortaçağ boyunca Limasol Limanı harnup ihracatı için kullanılmıştır. Bu ürünün ihracatı XVI. yüzyıla kadar devam etmiş ve Kıbrıs ekonomisinde başı çeken ürünlerden olmuştur³⁹⁰.

³⁸⁷ Ali Efdal Özkul, "Osmanlı Kıbrıs'ında İpek Üretimi ve Ticareti", ICANAS (Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi), Ankara, 2007, s.2396.

³⁸⁸ aynı makale, s.2397.

³⁸⁹ aynı makale, s.2398.

³⁹⁰ Nicholas Coureas, *Cyprus...*, s.108.

6.2.4. Hayvancılık Faaliyetleri:

Ada'da hayvancılığında ekonomiye katkısı büyüktü. Her çeşit hayvan bol miktarda bulunmaktaydı. Hayvancılık faaliyetlerinde Muflon adı verilen koyunun önemli bir yeri vardı. Ayrıca incirle beslendiği bilinen eşek ve domuzları oldukça ünlüdür. Fakat Kıbrıs'ta hayvancılık yapılmasına rağmen süt ve süt ürünleri konusunda ihtiyaç karşılanamıyordu. Bu sebeple bu ürünler ithalat yoluyla elde ediliyordu³⁹¹.

6.2.5. Şeker ve Pamuk Üretimi:

Şeker ve asma, pamuk ekimi gibi tarım faaliyetleri hem sermaye hem de yoğun bir emek gerektirdiği için bunların tarımı yalnızca büyük nakit rezervleri olan büyük toprak sahipleri tarafından yapılabilirdi. Limasol, aynı zamanda Kıbrıs'ın en önemli şeker üretilen alanlarından. Şeker, Kıbrıs'ın XIV.yüzyıldan XVI.yüzyıla kadar en kârlı ihracat ürünü olmuştur³⁹².

6.2.6. Tahıl Ürünleri ve Diğer Ürünler:

Kıbrıs'ın en önemli tarım faaliyetleri arasında Tahıl ekimi, arpa , buğday ve elyaf bitkileri bulunmaktadır. Ayrıca harnup, fasulye, mercimek, yulaf, keten ve keten tohumu hasat edilmekteydi. Bunların yanında pekmez, pamuk, zeytin yağı, balmumu, bal, şarap, camlet adı verilen ipek de üretilmekteydi³⁹³.

Kıbrıs'ta şarap ihracatının yanında buğday, arpa, bakliyat, şeker, camlet ve pamuk ihracat ürünleri arasında yer almaktadır. Ayrıca Baf ülkesinde bol miktarda soğan üretilirdi. Kıbrıs'ta üretilen zeytinler, zeytinyağı yapımı için çok önemliydi. Yağ XIV. yüzyılın ilk yarısı boyunca diğer bir ihracat ürünü olan sabun imalatında kullanılmıştır. Ayrıca susam yağıda Kıbrıs'ta üretilmiştir³⁹⁴.

³⁹¹ *Osmanlı İdaresinde Kıbrıs (Nüfusu-Arazi Dağılımı ve Türk Vakıfları)*, s.7.

³⁹² Nicholas Coureas, *Cyprus...*, s.110.

³⁹³ *aynı eser*, s.106.

³⁹⁴ aynı yer.

SONUÇ

Akdeniz'in üçüncü büyük Adası olan Kıbrıs, Anadolu, Mısır ve Filistin bölgelerine hakim bir noktada bulunması ve Doğu Akdeniz ticareti bakımından önemli bir konumda olması nedeniyle tarih boyunca birçok devletin egemenliği altına girmiş ve birçok kültüre ev sahipliği yapmıştır. Kıbrıs'a hakim olan devletler kendi kültürlerini de Ada'ya getirmiş ve bütün bu kültürlerin birbiriyle kaynaşması sonucu Kıbrıs'a has bir kültür mozaïği oluşmuştur. Bu kültür mozaïği içerisinde Kıbrıs, her uygarlık tarafından "Kubrus", "Alasya", "Yatnana", "Cypress" ve "Zabar" gibi daha birçok farklı isimle anılmıştır. Kıbrıs'ın sık sık farklı devletler tarafından ele geçirilmesi ve her devletin yönetiminde farklı sosyal, kültürel ve ekonomik yollar izlemesi, Ada halkının yeni yönetimleri benimsemesi açısından zaman zaman sorunlar oluşturmuştur. Bu da yerleşik halkın zor günler yaşamasına sebep olmuştur.

Eskiçağdan günümüze kadar Ada birçok aşamadan geçmiştir; fakat çalışmamız gereği Ortaçağ dönemi her ne kadar Haçlılar, tapınakçılar ve Luzinyanları kapsıyor gibi gözükse de Roma imparatorluğunun ikiye bölünmesi ve Kıbrıs'ın Bizans imparatorluğunda kalması olayların başlangıç noktasıdır. Roma döneminin en önemli olayı Kıbrıs'ın Hristiyanlık ile tanışması ve ilk kez bir Kıbrıs imparatorunun Hristiyanlığı kabul etmesidir. Roma döneminde halk diğer uygarlıklara göre daha parlak ve daha zengin bir dönem yaşamıştır. Bu ferah hayat Luzinyanlar dönemine kadar durağanlaşmış ve bu aradaki süreçte halk oldukça zor günler yaşamıştır.

Bizans imparatorluğu ve Haçlılar arasındaki mücadele, Tapınakçıların Ada'ya hakim olmak istemesi gibi durumlar tahmin edileceği üzere Kıbrıs'ı ve halkını çok güç duruma düşürmüştür. Elleri kalan, savaşlar, yağmalanan servetler, harabeye dönüşen şehirler ve fakirleşmeye doğru giden hayatları olmuştur.

Luzinyanlar dönemi Kıbrıs'ın silkelenip kendine geldiği dönemdir. Luzinyan hanedanından Guy De Lusignan Ada'ya Roma dönemindeki gibi ferah bir hayatı yeniden getirmiştir. Bu dönemde Ada halkı ağır vergilerin yükünden kurtulmuş, daha

ferah bir hayata kavuşmuş ve daha sağlıklı koşullarda yaşamıştır. Fakat bu durum tabii ki sonsuza kadar sürmemiş ve ilk imparator Guy De Lusignan'ın vefat etmesiyle Ada halkı arasında dini bir ayrışma ortaya çıkmıştır. Katolik olan Luzinyanlar'ın Katolıklara ayrıcalıklı davranıp, Ortodoksları ezilen kesim konumuna düşürmesi halkın birbirine kinlenmesine ve düşmanca davranmasına sebep olmuştur. Bu durum tabii ki Kıbrıs'ta yaşanan huzurlu hayatın sonunu getirmiştir.

Ekonomik bakımından oldukça stratejik bir noktada bulunan Kıbrıs'ın en önemli gelir kaynağı bakır, tuz ve gemi yapımında kullanılan kerestedir. Ada'nın zengin ormanlara sahip olması gemi yapmak isteyenlerin uğrak noktası olmuştur. Bunun yanında Kıbrıs'ın her dönemde önemini kaybetmeyen limanlarından bazıları siyasi nedenlerden dolayı farklı zamanlarda diğerlerine nazaran daha fazla önem kazanmıştır. Ayrıca bu limanlar Hristiyan hacılar için ihtiyaçlarını karşıladıkları, alışverişlerini yapabildikleri bir uğrak noktası konumundaydılar.

Çalışmamız Ortaçağ Kıbrıs'ı hakkında genel bilgilere ulaşmak isteyenler için önemli bir nitelik taşımaktadır. Çalışmamızda birçok İngilizce ve Türkçe kaynak kullanılmıştır. Genel olarak hacıların, seyyahların araştırmaları sonucu ve Kıbrıs'a seyahatlerini anlattıkları anılarının düzenlenip kitap haline getirildiği kaynaklardan yoğun olarak faydalanılmıştır.

ORTAÇAĞ'DA KIBRIS'IN TARİHSEL SÖZLÜĞÜ:

Bizans Dönemi (M.S.330-1191)

332 ve 342 yılları arasında Büyük depremler meydana gelmiş ve bu depremler şehirleri tahrip etmiştir.

370 yılında Baf'ta bir deprem olmuştur. Bu deprem o kadar büyük çapta olmuştur ki yerleşik Baf halkı uzun bir süre şehri terk etmek zorunda kalmıştır.

395 yılında Bizans dönemi başlamıştır. Roma imparatorluğu ikiye bölünmüş ve Kıbrıs Doğu Roma imparatorluğunda kalmıştır. Ayrıca bu dönem Hristiyanlığın Ada'da yayıldığı bir dönem olarak bilinir.

476 Roma imparatorluğunun Batı kısmı Alman kavimlere boyun eğerek bu tarihte son bulmuştur. Fakat Romanın Doğu kısmı Bizans'ın ikinci milenyumunda varlığını sürdürmeye devam etmiştir.

649 tarihinde Araplar Muaviye önderliğinde büyük bir orduyla ve güçlü bir donanmayla Kıbrıs'a saldırmıştır.

653 tarihinde Ada'ya ikinci bir Arap işgali olmuştur.

743 Müslüman halife II. Valid Kıbrıs'a bir saldırı daha düzenlemiştir.

778 İkona tapınması Kıbrıslı piskoposlar tarafından tekrar Kıbrıs'a getirilmiştir.

790 Abbasi halifesi olan Harun El-Reşit Kıbrıs'a saldırı düzenlemiştir.

806 Harun El-Reşit tekrar Kıbrıs'a bir saldırı düzenlemiş ve bu sefer büyük bir yıkıma sebep olmuştur. Saldırının Kıbrıslılarla yapılan anlaşmaya Ada halkının sadık olmaması nedeniyle yapıldığı ifade edilmektedir.

965 tarihinde Ada Bizans imparatoru Nikeforos Fokas tarafından alınmış ve Kıbrıs Yunan devleti Bizans'ın bir parçası olmuştur.

1158 yılında Kıbrıs'a karşı Mısır akınları başlamıştır.

1185 zalimlerin zalimi olarak bilinen İsaakios Angelos Kıbrıs'ı ele geçirmiştir.

1191 Aslan Yürekli Richard olarak bilinen İngiltere Kralı Richard Ada'yı fethetmiştir.

Frenk Dönemi(M.S. 1191-1571):

1191 yılında Aslan Yürekli Richard Ada'yı Tapınak Şövalyelerine satmıştır.

1192 yılının Mayıs ayında Tapınak şövalyeleri halkın isyanı sonucu daha fazla direnemeyip Ada'yı Richard'a geri verirler. Aslan Yürekli Richard Ada'yı Guy De Lusignan 'a satar.

1194 Guy De Lusignan'ın ölmesi üzerine kardeşi Aimery kral olarak yerini almıştır.

1228 Alman imparatoru II.Frederik Kıbrıs'ı kontrol altına alma girişimiyle Limasol'a gelmiştir.

1260 yılında Papa Alexander KıbrısKilisesi'nin statüsünü kısıtlayan Bulla Cypria'yı yayınlamıştır.

1373-1374 Ceneviz ile Kıbrıs arasında Cenevizlilerin başlattığı savaş baş gösterir ve bu durum Ada'daki Frenk gücünü zayıflatır.

1374-1464 yılları arasında Cenevizliler Ada'yı ele geçirir ve 90 yıllık Ceneviz hakimiyeti başlar.

1398-1410 yılları arasında Kıbrıs ve Cenevizliler arasında tekrar bir savaş yaşanmış ve bu sefer savaşı Kıbrıslılar başlatmıştır. Ancak Kıbrıs halkı Mağusa'yı Cenevizlilerin elinden alamamıştır.

KAYNAKLAR

- Adalı,Serdar, *Tapınak Şövalyeleri Tarihteki En Gizemli Tarikat*, Kalipso Yayınları,İstanbul,(Tarih yok).
- Alasya, Halil Fikret, *Kıbrıs Tarihi ve Kıbrıs'ta Türk Eserleri*,Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları,Ankara, 1977.
- Algül, Hüseyin “Osmanlılar Devrinde Kıbrıs Seferinin Manevi Cephesi ve Ebussuud Efendi'nin Seferle İlgili Fetvası”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, c.II, S.2, 1987,ss. 37-42.
- Altan, Ebru “Kıbrıs Haçlı Krallığı (1191-1489)”, *Türkler Ansiklopedisi*, c.VI, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, ss.1211-1220.
- Anderson, Perry, *Passages from antiquity to feudalism*, Western Printing Services Ltd, Londra, 1974.
- Arslan,Yavuz, *Perslerin Yönetim Politikası*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2010.
- Atalay, Talip, *Geçmişten Günümüze Kıbrıs İdari Yapılanma ve Din Eğitimi*, Mehir Vakfı Yayınları, Konya, 2003.
- Ayan, Necmettin, *Haçlı Seferleri 'nde Kıbrıs 'ın Rolü*, Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2014.
- Bakır, Abdulhalik, *Ortaçağ Tarih ve Medeniyetine Dair Çeviriler II*, Bizim Büro Basımevi Yayınları, Ankara 2008.
- Bedevisi,Vergi, *Başlangıcından Zamanımıza Kadar Kıbrıs Tarihi*, Kıbrıs Türk Tarih Kurumu Yayınları, Lefkoşa, 1965.
- Bedirhan, Yaşar “Milletlerarası Ticaret Bağlamında Türkiye Selçuklu Devleti'nin Ticari Münasebette Bulunduğu Devletler ve Tâcirler”, *The Journal of Academic Social Science Studies*, N.43, 2016, ss.325-346.
- Benedict of Peterborough, “Peterboro Başkeşişi: M.S1191-1193”, *Milat Öncesinden Günümüze Kıbrıs Tarihi Üzerine Belgeler*, (Araştırma ve Çeviri: Ata Atun), c.I,Samtay Vakfı Yayınları, Mağusa, 2005, ss.68-77.
- Benjamin Of Tudela, “Filistin'deki ilk seyahatler M.S. 1160”, *Milat Öncesinden Günümüze Kıbrıs Tarihi Üzerine Belgeler*, (Araştırma ve Çeviri: Ata Atun), c.I, Samtay Vakfı Yayınları, Mağusa, 2005, ss.28-29.
- Brown, Peter, *Geç Antikçağ Dünyası*, (Çev:Turhan Kaçar), Alfa Yayınları, İstanbul, 2017.
- Büyük Larousse Sözlük Ve Ansiklopedisi*, İnterpress Basın ve Yayıncılık, c.XIII.

- Cahen, Claude ,*Haçlı Seferleri Zamanında Doğu ve Batı* (Çev: Mustafa Daş), Yeditepe Yayınevi, İstanbul, 2010.
- Capodolista, *Excerpta Cypria Kıbrıs Yazıları M.S 23- 1866*, (Çeviren ve Tekrar Yazan: Claude Delaval Cobham),Galeri Kültür Yayınları, Lefkoşa, 2014, ss.40-41.
- Coureas, Nicholas, *Cyprus Society and Culture 1191-1374*,(Düzenleyen:Angel Nicolaou-Konnari and Chris Schabel), Library of Congress Cataloging, Boston, 2005, ss.103-157.
- _____, “Lusignan Ve Venedik Dönemlerinde Kıbrıs'ta Avcılık(1192-1570)”, (çev:Kaan Üçsu), *Toplumsal Tarih Dergisi*, S.256, 2015, ss.74-78.
- Çavuşdere, Serdar, “Selçuklular Döneminde Akdeniz Ticareti, Türkler ve İtalyanlar”, *Tarih Okulu*, S.IV, 2009, ss.53-75.
- De Caumont, *Excerpta Cypria Kıbrıs Yazıları M.S 23- 1866*, (Çeviren ve Tekrar Yazan: Claude Delaval Cobham), Galerî Kültür Yayınları, Lefkoşa, 2014, ss.34-35.
- Demirkent,İşin , *Haçlı Seferleri ve Türkler, Türkler Ansiklopedisi*, Yeni Türkiye Yayınları, c.VI, Ankara, 2002, ss.1133-1161.
- Demosthenous,Areti, “The Maronites Of Cyprus: From Ethnicism To Transnationalism”, *Gamer*, S.1, 2012, ss.61-72.
- Devizes, Richard “Haçlıların Günlüğü: M.S.1191-1192”, *Milat Öncesinden Günümüze Kıbrıs Tarihi Üzerine Belgeler*,(Araştırma ve Çeviri: Ata Atun), c.I, Samtay Vakfı Yayınları, Mağusa, 2005, ss.40-45.
- Erçin, Çilen “Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Lefkoşa/Nicosia Kenti'nin 13. yy - 15. yy Arasındaki Fiziksel Biçimlenişi”, *Megaron*, c.IX, S.1, Lefkoşa,2014, ss.34-44.
- Erdoğan, M.Akif , “Osmanlı İdaresinden Önce Kıbrıs ve Kıbrıslılar”, *Tarih ve Toplum Dergisi*, S.117, 1993,ss.134-136.
- _____,“Osmanlı fethinden önce Kıbrıs Adasında Türkler”,Tunca Kontamer İçin (ed: Yavuz Akpınar), Ege Üniversitesi, İzmir, 2007.
- _____,“Kıbrıs Ermenileri Üzerine Notlar”, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, c.XVII, S.1, 2002, ss.1-12.
- F.Suriano, *Excerpta Cypria Kıbrıs Yazıları M.S 23- 1866*, (Çeviren ve Tekrar Yazan: Claude Delaval Cobham),Galeri Kültür Yayınları, Lefkoşa, 2014, ss.52-54.
- Faber, Felix, *Excerpta Cypria Kıbrıs Yazıları M.S 23- 1866*, (Çeviren ve Tekrar Yazan: Claude Delaval Cobham),Galeri Kültür Yayınları, Lefkoşa, 2014, ss.41-52.
- Geoffrey de Vinsauf,“I'nci Richard ve Beraberindekilerin Kutsal Topraklar'a Yaptıkları Yolculuğun Notları: M.S1191-1192”, *Milat Öncesinden Günümüze Kıbrıs Tarihi Üzerine Belgeler*,(Araştırma ve Çeviri: Ata Atun), c.I, Samtay Vakfı Yayınları, Mağusa,2005, ss.45-68.

- Girgin, Güneş, Fenikeliler’de Akdeniz Ticareti, Yüksek lisans tezi, Konya, 2006.
- Gözlü, Ahmet, Kıbrıs Eskiçağı ve Jeopolitiğı, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, Konya, 2011.
- Güngörmez, Zeynep, “Ortaçağda Akdeniz Köle Ticaretine Dair Bazı Tespitler”, *Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Dergisi*, c.II, 2016, ss.395-401.
- Hakeri, Bener Hakkı, *İlginç Olaylar ve Tarihi Eserlerle 1570’e dek Kıbrıs Tarihi*, Hakeri Yayınları, Lefkoşa, 1991.
- _____, *Başlangıcından 1878’e dek Kıbrıs Tarihi*, KKTC Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı Yayınları, Lefkoşa, 1993.
- Halluma, R. (Düzenleyen), *Kıbrıs’ın Elkitabı*, (Çev: Ali Çakıroğlu), Galeri Kültür Yayınları, Lefkoşa, 2007.
- Hamamcıoğlu, Cenk -Funda Kerestecioğlu, “Akdenizde Topoğrafyasını Koruyan Ortaçağ Limanları ve Turizmin Çevresel Etkileri: Alanya Hisariçi Mahallesi, Antalya İçkale Mahallesi, Girne Tarihi Liman Mahallesi” *Megaron*, c.II, S.2, 2007, ss.108-132.
- Harman, Ömer Faruk, Yahudilik(Kutsal Metinler ve Dini Literatür), *İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, c.XLIII, Ankara, 2013, ss.197-201.
- Herrin, Judith , *Bizans Bir Ortaçağ İmparatorluğunun Şaşırtıcı Yaşamı*, (Çev:Uygur Kocabaşoğlu), İletişim Yayınları, İstanbul , 2010.
- Hill, George, *A History Of Cyprus, Volume 2: the Frankish Period 1192-1432*, Volume II, Cambridge University Press, Newyork, 2010.
- Işık, Ramazan, “Marunilerin Memlükler Döneminde Fransisken Misyoner Rahiplerin Katolikleştirme Faaliyetleri”, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, c. IX, Sivas, 2005, ss.203-218.
- İsimsiz İngiliz, *Suplementary Excerpts On Cyprus MÖ 522-MS 1581 Kıbrıs Yazılarına Ek*, (Düzenleyen: R.Halluma), (Çev: Ali Çakıroğlu)1.Baskı, Galeri Kültür Yayınları, Lefkoşa, 2014, ss.38-41.
- J.De Verona, *Excerpta Cypria Kıbrıs Yazıları M.S 23- 1866*, (Çeviren ve Tekrar Yazan: Claude Delaval Cobham),Galeri Kültür Yayınları, Lefkoşa, 2014, ss.20-22.
- Jallal-ud- Din Us-Suyuti, “Halifelerin Tarihi: M.S.647” *Milat Öncesinden Günümüze Kıbrıs Tarihi Üzerine Belgeler*,(Araştırma ve Çeviri: Ata Atun), c.I, Samtay Vakfı Yayınları, Mağusa, 2005, ss.19-23.
- Jean De Joinville, *Bir Haçlının Hatıraları*, (çev:Cüneyt Kanat), Yeditepe Yayınevi, 2016.
- Jennings, Ronald C. “Pilgrims View The Women Of The Island Of Venus”, *Balkan Studies*, Selanik, 1989, ss.213-220.

- John, Lord De Joinville, “Hatıralar: M.S 1248” ,*Milât Öncesinden Günümüze Kıbrıs Tarihi Üzerine Belgeler*,(Araştırma ve Çeviri: Ata Atun), c.I, Samtay Vakfı Yayınları, Mağusa, 2005, ss.89-106.
- Kallifatides,Theodor , *Kıbrıs Kutsal Adaya Bir Gezi*, (Çev: Erol Sever), Berfin Yayınları,İstanbul,1993.
- Karatekir, Eray, “Pers Kralı II.Kyros’un(Büyük Kyros)(M.Ö 559-530)Soyağacı, Ailesi ve İsmi”*Tarih ve Gelecek Dergisi*, c.II, S.3, 2016, ss. 69-83.
- Kemal Çiçek, “Larnaka, Kıbrıs’ta Osmanlılar Zamanında Adı Tuzla Olan Bir Liman Şehri”, *İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı, c.XVII, Ankara, 2003, ss.105-107.
- Keser, Ulvi, “Kıbrıs’ta Ermeni Toplumuna Kesitsel Bir Bakış: 1915-1963”, *Tesam Akademi Dergisi*, 2015, ss.51-88.
- Mallinson, William, *Cyprus: A Historical Overview*, Press and Information Office, Kıbrıs, 2011.
- Martin,Sean, *Tüm Gizemleriyle Tapınak Şövalyeleri*, (Çev: Barış Baysal), Kalkedon Yayıncılık, İstanbul, 2009.
- Martoni, *Excerpta Cypria Kıbrıs Yazıları M.S 23- 1866*, (Çeviren ve Tekrar Yazan: Claude Delaval Cobham),Galeri Kültür Yayınları, Lefkoşa, 2014, ss.26-32.
- Maundeville, J., *Excerpta Cypria Kıbrıs Yazıları M.S 23- 1866*, (Çeviren ve Tekrar Yazan: Claude Delaval Cobham),Galeri Kültür Yayınları, Lefkoşa, 2014, ss.25-26.
- _____,“Yolculuk ve Seyahat Olay M.S.1322, Yazım M.S.1356” ,*Milât Öncesinden Günümüze Kıbrıs Tarihi Üzerine Belgeler*,(Araştırma ve Çeviri: Ata Atun), c.I, Samtay Vakfı Yayınları, Mağusa, 2005, ss.110-112.
- Mirbagheri, Farid, *Tarihsel Kıbrıs Sözlüğü*, (Çev:Kıyal Eresen), Kalkedon Yayıncılık, İstanbul,2016.
- Moscati, Sabatino *Fenikeliler* (Çev:Sinem Gül), Dost Kitabevi Yayınları, Ankara, 2004.
- N.Le Huen, *Excerpta Cypria Kıbrıs Yazıları M.S 23- 1866*, (Çeviren ve Tekrar Yazan: Claude Delaval Cobham),Galeri Kültür Yayınları, Lefkoşa, 2014, ss.55-57.
- Oldenburg, W.Von, *Excerpta Cypria Kıbrıs Yazıları M.S 23- 1866*, (Çeviren ve Tekrar Yazan: Claude Delaval Cobham),Galeri Kültür Yayınları, Lefkoşa, 2014, ss.16-18.
- Osmanlı İdaresinde Kıbrıs (Nüfusu-Arazi Dağılımı ve Türk Vakıfları)*,T.C.Başbakanlık Yayınları, Ankara, 2000.
- Önalp, Ertuğrul,“XVI. Yüzyıla Kadar Türkiye ve Bazı İslam Ülkelerinde Bulunan İspanyol Gezginleri”, *Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, S.II, 1991, ss.231-237.
- Özkul, Ali Efdal, “Osmanlı İdaresinde Kıbrıs Adasındaki İslamiyete Geçmede (ihtida) Kadınların Durumu”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, V.3, 2010, ss.220-231.
- _____,“Osmanlı İdaresinde Kıbrıs’ta Ermeni Toplumunu ve Faaliyetleri”, *Yeni EWO Türkiye*, 2014, ss.1-42.

- _____,“Osmanlı Kıbrıs’ında İpek Üretimi ve Ticareti”, ICANAS(Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi), Ankara, 2007, ss.2395-2409.
- Özkutlu, Seyit “Ortaçağ Kıbrıs’ında Dini Gruplar Arasındaki Sosyokültürel Etkileşim”,*Toplumsal Tarih Dergisi*, S.256, 2015, ss.68-74.
- Özmenli, Mehmet “Kıbrıs’ın Stratejik Önemi(I. Haçlı Seferi Esnasında Doğu Akdeniz Liman Kentleri ile Olan İlişkileri)”, *KSBD*, 2016, ss.17-31.
- Öznur, Şevket - Ejdan Sadrazam, “Kıbrıs Ortaçağ Söylencelerine Yansıyan ‘Özgün Toplumsal Yapı’ Üzerine Kısa Bir Değınim”’,*Turkish Studies*, S.4, Ankara, 2012, ss.2115-2138.
- Roger de Hoveden “Haçlı Seferleri: M.S.1191”’, *Milat Öncesinden Günümüze Kıbrıs Tarihi Üzerine Belgeler*,(Araştırma ve Çeviri: Ata Atun), c.I, Samtay Vakfı Yayınları, Mağusa, 2005, ss.29-40.
- Sabellico, *Supplementary Excerpts On Cyprus MÖ 522-MS 1581 Kıbrıs Yazılarına Ek*, (Düzenleyen: R.Halluma), (Çev: Ali Çakıroğlu), Galeri Kültür Yayınları, Lefkoşa,2014, ss.46-56.
- Solsten, Eric (Düzenleyen), *Cyprus a Country Study*, Federal Research Division Library of Congress, Washington, 1993.
- Stubbs,William, *Kıbrıs ve Ermenistan’ın Ortaçağ Krallıkları*, Galeri Kültür Yayınları, Kıbrıs, 2016.
- Suchen, L.Von, *Excerpta Cypria Kıbrıs Yazıları M.S 23- 1866*, (Çeviren ve Tekrar Yazan: Claude Delaval Cobham),Galeri Kültür Yayınları, Lefkoşa, 2014, ss.22-25.
- Şahin, İsmail “Geçmişten Günümüze Kıbrıslı Rumlar: Dil, Din ve Kimlikleri”’*Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, c.VIII, S.39, 2015, ss.340-353.
- Şahin, Seyhun -Ergun Üstün, “Kıbrıs Adası’nda Haçlı Hâkimiyetinin Kuruluşu”, *Cappadocia Journal*, c.VII, Germany, 2016, ss. 265-279.
- Tafur,Pero, *Excerpta Cypria Kıbrıs Yazıları M.S 23- 1866*, (Çeviren ve Tekrar Yazan: Claude Delaval Cobham),Galeri Kültür Yayınları, Lefkoşa, 2014, ss.35-39.
- Turan, Osman ,“Orta Çağlarda Türkiye-Kıbrıs Münasebetleri”’, *Belleten*, c.XXVIII/110, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1964, ss.209-229.
- _____, *Türkiye Selçukluları Hakkında Resmi Vesikalar Metin, Tercüme ve Araştırmalar*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1988.
- Turan,Ömer, *Türk Dünyasının Dini Meseleleri*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara,1998.
- Uluca,Ege, Gazimağusa Kaleiçi’nin Tarihsel Süreç İçindeki Kentsel Gelişimi ve Değışimi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Doktora Tezi, 2006.
- Uluca,Ege - Nur Akın, “Gazimağusa Limanı: 13. yüzyıldan 20. yüzyıla bir Akdeniz limanının gelişimi”’, *İTÜ Dergisi*, c.VII, S.1, İstanbul, 2008, ss.62-73

- Usta,Ahmet , “Doğu Akdeniz’de Esaret: Ortaçağ Kıbrıs’ında Uzun Mesafeli Köle Ticareti Ve Türk Köleler”, *Toplumsal Tarih Dergisi*, S.256, 2015, ss.78-84.
- Ülgen, Pınar,*Ortaçağ Avrupa ’sında Kölelik- Toplum ve Hukuk*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 2013.
- _____, *Ortaçağ Avrupa ’sının Ölümle Dansı*,Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 2017.
- Vasiliev,Alexander A.,*Bizans İmparatorluğu Tarihi*, (Çev. Tevabil Alkaç), Alfa Yayınları, İstanbul, 2016.
- Villani, *Suplementary Excerpts On Cyprus MÖ 522-MS 1581 Kıbrıs Yazılarına Ek*, (Düzenleyen: R.Halluma), (Çev: Ali Çakıroğlu), Galeri Kültür Yayınları, Lefkoşa,2014, ss.41-43.
- Walsh, Michael J.K., “Ortaçağ Mağusa ’sında Duvar Resimleri, Yazmalar Ve Çok Kültürlülük”, (Çev: Cem Akyol), *Toplumsal Tarih Dergisi*, S.256, ss.84-88.
- Yetkili, Enver (Düzenleyen), *Kıbrıs Limanlarının Dünü, Bugünü ve Stratejik Önemi*, Comment Grafik ve Yayıncılık, Girne, 2013.
- Yıldırım, Emine - Ali Coşkun, “Mağusa’da Dini Hayat” ,*Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*,c.XVII, S. 2, 2015, ss..65-76.
- Yıldırım, Munir, “Kıbrıs Maruni Topluluğu”,*Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2013, ss.1-21.
- Yüceer, Hülya “Adana ve Kuzey Kıbrıs’ta Yer Alan Camiye Dönüştürülmüş Kilise Yapıları Üzerine Bir Karşılaştırmalı Çalışma”, *Çukurova Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi Dergisi*, Adana, 2016, ss.437-451.
- Zafersoy, Hasan - Harun Batırbaygil, “Kentsel Bütünleşiklik: Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Lefkoşa Kenti Örneği”, *Megaron*, c.IX, N.4, Lefkoşa, 2014, ss.289-311.
- Zavagno, Luca,“Geç Antik Dönem ile Erken Ortaçağ Arasında ‘Ortak Payda’ Olarak Kıbrıs(MS 650-850)”,(Çev: Kaan Üçsu), *Toplumsal Tarih Dergisi*, S.256, 2015, ss. 62-67.

<http://derindenizbaligiymben.blogspot.com.tr/2014/05/ayse-tatile-cikti.html>

<http://explorethemed.com/Images/Maps/IACyprus936.jpg>

<http://kibris.com.tr/kuzey-kibris/girne/girne-kalesi>

<http://resim.frmez.org/Muflon-ResmiMuflon-Resmi.jpg>

<http://www.flickriver.com/photos/galpay/tags/lalamustafapa%C5%9Fa/>

<http://www.fotokritik.com/90196/kibris-lala-mustafa-pasa-camii>

<http://www.gurmekibris.com/wp-content/uploads/2014/11/ma%C4%9Fusa-liman%C4%B1....jpg>

<http://www.istockphoto.com/tr/vekt%C3%B6r/great-seal-of-king-richard-the-lionheart-gm466428506-60458408>

<http://www.limassolmunicipal.com.cy/gallery/old19.jpg>

<http://www.limassolmunicipal.com.cy/gallery/old8.jpg>

<http://www.newcyprusmagazine.com/close-to-1000-people-visit-hala-sultan-in-pilgrimage/>

<http://www.pelince.com/2011/08/kbrs-gezisi-guzelyurt-lefke.htm>

<http://www.studyinnorthcyprus.org/wp-content/uploads/2013/06/res1.jpg>

<https://cyprusscene.com/wp-content/uploads/2017/08/Kyrenia-Harbour-image-e1502034976202.jpg>

<https://gezimesigerekenyerler.com/muze-kultur-tarihi-guzellikler/bufavento-kalesi-nerede-nasil-gidilir-girne-kibris.html>

<https://gezimesigerekenyerler.com/muze-kultur-tarihi-guzellikler/girne-kalesi-ziyaret-saatleri-giris-ucreti-girne-kibris.html>

<https://gezimesigerekenyerler.com/wp-content/uploads/2014/06/bellapais-manastiri-01.jpg>

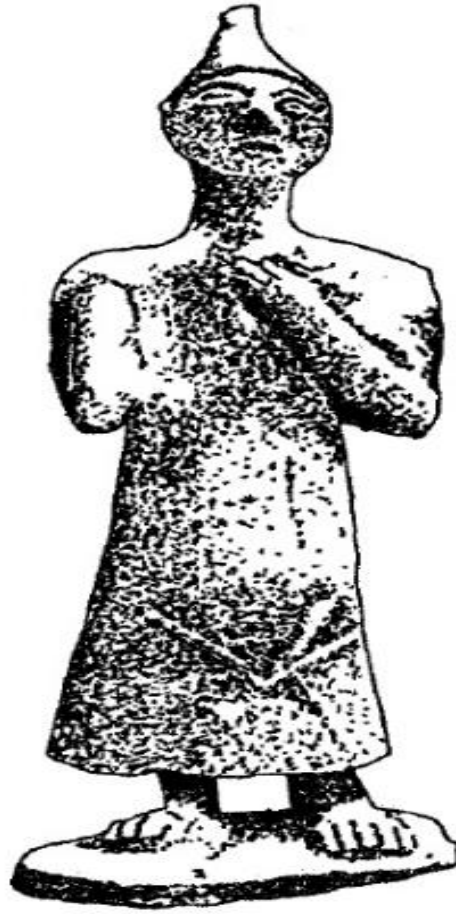
<https://www.emlakwebtv.com/othello-kalesi-magusa/55735>

EKLER

EK 1: Kıbrıs'ta kurulan kolonilerin haritası³⁹⁵.

³⁹⁵ <http://explorethemed.com/Images/Maps/IACyprus936.jpg> Erişim tarihi.(04.12.2017, 15.00)

EK 2: Aya İrini’de bulunan Heykel³⁹⁶.

Elinde küçük bir hayvan tutan uzun giysili ve sivri başlıklı rahip bir heykelcilik pişmiş toprak heykeldir ve Fenikeliler dönemine aittir³⁹⁷.

³⁹⁶ Sabatino Moscati, *aynı eser*, s.156

³⁹⁷ aynı yer.

EK 3: yukarıda gördüğümüz resim Pers Dönemi Eseri Vuni Sarayı kalıntılarıdır³⁹⁸.

Vuni Sarayı, Lefke ile Yeşilirmak arasında denizden oldukça yüksek bir tepe üzerinde kurulmuş ve 137 odası, güzel manzarasıyla muhteşem bir saraydır. Su ihtiyacını karşılamak için yağmur sularının saklandığı bir sarnıcı vardır. Vuni Sarayının en görkemli yeri burasıdır. Dik ve virajlı asfalt bir yolla çıkılan saray günümüzde açık hava müzesi olarak ziyaret edilmektedir³⁹⁹.

³⁹⁸<http://www.pelince.com/2011/08/kbrs-gezisi-guzelyurt-lefke.htm> Erişim tarihi.(20.08.2017, 15.00)

³⁹⁹<http://www.pelince.com/2011/08/kbrs-gezisi-guzelyurt-lefke.html> Erişim tarihi.(20.08.2017, 15.10)

EK 4: Kıbrıs'taki Hala Sultan Tekkesi⁴⁰⁰.

Burası zamanla Kıbrıs'ın en çok ziyaret edilen yerlerinden biri haline gelmiş ve İslam dünyasında kutsal bir yer olarak görülmektedir. Günümüzde hala değerini korumakta Müslümanlar Kıbrıs'a gittiklerinde burayı ziyaret etmektedirler⁴⁰¹.

⁴⁰⁰ <http://www.newcyprusmagazine.com/close-to-1000-people-visit-hala-sultan-in-pilgrimage/>Erişim tarihi.(21.08.2017, 16.40)

⁴⁰¹ Jallal-ud- Din Us-Suyuti, *aynı eser*, s.20

EK 5: Aslan Yürekli Richard'ın Mührü⁴⁰².

III.Haçlı seferine giderken Fırtınanın etkisiyle yolu Kıbrıs'a düşen ve Ada'yı fethedip yeni bir dönemin açılmasına ve Ada'daki Bizans hakimiyetinin son bulmasına sebep olan Aslan Yürekli Richard lakaplı İngiltere kralının mührüdür.

⁴⁰²<http://www.istockphoto.com/tr/vekt%C3%B6r/great-seal-of-king-richard-the-lionheart-gm466428506-60458408>Erişim tarihi.(22.08.2017, 13.00)

Ek 6: St. Sophia Katedralinin görüntüsü ⁴⁰³.

St. Sophia Katedrali gotik tarzıyla yapılmış bir eserdir. Ada'ya 300 yıl boyunca hakim olan Lüzinyanlar Döneminde yapılmıştır. Osmanlı'nın Ada'yı fethetmesiyle Katedralin ismi "Selimiye Camii"ne dönüşmüş ⁴⁰⁴.

⁴⁰³<http://derindenizbaligiyimben.blogspot.com.tr/2014/05/ayse-tatile-cikti.html>Erişim tarihi.(22.08.2017, 15.00)

⁴⁰⁴<http://derindenizbaligiyimben.blogspot.com.tr/2014/05/ayse-tatile-cikti.html>Erişim tarihi.(22.08.2017, 15.20)

EK 7:Kıbrıs'taki St. Nicholas Katedrali genel görüntüsü⁴⁰⁵.

⁴⁰⁵<http://www.flickriver.com/photos/galpay/tags/lalamustafapa%C5%9Fa/>Erişim tarihi.(23.08.2017, 15.00)

EK 8: Kıbrıs'taki St. Nicholas Katedralinin iç görüntüsü ⁴⁰⁶.

⁴⁰⁶<http://www.fotokritik.com/90196/kibris-lala-mustafa-pasa-camii>Erişim tarihi.(23.08.2017, 16.30)

EK 9: Kıbrıs'taki Bufavento Kalesinin görüntüsü⁴⁰⁷.

⁴⁰⁷<https://gezilmesigerekenyerler.com/muze-kultur-tarihi-guzellikler/bufavento-kalesi-nerede-nasil-gidilir-girne-kibris.html>Erişim tarihi.(24.08.2017, 15.00)

EK 10: Kıbrıs'ın Girne şehrinde bulunan Bellapais Manastırı⁴⁰⁸.

⁴⁰⁸<https://gezilmesigerekenyerler.com/wp-content/uploads/2014/06/bellapais-manastiri-01.jpg>Erişim tarihi.(25.08.2017, 16.00)

Ek 11: Magusa'da bulunan Othello Kalesinin görünümü⁴⁰⁹.

Kale XIV. yy'da Lüzinyanlar tarafından inşa edilmiştir. Etrafı oldukça derin hendeklerle kaplıdır ve bu hendekler kaleye ulaşılmasını engelliyordu. Kalenin yapısında kuleler ve topçu bataryaları ile biten koridorlar mevcuttur. Kalede geçmiş yüzyıllarda zindan olarak kullanılmış olan yer altı odaları ve bir adet şapel bulunmaktadır⁴¹⁰.

⁴⁰⁹ <https://www.emlakwebtv.com/othello-kalesi-magusa/55735> Erişim tarihi.(27.08.2017, 15.00)

⁴¹⁰ <https://www.emlakwebtv.com/othello-kalesi-magusa/55735> Erişim tarihi.(27.08.2017, 15.20)

Ek 12: Girne Kalesi genel görünümü ⁴¹¹.

Kale, Kıbrıs'ın Girne şehrinde bulunmaktadır. VII.yy'da, Bizanslılar tarafından yapılan kale Arap-İslam akınlarına karşı kentin korunması amacıyla inşa edilmiştir. Kuşatma amacıyla yapılan kale Lüzinyanlar egemenliğinde güzel bir görünüme sahip olmuştur. Ancak XIV. yüzyılda Venedik saldırıları sonucu tekrar hasar görmüş ve 1491 de Kıbrıs, Venedik egemenliğine geçince Venedikliler tarafından son eklemeler yapılarak bugünkü görüntüsüne kavuşmuştur ⁴¹².

⁴¹¹<https://gezilmesigerekenyerler.com/muze-kultur-tarihi-guzellikler/girne-kalesi-ziyaret-saatleri-giris-ucreti-girne-kibris.html>Erişim tarihi.(29.08.2017, 15.00)

⁴¹²<http://kibris.com.tr/kuzey-kibris/girne/girne-kalesi>Erişim tarihi.(29.08.2017, 15.30)

Ek 13: Limasol şehrinin sokakları ⁴¹³.

⁴¹³<http://www.limassolmunicipal.com.cy/gallery/old19.jpg> Erişim tarihi.(07.09.2017, 19.00)

Ek 14: Girne Limanı'nın yuvarlak taş kulesi ⁴¹⁴.

1300'lü yıllarda inşa edilmiş olan taş kule ilk zamanlar fener sanılıyordu. Fakat kule güvenlik amacıyla kullanılmıştır ⁴¹⁵.

⁴¹⁴ <http://www.studyinnorthcyprus.org/wp-content/uploads/2013/06/res1.jpg> Erişim tarihi.(09.09.2017, 21.00)

⁴¹⁵ Enver Yetkili, *Kıbrıs Limanlarının Dünü, Bugünü ve Stratejik Önemi*, s.192

Ek 15: Girne Limanı'nın eski tarihli görünümü ⁴¹⁶.

⁴¹⁶<https://cyprusscene.com/wp-content/uploads/2017/08/Kyrenia-Harbour-image-e1502034976202.jpg>Erişim tarihi.(11.09.2017, 21.00)

Ek 16: Gazimağusa Limanı'nın daha eski tarihli görünümü ⁴¹⁷.

⁴¹⁷<http://www.gurmekibris.com/wp-content/uploads/2014/11/ma%C4%9Fusa-liman%C4%B1....jpg>Erişim tarihi.(14.09.2017, 21.20)

Ek 17: Limasol Limanının iskelesinin görünümü ⁴¹⁸.

⁴¹⁸<http://www.limassolmunicipal.com.cy/gallery/old8.jpg> Erişim tarihi.(15.09.2017, 21.00)

Ek 18: Kıbrıs'ta bulunan Muflon adı verilen koç türüdür ⁴¹⁹.

⁴¹⁹<http://resim.frmez.org/Muflon-ResmiMuflon-Resmi.jpg>Erişim tarihi.(17.09.2017, 20.00)

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı :Banu ÜNAL

Doğum Yılı ve Yeri : 22.04.1986 - Antalya

Eğitim Durumu

Lisans Öğrenimi : Doğu Akdeniz Üniversitesi

Yüksek Lisans Öğrenimi :Gaziosmanpaşa Üniversitesi Ortaçağ Tarihi Bilim Dalı

Yabancı Dili :İngilizce

İletişim

E-Posta Adresi : banunal@hotmail.com